

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ

(інформаційний дайджест новин у сфері сімейного права)

за III квартал 2020 року

Випуск 5

Зміст

2

I. НОВИНИ КОМІТЕТУ	3
1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту.....	3
II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА	10
2.1. Закони та інші нормативно-правові акти.....	10
2.2. Законопроекти.....	10
III. СУДОВА ПРАКТИКА	12
3.1. Практика Верховного Суду.....	12
3.1.1. <i>Справи щодо поділу майна подружжя</i>	12
3.1.2. <i>Справи щодо стягнення аліментів</i>	19
3.1.3. <i>Справи щодо визначення місця проживання дитини</i>	25
3.1.4. <i>Справи, пов'язані із міжнародним викраденням дітей</i>	32
3.1.5. <i>Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав</i>	36
3.1.6. <i>Справи щодо видачі обмежувальних приписів</i>	40
3.1.7. <i>Справи щодо інших сімейно-правових спорів</i>	45
3.1.8. <i>Інші судові рішення</i>	52
3.2. Практика Європейського суду з прав людини.....	62
IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ	66
4.1. Наукові публікації.....	66
4.2. Дисертації.....	66
4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових.....	67
V. РІЗНЕ	68
Посилання на відеоматеріали за результатами проведених заходів підвищення кваліфікації.....	68

Відповідальний редактор Дайджесту:

Бобак О.В.

Редактори: Бузанов Д.В., Водоп'ян Т.В., Гаро Г.О.,
Гриценко Л.О., Денисова Т.С., Жидачек Т.М., Попіка І.А.,
Серишева О.С., Черемис А.В.

Контакти: 04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3,
2-й поверх

Комітет з сімейного права НААУ

Голова Комітету: Гаро Г.О.

e-mail: g.garo@unba.org.ua

I. Новини комітету

1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту

Комітет з сімейного права НААУ та Комітет захисту прав людини НААУ **8 липня 2020 року** провели спільну робочу зустріч із Департаментом захисту інтересів дітей та протидії насильству Офісу Генерального прокурора щодо посилення захисту прав дитини як пріоритетного напрямку в діяльності адвокатури та прокуратури.

Комітети НААУ на заході представляли Голова Комітету з сімейного права Ганна Гаро, заступник Голови цього Комітету Лариса Гретченко та Голова Комітету захисту прав людини Ганна Колесник. Із Офісу Генерального прокурора участь у зустрічі взяли в.о. начальника Департаменту захисту інтересів дітей та протидії насильству Юлія Усенко, її заступниця Олеся Волошина, керівники відділів: Оксана Димитрієва й Тетяна Богатко.

Деталі обговорення: <https://cutt.ly/ugeVRsG>

Онлайн-зустріч на тему: «Особливості з'ясування думки дитини в сімейних справах»

Дата проведення: 15 липня 2020 року

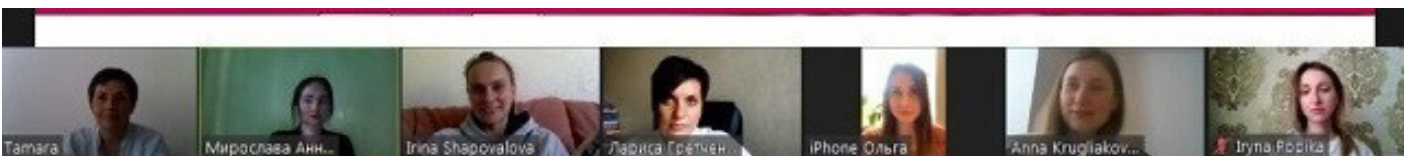
Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

«Діти святі й чисті. Не можна робити їх іграшкою свого настрою», – саме словами відомого класика А. Чехова, відкриваючи захід, звернулася до присутніх **Лариса Гретченко**, заступник Голови Комітету. Доповідач акцентувала увагу на пріоритеті принципу забезпечення найкращих інтересів дитини для всіх дій чи рішень та права дитини бути вислуханою з питань, що стосуються її особисто або її сім'ї.

Модераторами зустрічі стали члени Комітету, адвокати, медіатори **Мирослава Аннюк** та **Анна Круглякова**, професійний досвід яких пов'язаний із захистом прав та інтересів дітей.

Тематичний міні-тренінг розпочала Мирослава Аннюк, яка ознайомила з переліком справ, що пов'язані з сімейними правовідносинами і вирішення яких на практиці потребує врахування думки дитини; зі змістовним оглядом базових міжнародних стандартів та національного законодавства, які регламентують підходи та принципи заслуховування думки дитини в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду. Доповідач надала практичні поради щодо процедури з'ясування думки дитини, а також правила та підходи, яких необхідно дотримуватися адвокатам.

Продовжуючи тематичну доповідь, правозахисниця Анна Круглякова зацентувала увагу на основних чинниках, що впливають на зміст та форму свідчень дитини, до яких зараховують насамперед вік та зрілість, а також на потребі особливих умов проведення спілкування з дітьми при здійсненні процесуальних дій і судових провадженнях.

Особливості опитування думки дитини в сімейних справах

На завершення зустрічі модератори поділилися власними баченням законодавчих змін стосовно покращення надання правової допомоги дітям, захисту їхніх прав та інтересів, як-от:

- запровадження спеціалізації адвокатів та суддів у справах, що стосуються захисту прав та інтересів дітей;
- унормування переліку випадків та справ, при вирішенні яких заслуховування думки дитини є обов'язковим, не беручи до уваги висновки органу опіки та піклування чи психологічних експертів;
- запровадження обов'язкової участі адвоката під час з'ясування думки дитини;
- посилення ролі сімейної медіації за участю дітей при вирішенні сімейних спорів.

Круглий стіл на тему: «Інститут сім'ї в Україні: основні виклики та стратегічні ініціативи»

Дата проведення: 20 липня 2020 року

Місце проведення: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України

Організаторами круглого столу були: **Вікторія Бояріна** – фундатор фонду OpenMindFund, ініціатор проекту «Сім'я в пріоритеті»; **Елла Лібанова** – директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, академік НАН України, доктор економічних наук, професор; **Руслан Іллічов** – генеральний директор Федерації роботодавців України.

Під час заходу обговорили сімейний бізнес, юридичне поле сімейних відносин в Україні, правове забезпечення інституту сім'ї в Україні, правові проблеми законодавчого забезпечення сімейних відносин, принципи формування інформаційного забезпечення для оцінки та прогнозування стану інституту сім'ї, вектор сімейної політики, сім'я в аспекті соціальної справедливості, сім'я і гендерна рівність.

У своїй доповіді на тему: «Проблеми інституту сім'ї сьогодні та можливі шляхи їх вирішення в юриспруденції» **Ганна Гаро** звер-

нула увагу на основну проблему – неналежну правову обізнаність населення в правовому регулюванні сімейних відносин та мирних позасудових способах врегулювання сімейних конфліктів, «заручниками» яких часто стають діти.

«Одним із варіантів вирішення проблемних питань інституту сім'ї, може бути проведення якісної інформаційної політики, як на рівні дітей/підлітків, так і на рівні дорослих, але без втручання у приватне особисте та сімейне життя», – зауважила Ганна.

Учасники круглого столу наголосили на потребі проведення відповідного соціологічно-демографічного дослідження з метою формування та реалізації нової сімейної політики в Україні.

16 лютого 2020 року за ініціативи Комітету з сімейного права Національною асоціацією адвокатів України вперше проведено сімейно-правову гру «Справедливці».

Онлайн-зустріч на тему: «Діяльність асоціації жінок-юристок України «ЮрФем»

Дата проведення: 20 липня 2020 року

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

Під час зустрічі Христина Кіт детально ознайомила присутніх членів Комітету з метою та напрямками діяльності ЮрФем, розповіла про пріоритети в діяльності організації та проекти, які Асоціація планує реалізувати в майбутньому. Зокрема, спікерка анонсувала проведення з 06 до 09.08.2020 р. III Літньої школи ЮрФем, участь у якій візьмуть студентки-юристки II-IV курсів зі всіх областей України. А також поділилася планами щодо проведення тренінгів для адвокатів, присвячених наданню правової допомоги у справах гендерно обумовленого насильства.

За результатами обговорення проведення презентації Голова «ЮрФем» та Голова Комітету НААУ з сімейного права Ганна Гаро домовилися про проведення спільних заходів, а також про спільну підготовку посібника щодо захисту у справах про домашнє насильство.

Наприкінці заходу присутні обговорили висловлену членом Комітету Л. Гретченко ідею щодо необхідності проведення круглого столу присвяченого актуальній темі: «Особливості з'ясування судами думки дитини» із залученням широко кола учасників, зокрема, суддів.

Онлайн-форум «День кримінального права та процесу»

Дата проведення: 22 липня 2020 року.

Місце проведення: онлайн-платформа ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська 3, 6 поверх).

Лектори: Ганна Гаро, Олексій Горох, Анжеліка Моїсєєва, Юрій Бауман, Кирило Легких, Ірина Сенюта, Олександр Мірошнік.

Протягом навчального курсу разом з колегами розглянули актуальні питання стосовно новел кримінального та кримінального процесуального законодавства щодо кримінальних проступків, процесуальних гарантій сторони захисту у справах про «корупційні» адміністративні правопорушення та кримінального аспекту в справах поділу подружнього майна.

Вебінар Ганни Гаро: «Побудова успішного захисту в сімейних спорах»

Дата проведення: 12 серпня, 29 вересня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

1. Роль первинної консультації з клієнтом по сімейній справі для вироблення стратегії захисту;
2. Основні лайфхаки для досягнення ефективності первинної консультації по сімейній справі;
3. Етапи підготовки до побудови стратегії захисту по сімейній справі.

Вебінар Інги Дробінової: «Психологічне насильство в сімейних стосунках: виявити, довести, здолати»

ВЕБІНАР
**ПСИХОЛОГІЧНЕ
НАСИЛЬСТВО**
В СІМЕЙНИХ СТОСУНКАХ:
ВІЯВИТИ, ДОВЕСТИ, ЗДОЛАТИ

довести, здолати»

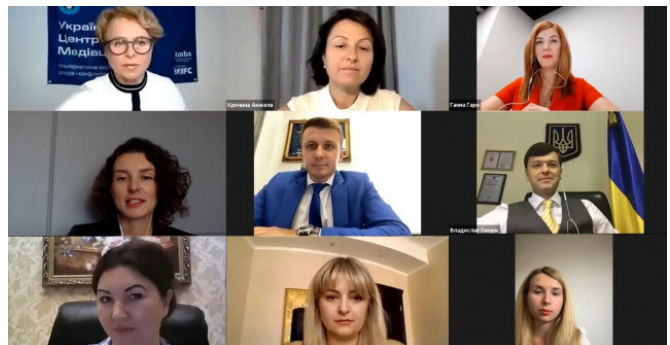
Дата проведення: 20 серпня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Огляд Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»
- Ознаки психологічного насильства
- Розірвати коло насильства: роль адвоката та клієнта
- Вітчизняний та іноземний досвід в питаннях протидії насильству

Онлайн-конференція на тему: «Навіщо адвокату медіація?»

Дата проведення: 27 серпня 2020 року.

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

Національна асоціація адвокатів України за ініціативою Комітету з питань медіації провела онлайн-конференцію на тему: «Навіщо адвокату медіація?». Захід присвячений розвитку практичних навичок медіації в роботі адвоката, які дадуть можливість ефективно вирішувати спори в позасудовому порядку.

У конференції взяла участь Голова Комітету з сімейного права Ганна Гаро з доповіддю «Застосування навичок медіації в сімейних та медичних спорах».

Деталі обговорення: <https://cutt.ly/6grmwP4>

Вебінар Світлани Савицької: «Сучасні тенденції вирішення сімейних справ про розірвання шлюбу»

Дата проведення: 10 вересня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- особливості справ про розірвання шлюбу;
- способи вирішення питання про розірвання шлюбу між подружжям у відповідності до вимог Сімейного кодексу України;
- процесуальні новели справ про розірвання шлюбу в судовому порядку.

Вебінар Лариси Гретченко: «Булінг: Порядок реагування та відповідальність керівника»

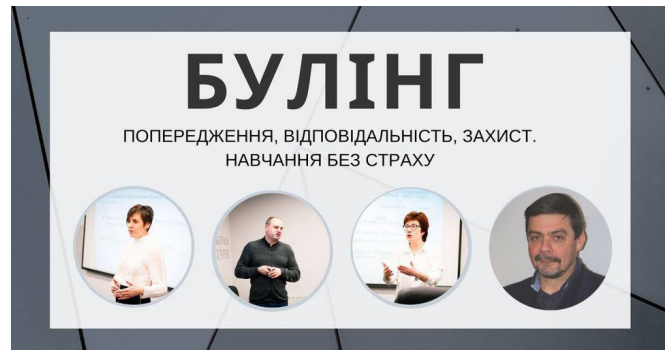
Дата проведення: 11 вересня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

1. Організацію антибулінгової роботи керівником закладу освіти.
2. Порядок реагування на випадки булінгу (цькування).
3. Відповідальність за булінг в закладі освіти.
4. Судова практика: проблеми та перспективи.

Дводенний курс «Булінг: попередження, відповідальність, захист. Навчання без страху»

Дата проведення: 12-13 вересня 2020 року.

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська 3, 6 поверх).

Лектори: Лариса Гретченко, Михайло Дяденко, Роман Коваль, Уляна Ковна.

Антибулінговий навчальний курс охоплював дискусійні питання законодавчого врегулювання булінгу, педагогічних, психологічних та медичних наслідків цькування, юридичної відповідальності за його вчинення та приховування, перспективи та проблематику судового захисту, альтернативні способи врегулювання конфлікту, дієві методи попередження та ефективного захисту, а також роль адвоката у справах про цькування.

Вебінар Ганни Гаро: «Актуальні проблеми з'ясування судом думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя»

Дата проведення: 15 вересня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

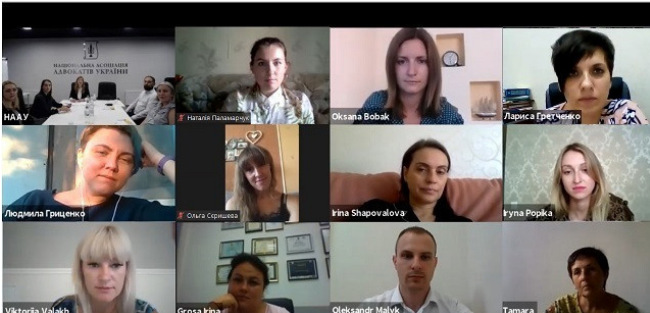
Під час вебінару розглянуто наступні питання:

1. Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя
2. Чи обов'язково думка дитини враховується судом?

3. Розгляд проблемних аспектів.
4. Зміст поняття «найкращі інтереси дитини».
5. Забезпечення найкращих інтересів дитини.
6. Окремі категорії справ: Спори щодо позбавлення батьківських прав.

Засідання Комітету з сімейного права НААУ

zoom Засідання Комітету з сімейного права НААУ

Дата проведення: 16 вересня 2020 року

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom та офіс НААУ (м. Київ, вул.. Борисоглібська 3, 2 поверх).

Комітетом було затверджено план діяльності на 4 квартал. Так, 5–9 жовтня в Національній асоціації адвокатів України буде проведено **Тиждень сімейного права**, протягом якого заплановано розміщення науково-практичних матеріалів членів Комітету у сфері сімейного права та проведення акредитованого круглого столу в режимі відеоконференції на тему: **«З'ясування судом думки дитини: нормативне врегулювання, судова практика та психологічний аспект»** (05 жовтня).

Орієнтовно 25–26 листопада Комітетом планується провести дводенний онлайн-марафон вебінарів у Вищій школі адвокатури НААУ, присвячений святкуванню 31-річчя Конвенції ООН про права дитини. Також додано в роботу членів комітету організацію акредитованих двох онлайн-семінарів **«Ключове в роботі сімейного адвоката у справах, коли подружжя ділить майно»** (листопад) та **«Спори про міжнародне викрадення дітей: як обрати ефективну стратегію захисту?»** (грудень).

Друга половина засідання була присвячена презентації колегам новоствореного Центру «Адвокат дитини» у Вищій школі адвокатури НААУ. Заступник Голови Комітету Лариса Гретченко розказала про діяльність Центру, який очолює, наступне: «Ми розпочинаємо проект, до діяльності якого вже залучено членів Комітету з сімейного права. Створенням цього Центру у серпні 2020 року започатковано вітчизняну платформу дитячого права відповідно до принципів і підходів зарубіжного досвіду спеціалізації адвокатів у сфері Child Law. Метою Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ є згуртування осередку правозахисників дитини та об'єднання в темі дитячого права мультидисциплінарної аудиторії правників всіх спеціальностей, освітян, службовців у справах дітей, громадських діячів, міжнародних партнерів та всіх осіб, зацікавлених проблематикою захисту дітей. Освітній простір Центру одночасно виступає потужною платформою для напрацювання пропозицій щодо змін про-

фільного законодавства та формування усталеної правозахисної практики за принципом якнайкращого забезпечення інтересів дитини.

Для адвокатів, що мають намір здобути спеціалізацію у сфері дитячого права, пропонується оновлений правоосвітній захід «Адвокат дитини: від новачка до профі», що складається з базового курсу «Адвокат дитини: основи дружнього до дітей правосуддя» та спеціалізованих тематичних модулів курсу щодо захисту прав дітей у сфері: кримінальних проваджень та адміністративних правопорушень; цивільних та сімейних правовідносин; охорони здоров'я та освіти; трудового права та підприємництва; інтелектуальної власності, а також основ дитячої психології та експертних досліджень. Проект **«Адвокат дитини: від новачка до профі»** стартує 23 жовтня 2020 року, супроводжується сертифікацією учасників, веденням реєстру адвокатів дитини, подальшою поглибленою тематичною спеціалізацією, інформаційним супроводом та підтримкою спільноти».

Наприкінці засідання члени Комітету обмінялися схвальними відгуками від суддів та колег щодо **методичних рекомендацій Комітету «Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні»** та підтримали ініціативу Людмили Гриценко щодо проведення ще одного заходу з метою обговорення проблематики справ про видачу обмежувального припису за участю суддів перших інстанцій та Верховного Суду.

Вебінар Світлани Савицької: «Сучасні тенденції вирішення сімейних справ про розірвання шлюбу»

Дата проведення: 17 вересня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару було розглянуто питання:

- участь адвоката у вказаних справах та обов'язок адвоката своїми діями не завдати шкоди дитині, відносно якої відбувається спір;
- основні принципи, які мають бути враховані під час вирішення вказаних справ;
- визначення кола учасників вказаних справ;

ВЕБІНАР

СПРАВИ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ

ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ПОРЯДКУ
УЧАСТІ У ВИХОВАННІ ДИТИНИ

- досудовий та судовий порядок вирішення вказаних справ, їх особливості;
- обставини, що підлягають доказуванню;
- особливості виконання рішень суду, органів опіки та піклування
- про визначення місця проживання дитини та встановлення способів участі у вихованні дитини.

Заступник Голови Комітету з сімейного права НААУ Лариса Гретченко на запрошення Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України взяла участь у онлайн круглому столі: «Кримінально – правовий захист дітей від сексуальної експлуатації та запобігання повторній віктимізації дітей під час кримінального провадження», організованому Комітетом спільно з Офісом Ради Європи в Україні та ГО «Український інститут майбутнього».

Вебінар Ганни Гаро: «Сімейні спори: тенденції 2020»

Дата проведення: 22 вересня 2020 року

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- огляд новел процесуального законодавства у 2020 році;
- аналіз ключової судової практики ВС у 2020 році.

Онлайн-круглий стіл: «Кримінально – правовий захист дітей від сексуальної експлуатації та запобігання повторній віктимізації дітей під час кримінального провадження»

Дата проведення: 22 вересня 2020 року

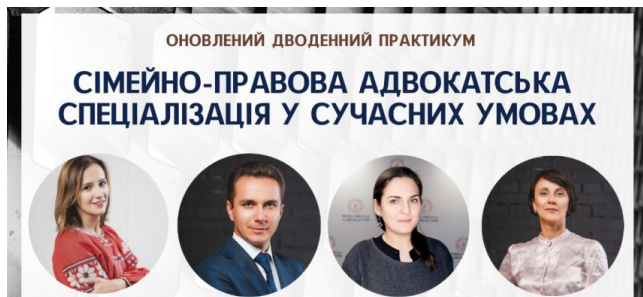
Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

В роботі круглого столу брали участь народні депутати України Денис Монастирський, Павло Фролов, в.о. Голови Офісу Ради Європи в Україні Олена Литвиненко, Уповноважений Президента України з прав дитини Микола Кулеба, а також представники Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, міністерств Кабінету Міністрів України, Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Верховного Суду, українських та іноземних правозахисних організацій та інших зацікавлених осіб.

Програмою заходу охоплено презентацію основних положень проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської Конвенції)» (доопрацьований) (реєстр. № 3055 від 11.02.2020, в редакції від 20.02.2020) та необхідних законодавчих змін щодо вдосконалення функціонування в державі кримінального провадження за участю неповнолітніх.

Учасниками круглого столу обговорено стан кримінально – правової протидії сексуальній експлуатації (насильству) щодо дітей в Україні та її відповідності міжнародним стандартам і найкращим іноземним практикам, процесуальні механізми запобігання повторній віктимізації потерпілих від насильства дітей під час їх участі у кримінальному провадженні, а також потребу об'єднання спільних зусиль задля забезпечення максимальної гармонізації положень кримінального законодавства України з положеннями міжнародного права, розвитку системи правосуддя, дружнього до дитини та вдосконалення національної системи ювенальної юстиції.

Сімейно-правова адвокатська спеціалізація у сучасних умовах: оновлений дводенний практикум

Дата проведення: 26–27 вересня 2020 року.

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська 3, 6 поверх).

Лектори: Поєдинок Ольга, Простибоженко Олег, Савицька Світлана та Юцак Анна.

Під час курсу розглянуто наступні питання:

1. Актуальні практичні питання сімейного права України;
2. Міжнародне сімейне право.

Крім того, члени Комітету активно працюють у напрямку створення наукових статей та науково-аналітичних матеріалів. Так, за період 3 кварталу 2020 року Комітетом з сімейного права було опубліковано наступні статті:

1. Конфлікт чи булінг: ключові відмінності в огляді судової практики (Заступник Голови Комітету Лариса Гретченко)

➤ <https://cutt.ly/vgrPS8v>

2. Child Law в Україні та світі (Голова Комітету Ганна Гаро, Заступник Голови Комітету Лариса Гретченко)

➤ <https://cutt.ly/2grPKRI>

3. Відповідальність вчителя за булінг: штраф, догана чи звільнення? (Заступник Голови Комітету Лариса Гретченко)

➤ <https://cutt.ly/tgrP3lx>

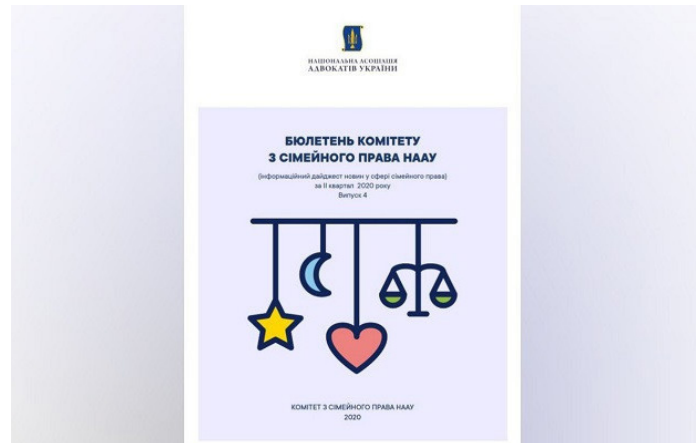
4. Дитина в суді: допитати, опитати чи просто вислухати? (Голова Комітету Ганна Гаро, Заступник Голови Комітету Лариса Гретченко)

➤ <https://cutt.ly/cgrP81k>

5. Індексація розміру аліментів (Член Комітету Світлана Савицька)

➤ <https://cutt.ly/Sgd1Py2>

Бюлетень Комітету з сімейного права НААУ за II квартал 2020 року

У Бюлетені відображено новини комітету, новели (актуальні зміни) законодавства, огляд судової практики, перелік наукових публікацій, дисертацій та інших публікацій у сфері діяльності Комітету.

Посилання на Бюлетень: <https://cutt.ly/3grPIJO>

II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Закони та інші нормативно-правові акти

Закон України «Про внесення змін до статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» щодо обов'язку виконавця проводити індексацію розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі»

Набрання чинності відбулось 25.09.2020 року

Верховна Рада України постановляє:

1. Внести до статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 30, ст. 542; 2018 р., № 36, ст. 272) такі зміни:

1) частину першу доповнити абзацами третім і четвертим такого змісту:

«Індексація розміру аліментів, визначеного у твердій грошовій сумі, проводиться, якщо інше не передбачено у виконавчому документі чи у договорі між батьками про сплату аліментів на дитину, виконавцем у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку. Індексація розміру аліментів проводиться щороку, починаючи з другого року після визначення розміру аліментів.

У разі самостійного надіслання стягувачем виконавчого документа безпосередньо підприємству, установі, організації, фізичній особі - підприємцю чи фізичній особі, зазначеним у частині першій статті 7 цього Закону, індексація розміру аліментів, визначеного у твердій грошовій сумі, проводиться, якщо інше не передбачено у виконавчому документі чи у договорі між батьками про сплату аліментів на дитину, відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення»;

2) перше речення абзацу першого частини четвертої викласти в такій редакції:

«4. Виконавець зобов'язаний обчислювати розмір заборгованості із сплати аліментів щомісяця, а також проводити індексацію розміру аліментів відповідно до частини першої цієї статті».

2.2. Законопроекти

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо забезпечення державного фінансування утримання дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, незалежно від форми власності закладу, в якому вони перебувають»

Номер, дата реєстрації: 3391 від 24.04.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор(и) законопроекту:

Третякова Галина Миколаївна, Верещук Ірина Андріївна, Гришко Сергій Дмитрович, Струневич Вадим Олегович, Арсенюк Олег Олександрович, Остапенко Анатолій Дмитрович, Крейденко Володимир Вікторович, Літвінов Олександр Миколайович, Каптелов Роман Володимирович, Фролов Павло Валерійович, Гайду Олександр Васильович, Медяник В'ячеслав Анатолійович, Чернявський Степан Миколайович, Колісник Анна Сергіївна, Копиленко Олександр Любимович, Мезенцева Марія Сергіївна, Лічман Ганна Василівна, Мотовиловець Андрій Вікторович, Задорожній Микола Миколайович, Шуляк Олена Олексіївна, Безгін Віталій Юрійович, Дубнов Артем Васильович, Коваль Ольга Володимирівна, Подгорна Вікторія Валентинівна, Яковлева Неллі Іллівна.

Головний комітет: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики

Інші комітети: Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань правової політики, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнародних відносин, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення

Законопроектом передбачено перший крок збільшення розміру допомоги при народженні дитини.

Законопроектом передбачено, що допомога призначається при народженні першої дитини – 54350 гривень, другої дитини – 108700 гривень, третьої і наступної дитини – 163050 гривень.

3 пояснювальної записки:

Згідно з інформацією, наданою Департаментом забезпечення прав дітей та оздоровлення Міністерства соціальної політики України (лист від 30.01.2020 р. № 1330/0/290–20/37) в Україні функціонує 39 закладів недержавної форми власності, створених благодійними, релігійними, громадськими та іншими організаціями, фондами, основною спеціалізацією, яких є соціально-психологічна реабілітація дітей. З ними тісно співпрацюють міські та районні служби у справах дітей та сім'ї, які направляють дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, на утримання та надання їм необхідної допомоги і реабілітації. На сьогодні у цих закладах перебуває 227 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Усі витрати на утримання дітей ці установи покривають з власного фінансування або благодійної допомоги, без допомоги держави. Адже відповідно до статті 9 діючого Закону «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» не передбачено державне фінансування на утримання дітей-сиріт, які перебувають у закладах недержавної форми власності.

Відповідно до абзацу 3 ст. 52 Конституції України, «Утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей».

Частиною 1 статті 4 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» передбачено: «Заходи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа гарантуються, забезпечуються та охороняються державою». Частиною 2 статті 4 цього ж Закону встановлено: «Державні соціальні стандарти для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, встановлюються незалежно від того, де така дитина або особа перебуває на утриманні та вихованні, на рівні, не меншому за встановлений прожитковий мінімум для осіб відповідного віку».

Із 2020 року середньомісячний розмір соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу становить 2,5 розміру прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку (на дитину до 6 років – 4 448 грн; від 6 до 18 років – 5 545 гривень). Для дітей з інвалідністю з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розмір такої допомоги становить 3,5 розміру прожиткового мінімуму (на дитину до 6 років – 6 227 грн; від 6 до 18 років – 7 763 гривень).

Вказані норми законодавства вимагають однакового підходу до всіх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, незалежно в якому закладі вони перебувають: державному чи недержавному. Окрім цього, невивплата соціального забезпе-

чення дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування є прямим порушенням їх прав та Конституції України.

У зв'язку із необхідністю забезпечення прав дитини на отримання фінансування для її утримання, заклади недержавної форми власності вдаються до подвійної форми влаштування дитини: до закладу, як вихованця за направленням ССДС (Служба у справах дітей та сім'ї) і, одночасно, під опіку до одного з вихователів закладу або директора, що суперечить п. 35 Постанови КМУ №866 та в подальшому унеможливорює влаштування вихованців до сімейних форм виховання, окрім усиновлення. Цілями та завданнями законопроекту є:

- захист конституційних прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування шляхом забезпечення державного фінансування на їх утримання незалежно від форми власності закладу, де вони перебувають;
- створення належних умов для соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- створення додаткових умов щодо забезпечення якісної соціально-психологічної реабілітації більшої кількості дітей, підготовки до проживання в сім'ї, підготовки підлітків до самостійного життя, налагодження, відновлення контактів з рідними, близькими, сприяння реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї та влаштування в сімейні форми виховання;
- забезпечення реалізації принципу «гроші ходять за дитиною»;
- усунення подвійної форми влаштування дітей у закладах недержавної форми власності.

Проект Закону України пропонує частину 1 статті 9 викласти в такій редакції:

«Витрати на утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа у сім'ях опікунів, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, у закладах незалежно від форм власності фінансуються з державного, обласних бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, бюджетів міст Києва та Севастополя, інших джерел, не заборонених законодавством».

III. СУДОВА ПРАКТИКА

3.1. Практика Верховного Суду

3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя

Постанова Верховного Суду від 01.07.2020 року у справі № 208/1253/15 (провадження № 61-38573св18)

При вирішенні спору про поділ побутового майна до суду необхідно надати належні та допустимі докази на підтвердження наявності такого майна.

Позивач звернулася до суду із позовом про розподіл майна, придбаного в період шлюбу. Відповідач звернувся із зустрічним позовом.

У своєму позові позивач, з урахуванням уточнень до позову, просить суд визнати спільним сумісним майном подружжя майно придбане в період шлюбу, а саме:

- домоволодіння; рухоме майно; розділити між ними вказане майно виділивши його в спільну сумісну часткову власність та визнати за позивачем право власності на 1/3 його частину; визнати право спільної часткової власності на земельну ділянку, визнавши за нею право власності на 2/3 частини, а за відповідачем право власності на 1/3 частини домоволодіння; виділити позивачу та визнати за нею право власності на автомобіль; визнати за відповідачем право власності на рухоме майно; стягнути з відповідача, як компенсацію різниці вартості 2/3 частини рухомого майна та вартості майна в сумі 435 838 грн.

У своєму позові позивач посилялась на те, що вона із відповідачем знаходилась в зареєстрованому шлюбі, який був розірваний. На даний час відповідач перешкоджає їй в користуванні спільним сумісним майном подружжя, тому вона звернулася до суду для поділу майна, придбаного в період шлюбу із відповідачем.

Відповідач в свою чергу подав зустрічний позов. У своєму позові відповідач посилався на те, що він знаходився в зареєстрованому шлюбі із відповідачем, з якою розірвав шлюб. Вважає, що запропонований ним поділ майна відповідає інтересам сторін та їх дітей.

Рішенням Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 16 листопада 2017 року, залишеним без змін постановою Апеляційного суду Дніпропетровської області від 16 травня 2018 року, позовні вимоги позивача до відповідача про розподіл майна, придбаного в період шлюбу, задоволено частково.

Зустрічні вимоги відповідача про розподіл майна, придбаного в період шлюбу, задоволено частково. Визнано спільним майном подружжя:

- житловий будинок; земельну ділянку; автомобілі та рухоме майно.

Поділено спільне майно подружжя, виділивши кожному: по 1/2 частини житлового будинку та по 1/2 частини земельної ділянки.

Визнано за позивачем: право власності на 1/2 частину житлового будинку; право власності 1/2 частину земельної ділянки; право власності на автомобіль «VOLKSWAGEN TRANSPORTER», 2006 року випуску, чорного кольору; виділено холодильник HITACHI, стінку дитячу, ліжко з натурального дерева.

Визнано за відповідачем: право власності на 1/2 частину житлового будинку; право власності 1/2 частину земельної ділянки; право власності на автомобіль FORD TRANIT, 2001 року випуску; право власності на автомобіль ЗАЗ Луаз-Волинь 969М, 1982 року випуску; виділено інше рухоме майно. Стягнуто з позивача компенсацію різниці вартості майна в розмірі 90 299 грн. Вирішено питання щодо судового збору. В іншій частині позовних вимог відмовлено.

В частині поділу нерухомого майна, яке складається з житлового будинку та земельної ділянки по 1/2 частини за кожним, суд виходив з доведеності позовних вимог.

Щодо позовних вимог про поділ між сторонами придбаного рухомого майна суд виходив з вартості майна, яка була визначена за заявою відповідача, шляхом проведення експертизи та певного порядку користування вказаними автомобілями.

Задовольняючи частково позовні вимоги щодо поділу побутового майна суд виходив з обсягу майна, існування якого доведено.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Статус спільної сумісної власності визначається такими чинниками: 1) час набуття майна; 2) кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття). Норма статті 60 СК України вважається застосованою правильно, якщо набуття майна відповідає цим чинникам.

У разі придбання майна хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя, це майно не може вважатися об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а є особистою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане.

Вартість майна, що підлягає поділу визначається, виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи. У випадку відчуження майна одним із подружжя проти волі іншого з подружжя та у зв'язку з цим – неможливості встановлення його дійсної (ринкової) вартості, визначенню підлягає ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи. Такий підхід є гарантією справедливої сатисфакції особи у зв'язку з припиненням її права на спільне майно.

Дослідивши наявні у матеріалах справи докази у їх сукупності, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, встановивши, що спірне майно, а саме: житловий будинок та земельна ділянка та автомобілі було набуто подружжям за час перебування у шлюбі, дійшов правильного висновку про наявність підстав для його поділу з урахуванням обставин, передбачених частиною першою статті 70 СК України.

Відмовляючи у частині поділу побутового майна, суд виходив з того, що до суду не було надано належних та допустимих доказів на підтвердження наявності усього майна, на яке посилались сторони, що позбавило суд виділити їм майно, у зв'язку з відсутністю його індивідуальних ознак.

На підставі викладеного, Верховний суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення. Рішення Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 16 листопада 2017 року та постанову Апеляційного суду Дніпропетровської області від 16 травня 2018 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyetr.court.gov.ua/Review/90905803>

Постанова Верховного Суду від 13.07.2020 року у справі № 166/955/19 (провадження № 61-23369св19)

Конструкція норми статті 60 СК України свідчить про презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Позивачка звернулася до суду до відповідача з позовом, у якому просила визнати за нею право власності на частку будинку.

Позов мотивовано тим, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі. За час шлюбу рішенням Ратнівської селищної ради відповідачу була виділена земельна ділянка площею 0,12 га в під будівництво індивідуального житлового будинку, на якій вони разом побудували будинок.

Згідно з інформаційною довідкою з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, право власності на житловий будинок, зареєстровано за відповідачем.

Посилаючись на те, що майно, набуто подружжям за час шлюбу, належить подружжю на праві спільної сумісної власності, разом з тим, сторони не досягли згоди щодо поділу цього майна, позивач просила визнати за нею право власності на частину вказаного житлового будинку.

Рішенням Ратнівського районного суду Волинської області від 13 вересня 2019 року, залишеним без змін постановою Волинського апеляційного суду від 19 листопада 2019 року, позов позивача задоволено.

Визнано за позивачем право власності на частку в житловому будинку. Вирішено питання щодо розподілу судових витрат.

Рішення суду першої інстанції та постанова апеляційного суду мотивовані тим, що спірний житловий будинок є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, тому підлягає поділу у рівних частках.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Конструкція норми статті 60 СК України свідчить про презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу.

Отже, у сімейному законодавстві діє принцип спільності майна подружжя та частки чоловіка і дружини є рівними.

Презумпція спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу, може бути спростована й один із подружжя, який може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

У справі, яка переглядається, презумпція спільності права власності подружжя на придбане в період шлюбу майно (спірний будинок) не спростована.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу відповідача залишити без задоволення. Рішення Ратнівського районного суду Волинської області від 13 вересня 2019 року та постанову Волинського апеляційного суду від 19 листопада 2019 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyetr.court.gov.ua/Review/90385048>.

Постанова Верховного Суду від 29.07.2020 року у справі № 127/16354/17 (провадження № 61-5698св19)

Належність майна до спільної сумісної власності подружжя може виключатися в разі набуття такого майна за час шлюбу, але за кошти, які належали одному із подружжя особисто.

Позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про поділ майна подружжя, у якому просила визнати за позивачем право власності на 1/2 частку квартири та визнати за відповідачем право власності на 1/2 частку вказаної квартири.

Позовні вимоги мотивовано тим, позивач та відповідач перебували в зареєстрованому шлюбі, рішенням Вінницького міського суду Вінницької області від 27 червня 2017 року розірвано шлюб між сторонами у період спільного сумісного проживання в зареєстрованому шлюбі було придбано квартиру. У вказаній квартирі позивач не може проживати разом із дітьми, оскільки відповідач своєю протиправною поведінкою створює конфлікти, які негативно впливають на дітей, що змусило позивача залишити спільне помешкання та переїхати проживати на орендовану квартиру.

Відповідач звернувся до суду з зустрічним позовом до позивача про поділ майна подружжя та визнання права особистої власності.

Рішенням Вінницького міського суду Вінницької області від 22 листопада 2018 року позов відповідача та позивача задоволено частково. Поділено спільне сумісне майно по 22/100 частини квартири між позивачем та відповідачем. Визнано за позивачем право власності на 11/100 частин квартири. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено. Визнано за відповідачем право власності на 11/100 частини квартири. Визнано за відпо-

відачем право особою приватної власності на 78/100 частини квартири. У задоволенні решти позовних вимог про стягнення грошової компенсації та припинення права спільної сумісної власності відмовлено. Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що відповідачем на придбання спірної квартири було витрачено кошти, отримані від продажу попередньої квартири, яка перебувала в приватній власності відповідача, іншу частину коштів на придбання спірної квартири були отримано в кредит у розмірі 10 000,00 доларів США, що еквівалентно 50 500,00 грн, а тому розмір частки особою приватної власності відповідач у спірній квартирі становить 78%.

Постановою Вінницького апеляційного суду від 13 лютого 2019 року апеляційну скаргу позивача залишено без задоволення, апеляційну скаргу відповідача задоволено частково.

Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 22 листопада 2018 року в частині розподілу судових витрат, понесених відповідачем на правничу допомогу та стягнення витрат за проведення експертизи, скасовано. Вирішено питання про судові витрати. В частині позовних вимог про поділ майна подружжя рішенням Вінницького міського суду Вінницької області від 22 листопада 2018 року залишено без змін.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції в частині вирішення справи по суті спору, апеляційний суд вважав, що міський суд повно та всебічно дослідив обставини справи на підставі належних і допустимих доказів, у результаті чого ухвалив законне рішення про часткове задоволення позовних вимог із дотриманням норм матеріального та процесуального права.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Презумпція спільності майна набутого під час шлюбу може бути спростована й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку.

Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Відповідач спростував презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу.

Посилання позивач у касаційній скарзі на те, що факт витрачання спільних коштів подружжя для придбання спірної квартири підтверджується положеннями договору купівлі-продажу нерухомого майна, та її заявою про надання згоди на придбання спірної квартири в інтересах сім'ї, що не була витребувана та досліджена судами із матеріалів нотаріальної справи, є неспроможними, оскільки нотаріусом при посвідченні правочинів не перевіряється та не встановлюється джерело походження коштів на придбання майна. Саме по собі надання згоди на придбання спірної квартири відповідач не має правового значення, оскільки письмова згода на укладення одним із подружжя договорів на відчуження нерухомого майна, що потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації необхідна при розпорядженні таким майном, а не на його придбання.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну

скаргу позивача залишити без задоволення. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 22 листопада 2018 року та постанову Вінницького апеляційного суду від 13 лютого 2019 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyetr.court.gov.ua/Review/90740157>.

інстанції погодився з висновками суду першої інстанції про те, що позивачем пропущено строк позовної давності для звернення до суду, оскільки про порушення своїх майнових прав на будинок позивач дізнався ще у 2013 році.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87759973>

Постанова Верховного Суду від 24.07.2020 року у справі № 755/2345/17 (провадження № 61-17627св19)

Сам по собі факт придбання спірного майна в період шлюбу не можна вважати безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя.

Позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про встановлення факту проживання однією сім'єю, визнання майна спільною сумісною власністю, поділ майна.

Позовна заява мотивована тим, що сторони перебували у зареєстрованому, який заочним рішенням Білоцерківського міськрайонного суду Київської області розірвано. Однак після розірвання шлюбу з квітня 2014 року по вересень 2014 року позивач продовжував проживати з відповідачем однією сім'єю без реєстрації шлюбу, вели спільне господарство, мали взаємні права та обов'язки, вели спільний побут. Факт спільного проживання позивача та відповідача однією сім'єю без реєстрації шлюбу підтверджується випискою по рахунку, відкритому 19 грудня 2016 року в Публічному акціонерному товаристві «Комерційний банк «Приватбанк», відповідно до якої позивач купував продукти харчування.

Рішенням Дніпровського районного суду м. Києва від 22 січня 2019 року у задоволенні позову позивач відмовлено. Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Судове рішення мотивовано тим, що позивач не надано доказів того, що частина коштів на придбання спірної квартири в період з квітня по вересень 2014 року належала йому.

Постановою Київського апеляційного суду від 30 липня 2019 року рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 22 січня 2019 року залишено без змін.

Апеляційний суд виходив з того, що суд першої інстанції надав належну оцінку доводам сторін у сукупності з наданими сторонами доказами, та встановивши, що позивач не надано доказів того, що частина коштів на придбання спірної квартири в період з квітня по вересень 2014 року належала йому, дійшов правильного висновку про відсутність правових підстав для задоволення позову.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 57 СК України особою приватною власністю дружини, чоловіка є майно, набуте нею (ним) за час шлюбу, але за кошти, які належали їй (йому) особисто.

Належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна. Застосовуючи норму статті 60 СК України та визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, суд повинен установити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й той факт, що джерелом його набуття були спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя.

У разі придбання майна хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя це майно не може вважатися об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а є особою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане.

Тому сам по собі факт придбання спірного майна в період шлюбу не можна вважати безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу позивача залишити без задоволення. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 22 січня 2019 року та постанову Київського апеляційного суду від 30 липня 2019 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90784315>.

Постанова Верховного Суду від 12.08.2020 року у справі № 495/4057/17 (провадження № 61-47013св18)

Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності.

Позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про поділ спільного майна, в якому просив суд визнати двокімнатну квартиру спільною сумісною власністю позивача і відповідача; визнати за позивачем право власності на нерухоме майно: 1/2 зазначеної двокімнатної квартири.

Позов мотивований тим, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірваний відділом реєстрації актів цивільного стану реєстраційної служби Білгород-Дністровського міськрайонного управління юстиції в Одеській області.

За час перебування у шлюбі з відповідачем сторони придбали двокімнатну квартиру. Після розірвання шлюбу спільно нажите майно не поділено, проте сторони продовжували спільне користування цією квартирою.

У березні 2017 року позивач не зміг потрапити до вказаної квартири у зв'язку із зміною замків у вхідних дверях. Після звернення до відповідача з вимогою надати доступ до квартири йому було повідомлено про те, що квартира продається та він не має прав на неї, у зв'язку з чим позивач вимушений звернутися з позовом до суду.

Рішенням Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 12 червня 2018 року в задоволенні позовних вимог відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що позивач не був зареєстрований у спірній квартирі, не проживав у ній за домовленістю подружжя. Сторонами не заперечується той факт, що фактичні подружні відносини вони припинили у 2009 році. Отже, вже після розірвання шлюбу 13 травня 2010 року позивачу достовірно було відомо про неможливість продовження шлюбних відносин, а тому саме з цього часу слід застосовувати позовну давність, оскільки саме з цього часу він дізнався про порушення свого права.

Постановою Апеляційного суду Одеської області від 09 жовтня 2018 року апеляційну скаргу позивача задоволено частково, рішення Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 12 червня 2018 року скасовано, позов позивача задоволено, визнано двокімнатну квартиру спільною сумісною власністю позивача і відповідача, визнано за позивачем право власності на нерухоме майно: 1/2 частину зазначеної квартири.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що доказів, які б спростовували про обізнаність позивача про порушення його прав власника у вигляді перешкоджання у доступі до спірної квартири більше ніж за три роки до звернення до суду (заміна вхідних дверей та замків у дверях та відмова допустити позивача у квартиру) або що про це він міг довідатися раніше, відповідачем не надано. Тому у суду не було підстав обраховувати позовну давність з часу розірвання шлюбу і відмовляти у позові у зв'язку зі спливом позовної давності.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Відповідно до частини четвертої статті 267 ЦК України сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові.

Загальним правилом, закріпленим у частині першій статті 261 ЦК України, встановлено, що перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Отже, початком перебігу позовної давності встановлено день, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права.

Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності (постанова Верховного Суду України від 23 вересня 2015 року у справі № 6-258цс15).

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну

скаргу залишити без задоволення. Постанову Апеляційного суду Одеської області від 09 жовтня 2018 року залишити без змін.

16

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90985758>.

Постанова Верховного Суду від 12.08.2020 року у справі № 594/145/19 (провадження № 61-4372св20)

Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції спільного сумісного майна подружжя, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Позивач звернувся до суду до відповідача з позовом, в якому просив провести розподіл спільного сумісного майна подружжя та визнати за ним право власності на частину житлового будинку з відповідною часткою надвірних будівель, та на 1/2 частину присадибної земельної ділянки, які зареєстровані за відповідачкою, та стягнути з останньої на його користь 27 500 грн. грошової компенсації на належну йому частину рухомого майна.

Позов мотивовано тим, за період перебування у шлюбі сторонами набуто спільне майно: житловий будинок з надвірними будівлями і спорудами; земельну ділянку за тією ж адресою.

Крім того, за час спільного проживання було набуто рухоме майно.

Сторони не досягли згоди щодо поділу спільного майна, у зв'язку з чим позивач звернувся до суду з відповідним позовом про визнання за ним права власності на частину нерухомого майна, а також визнати за ним право власності на рухомого майна і за цю частку у рухомому майні стягнути з відповідача на його користь грошову компенсацію.

Рішенням Борщівського районного суду Тернопільської області від 29 жовтня 2019 року у задоволенні позову відмовлено. Стягнуто на користь відповідачки 5000 грн, понесених нею судових витрат, пов'язаних з правничою допомогою адвоката.

Відмовляючи у задоволенні вимог в частині поділу нерухомого майна: житлового будинку та земельної ділянки, суд першої інстанції виходив з того, що оспорюване майно хоча і придбано в період перебування сторін у шлюбі, однак є особистою приватною власністю відповідача, згідно з пунктом 3 частини першої статті 57 СК України, оскільки набуто нею за кошти, які належали їй особисто.

Відмовляючи у задоволенні позову в частині поділу рухомого майна, суд першої інстанції виходив з того, що позивачем не доведено належними і допустимими доказами, що це майно було придбано сторонами за час шлюбу і знаходиться у користуванні однієї із сторін.

Постановою Тернопільського апеляційного суду від 16 січня 2020 року апеляційну скаргу позивача задоволено частково. Рішення суду першої інстанції в частині відмови у задоволенні позову про визнання житлового будинку і присадибної земельної ділянки спільною сумісною власністю та їх поділу скасовано з ухваленням у цій частині нового рішення. Визнано за позивачем право власності на житлового будинку з господарськими

будівлями та земельної ділянки із цільовим призначенням для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд (присадибна ділянка). В іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін. Вирішено питання про судовий збір

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що відповідач не надала належних та допустимих доказів на підтвердження того, що житловий будинок та земельна ділянка були придбані за особисті кошти відповідачки. Матеріали справи містять докази того, що спірне майно придбавалось за спільні кошти подружжя.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Презумпція спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу, може бути спростована й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

У справі, яка переглядається, презумпція спільності права власності подружжя на придбане в період шлюбу майно (спірний житловий будинок і земельну ділянку) не спростована.

Установлено, що спірний будинок і земельна ділянка придбана в період зареєстрованого шлюбу між позивачем та відповідачем, належність вказаного майна до особистої приватної власності відповідачем у цій справі не доведено, презумпція спільності права власності подружжя на придбане в період шлюбу майно, за якою частки подружжя є рівними, не спростована. Позивач є співвласником житлового будинку і земельної ділянки (1/2 частки), оскільки вони перебували у спільній сумісній власності колишнього подружжя та підлягає поділу.

Суд апеляційної інстанції дав належну оцінку зібраним у справі доказам, в тому числі показам свідків, зокрема показам свідка, яка стверджувала, що участі у купівлі спірного майна позивач не брав, а майно було придбано за гроші, подаровані нею та її чоловіком онучці, та правильно виходив з того, що вказані докази не підтверджують факт належності спірного нерухомого майна до особистої власності відповідача за наявності чинних правочинів (договорів купівлі-продажу), змістом яких встановлено спільну сумісну власність подружжя на будинок та земельну ділянку, їх придбання за згодою другого з подружжя за спільні кошти. Договір дарування грошей на придбання нерухомого майна у встановленому законом порядку не укладався.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу відповідача залишити без задоволення. Постанову Тернопільського апеляційного суду від 16 січня 2020 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90955149>.

Постанова Верховного Суду від 09.09.2020 року у справі № 489/4287/17 (провадження № 61-15388св19)

Сам по собі факт реєстрації права власності на спірне майно в період шлюбу, без доведення факту спільної участі подружжя коштами або працею в набутті такого майна, не є безумною підставою для віднесення його до спільної сумісної власності подружжя.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача та з урахуванням заяви про збільшення розміру позовних вимог просила поділити спільне майно подружжя, яке є об'єктом спільної сумісної власності, а саме: визнати за нею право особою приватної власності на автомобіль марки ВАЗ, модель 2109 9420, 2008 року випуску, чорного кольору та припинити за відповідачем право спільної сумісної власності на цей автомобіль; визнати за відповідачем право особою приватної власності на автомобіль марки ВАЗ, модель 2102, 1976 року випуску, жовтого кольору та припинити за нею право спільної сумісної власності за вказаний автомобіль; а також визнати за нею право власності на частину садового будинку. Свої вимоги обґрунтувала тим, що вона перебувала в зареєстрованому шлюбі з відповідачем.

За час шлюбу ними були придбані два транспортні засоби: марки ВАЗ, 2008 року випуску, та марки ВАЗ, 1976 року випуску, які належать їм на праві спільної сумісної власності та садовий будинок, розташований на земельній ділянці, який також є об'єктом спільної сумісної власності подружжя та підлягає поділу між ними в рівних частках.

Рішенням Ленінського районного суду міста Николаєва від 12 березня 2019 року позов задоволено. Визнано автомобілі марки ВАЗ, 2008 року випуску та марки ВАЗ, 1976 року випуску об'єктом спільної сумісної власності подружжя. У порядку поділу спільного сумісного майна подружжя визнано за позивачем право власності на автомобіль марки ВАЗ, 2008 року випуску, а за відповідачем право власності на автомобіль марки ВАЗ, 1976 року випуску. Визнано за позивачем в порядку поділу майна подружжя право власності на частку садового будинку.

Суд першої інстанції виходив з того, що вищевказане майно було набуто подружжям у власність у період шлюбу, а тому підлягає поділу між ними шляхом визнання права власності за кожним з подружжя на один з автомобілів і по частці на садовий будинок.

Постановою Николаївського апеляційного суду від 10 липня 2019 року рішення Ленінського районного суду міста Николаєва від 12 березня 2019 року скасовано і ухвалено нове про часткове задоволення позову. Визнано за позивачем право власності на автомобіль марки ВАЗ, 2008 року випуску. Визнано за відповідачем право власності на автомобіль марки ВАЗ, 1976 року випуску, реєстраційний номер. У задоволенні позовних вимог про поділ садового будинку відмовлено.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що суд першої інстанції розглянув справу без належного повідомлення учасників справи, що відповідно до пункту 3 частини третьої статті 376 ЦПК України є підставою для його скасування.

Задовольняючи позовні вимоги в частині поділу транспортних засобів, апеляційний суд виходив з того, що факт їх придбання сторонами під час шлюбу за спільні кошти подружжя підтвер-

джений належними доказами і проти запропонованого позивачем варіанту їх поділу відповідач не заперечував.

Разом з тим, установивши, що спірний садовий будинок, який побудований ще у 1982 році, був придбаний відповідачем до реєстрації шлюбу з позивачем, доказів придбання його за спільні кошти подружжя суду не надано, апеляційний суд дійшов висновку про безпідставність вимог позивача про його поділ.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна.

Застосовуючи норму статті 60 СК України та визначаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, суд повинен установити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й той факт, що джерелом його набуття були спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя.

Установивши, що спірний садовий будинок, який побудований в 1982 році, набутий відповідачем до укладення шлюбу з позивачем, доказів придбання цього будинку за спільні кошти подружжя позивач не надала, суд апеляційної інстанції обґрунтовано вважав, що він не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а тому дійшов правильного висновку про відсутність підстав для його поділу між сторонами.

Не є підставою для скасування оскаржуваного судового рішення посилання в касаційній скарзі на те, що суд апеляційної інстанції не звернув уваги на те, що право власності на спірний садовий будинок було зареєстровано відповідачем у період перебування в шлюбі з нею, а отже цей будинок є їх спільною сумісною власністю, оскільки сам по собі факт реєстрації за відповідачем права власності на спірне майно в період шлюбу з позивачем, без доведення факту спільної участі подружжя коштами або працею в набутті такого майна, не є безумною підставою для віднесення його до спільної сумісної власності подружжя.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу позивач залишити без задоволення. Постанову Николаївського апеляційного суду від 10 липня 2019 року в частині вирішення позовних вимог про поділ садового будинку залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyetr.court.gov.ua/Review/91554741>.

Постанова Верховного Суду від 09.09.2020 року у справі № 263/9647/16 (провадження № 61-35942 св 18)

Не зареєстроване у передбаченому законом порядку право власності на спірний будинок та земельну ділянку свідчить про відсутність підстав вважати вказане майно спільною сумісною власністю подружжя та його поділ між сторонами.

Позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про визнання майна спільною сумісною власністю та поділ спільного майна.

Позовна заява мотивована тим, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірвано на підставі рішення Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області.

Ураховуючи викладене, посилаючись на те, що домовленості щодо поділу майна між сторонами не досягнуто, уточнивши позовні вимоги, позивачка, просила суд стягнути з відповідача на її користь грошові кошти у сумі 83 105 грн в рахунок компенсації вартості належної їй 1/2 частини домоволодіння разом із земельною ділянкою; стягнути з відповідача на її користь 8 199,50 грн в рахунок компенсації 1/2 частини вартості гаражу в АГК «Автолюбитель-4» та стягнути з відповідача на її користь 12 500 грн, що складає 1/2 частину грошових коштів, сплачених за рахунок спільних коштів подружжя під час перебування у шлюбі на погашення цільової позики для придбання автомобіля, отриманої відповідачем 16 лютого 2017 року у ВАТ «ММК ім. Ілліча» в розмірі 25 000 грн, а також понесені судові витрати.

Рішенням Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області від 21 грудня 2017 року позов задоволено. Стягнуто із відповідача на користь позивача грошові кошти у сумі 83 105 грн. в рахунок компенсації вартості належної їй 1/2 частини домоволодіння, разом із земельною ділянкою. Стягнуто із відповідача на користь позивачки грошові кошти у сумі 8 199,50 грн в рахунок компенсації 1/2 частини вартості спільно придбаного під час шлюбу гаражу в АГК «Автолюбитель-4».

Стягнуто із відповідача на користь позивачки грошові кошти в сумі 12 500 грн, що складає 1/2 частку грошових коштів, сплачених за рахунок спільних коштів подружжя під час шлюбу, на погашення цільової позики для придбання автомобіля, а всього 103 804,50 грн. Вирішено питання розподілу судових витрат.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що спірний будинок разом із земельною ділянкою, розташовані в СТ «Лукомор'є» у с. Приморське Новоазовського району Донецької області та гараж у АГК «Автолюбитель-4», є спільним майном подружжя, як такі що придбані в період шлюбу на спільні кошти подружжя, тому позивачка має право на грошову компенсацію замість її частки у праві спільної сумісної власності на вказане майно, вартість якого підтверджена висновком судової будівельно-технічної експертизи від 28 жовтня 2016 року № 21/с та відповідачем не спростована.

Також судом встановлено, що відповідачем за місцем роботи у ПАТ «ММК ім. Ілліча» отримана цільова позика у розмірі 25 000 грн на придбання автомобіля. Посилаючись на те, що сторони у справі повністю виплатили позику у розмірі 25 000 грн в період перебування у шлюбі, проте, відповідач належним чином не оформив право власності на вказаний автомобіль, однак, користується ним з 2007 року, суд першої інстанції дійшов висновку про доведеність позову у частині стягнення з відповідача на користь позивача 1/2 частини сплаченої за рахунок спільних коштів подружжя позики на придбання автомобіля.

Постановою апеляційного суду Донецької області від 03 квітня 2018 року апеляційну скаргу відповідача задоволено частково. Рішення Жовтневого районного суду міста Маріуполя Донецької області від 21 грудня 2017 року скасовано. У задоволенні позову позивачу відмовлено. Вирішено питання розподілу судових витрат.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що спірний будинок, придбаний відповідачем 07 серпня 1999 року на підставі біржового контракту (договору купівлі-продажу) № СР-462. Вимоги статей 47, 227 ЦК УРСР при укладенні договору купівлі-продажу будинку та земельної ділянки дотримані не були, біржовий контракт не визнавався дійсним у судовому порядку, право власності за відповідачем на спірний будинок та земельну ділянку не зареєстровано, тому відсутні підстави вважати вказане майно спільною сумісною власністю подружжя.

Позивач не надала суду доказів на підтвердження того, що отримані відповідачем у ПАТ «ММК ім. Ілліча» грошові кошти у розмірі 25 000 грн були використані саме на придбання автомобіля, ураховуючи також той факт, що відповідач вказані обставини не визнавав та зазначав, що ці кошти були використані подружжям на ремонт квартири та відпустку. Судом встановлено, що відповідач користувався цим автомобілем на підставі довіреності після спливу строку її дії, якої продовжує користуватися автомобілем на підставі технічного паспорту. Тому є помилковими висновки суду першої інстанції про стягнення з відповідача на користь позивача 1/2 частки отриманої у ПАТ «ММК ім. Ілліча» позики за придбання вказаного автомобіля.

У матеріалах справи відсутні докази належності відповідачу на праві власності гаража у АГК «Автолюбитель-4», що також виключає можливість визнання його спільною сумісною власністю подружжя та поділу між сторонами.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні позову позивач в частині стягнення із відповідача грошової компенсації вартості 1/2 частини гаража у АГК «Автолюбитель-4», апеляційний суд обґрунтовано виходив з того, що позивачем не надано належних та допустимих доказів на підтвердження належності відповідачу на праві власності вказаного гаража, що виключає можливість визнання його спільною сумісною власністю подружжя та поділу між сторонами.

Апеляційним судом встановлено, що гаражем за вказаною адресою відповідач користується на підставі членства у АГК «Автолюбитель-4», в якій він сплачує членські внески з січня 2011 року.

Відмовляючи у задоволенні позову в частині стягнення із відповідача на користь позивача 1/2 частини грошових коштів, сплачених за рахунок спільних коштів подружжя на погашення цільової позики, апеляційний суд виходив з того, що між ВАТ «ММК ім. Ілліча» та відповідач укладено договір позики, за умовами якого відповідач отримав позику у розмірі 25 000 грн на придбання автомобіля.

Разом з тим, позивачем не доведено, що грошові кошти, отримані відповідачем за вказаним договором позики, були використані саме на придбання автомобіля, ураховуючи той факт, що відповідач вказані обставини не визнавав, доказів належності відповідач на праві власності автомобіля матеріали справи не містять.

Відмовляючи у задоволенні позову в частині стягнення із відповідача на користь позивача грошової компенсації вартості 1/2 частини домоволодіння разом із земельною ділянкою, суд

апеляційної інстанції виходив з відсутності доказів, які б давали можливість віднести їх до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя.

З огляду на зазначені норми та враховуючи, що правочин за своїм змістом та формою має відповідати вимогам законодавства, чинним на момент його укладення, у справі, що переглядається, мають бути застосовані положення актів цивільного законодавства, чинних на момент виникнення спірних правовідносин, а саме ЦК Української РСР.

Відповідно до статті 15 Закону України «Про товарну біржу» станом на час укладення 07 серпня 1999 року біржовий контракт (договір купівлі-продажу) нерухомого майна не підлягав нотаріальному посвідченню.

Разом із тим, згідно з роз'ясненнями Міністерства юстиції України № 17-12/44 від 10 квітня 1998 року «Щодо діяльності товарних бірж» передбачено особливі умови щодо договорів купівлі-продажу будинку (його частини) якщо хоча б однією із сторін є громадянин, вважається, що такі договори, укладені та зареєстровані біржами з дотриманням закону, підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню, недотримання цієї вимоги згідно статті 47 ЦК Української РСР тягне недійсність договору.

Враховавши, що вимоги статей 47, 227 ЦК УРСР при укладенні біржового контракту (договору купівлі-продажу) будинку, дотримані не були, право власності за відповідачем на спірний будинок та земельну ділянку не зареєстровано у передбаченому законом порядку, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відсутність підстав вважати вказане майно спільною сумісною власністю подружжя та його поділ між сторонами.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу позивача залишити без задоволення. Постанову апеляційного суду Донецької області від 03 квітня 2018 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91554849>.

3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів

Постанова Верховного Суду від 20.07.2020 року у справі № 362/4462/16-ц (провадження № 61-10968св19)

Розмір пені за місячним платежем розраховується так: заборгованість зі сплати аліментів за конкретний місяць (місячний платіж) необхідно помножити на кількість днів заборгованості, які відраховуються з першого дня місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати (при цьому день виконання зобов'язання не включається до строку заборгованості) та помножити на один відсоток.

Позивачка звернулася до суду із позовом до відповідача про стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів.

Позовна заява мотивована тим, що рішенням Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 05 серпня 2014 року з відповідача на її користь на утримання неповнолітнього сина стягнуто аліменти в твердій грошовій сумі у розмірі 2 500 грн щомісячно, починаючи з 13 травня 2014 року до повноліття дитини та виданий виконавчий лист.

Вказувала, що відповідач умисно не виконує рішення суду та жодного разу аліменти не сплатив. Крім того, відповідач має у власності нерухоме майно і як відповідач зазначає у своїх численних зверненнях, скаргах має власну медичну клініку «Клініка доктора Ширдела», де працює і має значні доходи, які приховує, також відповідач має задовільний стан здоров'я, проте аліментів на утримання інших дітей не сплачує.

З урахування заяви про зменшення позовних вимог просила суд стягнути з відповідача на її користь пеню за прострочення сплати аліментів у розмірі 122 500 грн та витрати за професійну правничу допомогу адвоката.

Рішенням Васильківського міськрайонного суду Київської області від 15 червня 2018 року позов позивачки задоволений та стягнуто з відповідача на користь позивачки пеню за прострочення сплати аліментів за період з 13 травня 2014 по травень 2018 року у сумі 122 500 грн. Вирішено питання розподілу судових витрат.

11 вересня 2018 року постановою Апеляційного суду Київської області апеляційну скаргу відповідача задоволено частково. Рішення Васильківського міськрайонного суду Київської області від 15 червня 2018 скасовано, а справу направлено на розгляд за встановленою законом підсудністю до Фастівського міськрайонного суду Київської області.

Рішенням Фастівського міськрайонного суду Київської області від 30 січня 2019 року позов позивачки задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивачки неустойку (пеню) від суми несплачених аліментів за період: з травня 2014 року по травень 2018 року у розмірі 35 775 грн; з червня 2018 року по жовтень 2018 року 3 825 грн, а всього 39 600 грн. В іншій частині позову відмовлено.

Стягуючи на користь позивача пеню (неустойку) з відповідача, місцевий суд виходив із того, що пеня нараховується на суму заборгованості за той місяць, в якому не проводилось стягнення аліментів, сума заборгованості за аліментами за попередні місяці не додається до заборгованості за наступні місяці, а кіль-

кість днів прострочення обчислюється виходячи з того місяця, в якому аліменти не сплачувались. Тобто пеня за один місяць розрахована так: заборгованість за аліментами за місяць помножена на 1 % пені і помножена на кількість днів місяця, в якому виникла заборгованість, а загальна сума пені визначається шляхом додавання нарахованої пені за кожен із прострочених платежів за кожен місяць.

Постановою Київського апеляційного суду від 16 травня 2019 року апеляційну скаргу задоволено частково. Рішення Фастівського міськрайонного суду Київської області від 30 січня 2019 року в частині задоволення позовних вимог про стягнення неустойки за прострочення сплати аліментів змінено та визначено розмір пені в сумі 126 307 грн 25 коп.

Змінюючи судові рішення місцевого суду в частині розміру неустойки (пені), яка підлягає стягненню на користь позивача, апеляційний суд виходить із того, що наданий позивачем розрахунок неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів за період з травня 2014 року по травень 2018 року відповідає вимогам чинного законодавства та зроблений з урахуванням положень статті 196 СК України.

Разом із тим, апеляційний суд дійшов висновку, що за період з червня 2018 року по вересень 2018 року підлягає стягненню неустойка (пеня) у розмірі 7 675 грн.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання

Згідно ст.196 СК України, відповідач зобов'язаний сплачувати аліменти, що свідчить про наявність презумпції вини платника аліментів у виникненні заборгованості з їх сплати та є підставою для застосування до відповідача відповідальності, передбаченої частиною першою статті 196 СК України. Обов'язок доведення відсутності вини у виникненні заборгованості зі сплати аліментів покладається на боржника.

Неустойка (пеня) – це спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Її завдання – сприяти належному виконанню зобов'язання, стимулювати боржника до належної поведінки. Однак таку функцію неустойка виконує до моменту порушення зобов'язання боржником. Після порушення боржником свого обов'язку неустойка починає виконувати функцію майнової відповідальності. Це додаткові втрати неналежного боржника, майнове покарання його за невиконання або невчасне виконання обов'язку сплатити аліменти.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 03 квітня 2019 року у справі № 333/6020/16-ц (провадження №14-616цс18) відступила від висновків Верховного Суду України щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у раніше прийнятих постановках від 02 листопада 2016 року у справі № 6-1554цс16, від 16 березня 2016 року у справі № 6-2589цс15, від 03 лютого 2016 року у справі № 6-1477цс15 та від 16 березня 2016 року у справі № 6-300цс16, і дійшла висновку, що пеня за заборгованість зі сплати аліментів нараховується на весь розмір несплачених у відповідному місяці аліментів за кожний день прострочення її сплати, а її нарахування не обмежується тільки тим місяцем, в якому не проводилося стягнення. Розмір пені за місячним платежем розраховується так: заборгованість зі сплати аліментів за конкретний місяць (місячний платіж) необхідно помножити на кількість днів забор-

гованості, які відраховуються з першого дня місяця, наступного за місяцем, у якому мали бути сплачені, але не сплачувалися аліменти, до дня їх фактичної виплати (при цьому день виконання зобов'язання не включається до строку заборгованості) та помножити на один відсоток.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу відповідача залишити без задоволення. Постанову Київського апеляційного суду від 16 травня 2019 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90616084>.

Постанова Верховного Суду від 19.08.2020 року у справі № 2-13112/10 (провадження № 61-6385 св 20)

Вирішуючи питання щодо розміру аліментів, суд повинен урахувати: стан здоров'я, матеріальне становище дитини і платника аліментів; наявність в останнього інших неповнолітніх дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, повнолітніх дочки, сина; інші обставини, що мають істотне значення через призму принципу найкращих інтересів для дитини.

Позивачка звернулась до суду з позовом до відповідача, в якому просила стягнути з відповідача аліменти на утримання дитини у розмірі 1/4 частини від його заробітку, але не менш 30 % прожиткового мінімуму і до досягнення дитиною повноліття.

Ухвалою Приморського районного суду м. Одеси від 08 листопада 2010 року між сторонами затверджена мирова угода.

Постановою Апеляційного суду Одеської області від 14 серпня 2018 року апеляційну скаргу відповідача задоволено. Ухвалою Приморського районного суду м. Одеси від 08 листопада 2010 року скасовано, справа направлена для продовження розгляду до суду першої інстанції.

У квітні 2019 року позивачем збільшено позовні вимоги, в яких просила стягнути з відповідача на її користь аліменти на утримання дитини у розмірі 5 984,00 грн щомісячно, починаючи з дня подання позову, і до досягнення дитиною повноліття, допустити негайне виконання рішення в частині стягнення аліментів у розмірі 610 396,50 грн, та стягнути судові витрати у розмірі 710,00 грн.

Позовні вимоги обґрунтувала тим, що її витрати на дитину в період з жовтня 2010 року по січень 2019 рік становлять 1 220 793,00 грн, 1/2 частина від якої становить 610 396,50 грн, котрі повинен понести батько дитини, який не працює, інших зобов'язань немає.

З урахуванням наведеного, позивачка просила суд її позов задовольнити.

Рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 26 червня 2019 року позов позивачки задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивачки аліменти на утримання у розмірі 5 984,00 грн щомісячно, починаючи з дня подання

позову, тобто з 13 жовтня 2010 року, і до досягнення повноліття. Допущено негайне виконання рішення у межах суми платежу за один місяць. Вирішено питання щодо розподілу судових витрат.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що визнаючи розмір аліментних зобов'язань суд взяв до уваги стан здоров'я та матеріальний стан дитини й відповідача, скасування мирової угоди від 08 листопада 2010 року, яка втратила чинність. При цьому зазначав, що витрати відповідача перевищують його заробіток (дохід), що свідчить про приховування додаткових джерел доходів. Батьки відповідача отримують пенсію та відсутні докази надання відповідачем їм матеріальної допомоги.

Постановою Одеського апеляційного суду від 12 березня 2020 року апеляційну скаргу відповідача задоволено частково. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 26 червня 2019 року змінено в частині визначення розміру аліментів та зменшено їх суму до 3 089,00 грн. У решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Судове рішення апеляційного суду мотивовано тим, що суд першої інстанції не врахував положення статей 180–182 СК України щодо рівного обов'язку кожного з батьків по забезпеченню дитині необхідного матеріального утримання, наявності істотних обставин, які могли б впливати на виконання відповідачем своїх батьківських обов'язків, наявності стабільного доходу, а, отже, і можливості сплачувати аліменти, з урахуванням його матеріального стану, котрий фактично становить 12 356,40 грн щомісячно, інтересів та потреб саме дитини, тому суд дійшов висновку про зменшення розрахованої суми аліментних зобов'язань до 3 089,00 грн, що фактично становить 1/4 від його заробітку та дасть можливість належним чином виконувати покладені на нього сімейним законодавством зобов'язання.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання

Суд апеляційної інстанції неналежним чином перевірів обставини, визначені статтею 182 СК України, не взяв до уваги стан здоров'я і матеріальне становище дитини та батька дитини, з урахуванням принципу найкращого забезпечення інтересів дитини та положень статті 182 СК України щодо мінімального розміру аліментів на дитину, тому необґрунтовано зменшив розмір аліментів на дитину, при цьому докази, що підтверджують матеріальний стан відповідача, дозволяють забезпечувати гармонійний розвиток дитини й таким доказам суд першої інстанції дав належну правову оцінку, а апеляційний суд, не вказавши для цього норми ЦПК України, які б порушив районний суд, переоцінив ті самі докази.

Отже, розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу представника відповідача залишити без задоволення. Касаційну скаргу позивача задовольнити. Постанову Одеського апеляційного суду від 12 березня 2020 року скасувати й залишити в силі рішення Приморського районного суду м. Одеси від 26 червня 2019 року.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91193013>.

Постанова Верховного Суду від 12.08.2020 року у справі № 199/5826/16-ц (провадження № 61-20217св19).

Від погашення заборгованості за аліментами боржника не може звільнити жодна обставина. За рішенням суду можливе стягнення боргу спадкодавця, який він мав за життя у вигляді заборгованості за аліментами.

Позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення кредитором спадкодавця суми заборгованості по аліментах, пені та збитків.

Позовна заява мотивована тим, що позивачка з 1996 року перебувала із спадкодавцем у фактичних шлюбних відносинах. Від спільного життя у них народилась донька.

Батько за життя не виконував рішення суду та не сплачував належним чином аліменти на доньку, тому за період з 2001 року по 2015 роки утворилася заборгованість зі сплати аліментів у сумі 54 178,17 грн. Після смерті відкрилась спадщина у вигляді двох земельних ділянок за кадастровими номерами: 1222385000:01:001:0240, площею 1,06 га, вартістю 54 299,60 грн, та 1222385000:01:001:0239, площею 4,23 га, вартістю 216 686,12 грн.

Позивачка просила суд в порядку задоволення вимог кредиторів пропорційно розміру 1/2 частини та в межах вартості майна, одержаного у спадщину відповідачем - матір'ю спадкодавця стягнути заборгованість за аліментами на неповнолітню в сумі 27 089,08 грн; пеню в сумі 10 735,84 грн; 3 % річних за період з лютого 2001 року по листопад 2015 року в сумі 11 994,15 грн та інфляційні витрати в сумі 3 936,93 грн.

Рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 13 листопада 2018 року позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивача заборгованість за аліментами в розмірі 27 289,08 грн та 4 000,00 грн витрат по сплаті юридичних послуг, а всього 31 289,08 грн. В іншій частині позовних вимог відмовлено.

Додатковим рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 15 лютого 2019 року стягнуто із відповідача на користь позивача судові витрати у розмірі 704,80 грн.

Ухвалою Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 07 червня 2019 року внесено виправлення у рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 13 листопада 2018 року та викладено абзац 2 резолютивної частини рішення у наступній редакції: «Стягнути зі відповідача на користь позивача заборгованість по аліментах у розмірі 27 089,08 грн та 4 000 грн витрат по сплаті юридичних послуг, а всього 31 089,08 грн».

Ухвалюючи рішення про часткове задоволення позову суд першої інстанції виходив з того, що борг особи що померла та, який утворився у зв'язку зі несплатою аліментів, повинен бути сплачений його спадкоємцями, таким чином дійшов висновку про наявність підстав для стягнення з відповідача заборгованості за аліментами у розмірі 27 089,08 грн.

Разом із тим місцевий суд вказував, що зобов'язання з відшкодування пені, 3 % річних та інфляційних за прострочення сплати аліментів є відповідальністю боржника, не входить до складу спадщини, а тому дійшов висновку про наявність підстав для відмови у задоволенні позову в іншій частині.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 24 жовтня 2019 року апеляційну скаргу відповідача задоволено, рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 13 листопада 2018 року скасовано та ухвалено нове, яким у задоволенні позовних вимог позивач відмовлено у повному обсязі.

Ухвалюючи постанову про відмову у задоволенні позову суд апеляційної інстанції виходив з того, що зобов'язання зі сплати аліментів на утримання дитини (дітей) є нерозривно пов'язаним з особою платника аліментів (батьком дитини), а відповідно, у разі смерті платника аліментів, зобов'язання щодо їх сплати припиняється і не входить до складу спадщини.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання

Згідно зі статтею 1282 ЦК України спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину; кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині; вимоги кредитора спадкоємці зобов'язані задовольнити шляхом одноразового платежу, якщо домовленістю між спадкоємцями та кредитором інше не встановлено.

Виходячи зі змісту указаної норми це правило визначає загальний характер відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця, незалежно від виду спадкування. Для всіх спадкоємців існує однакова межа відповідальності за боргами спадкодавця, зокрема, часткова відповідальність.

Станом на день смерті спадкодавця заборгованість за аліментами становить 54 178,17 грн.

За змістом статті 194 СК України від погашення заборгованості за аліментами боржника не може звільнити жодна обставина. У випадку смерті платника аліментів його спадкоємці за рахунок наявних активів спадкової маси зобов'язані погасити заборгованість за аліментами на дитину. Обов'язок платника аліментів по їх сплаті після його смерті припиняється як нерозривно пов'язаний з його особою батька і не може бути виконаний іншою особою (стаття 608 ЦК України).

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні позову про стягнення заборгованості за аліментами, апеляційний суд виходив з того, що зобов'язання зі сплати аліментів на утримання дитини (дітей) є нерозривно пов'язаним з особою платника аліментів (батьком дитини), а відповідно, у разі смерті платника аліментів, зобов'язання щодо їх сплати припиняється і не входить до складу спадщини.

Оскільки предметом спору у цій справі є стягнення боргу спадкодавця, який він мав за життя у вигляді заборгованості за аліментами, а не його обов'язок зі сплати аліментів суд першої інстанції дійшов правильного висновку про наявність підстав для задоволення позовних вимог про стягнення з відповідача, яка є спадкоємцем майна померлого заборгованості за аліментами.

Вищенаведене узгоджується із правовим висновком Верховного Суду, викладеним у постанові від 21 березня 2018 року у справі № 161/11682/15-ц (провадження № 61-3563св18).

Апеляційний суд вищезазначених обставин справи не врахував та дійшов необґрунтованого висновку про відсутність підстав для стягнення із спадкоємця боржника заборгованості за аліментами, яка утворилась за спадкодавцем.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу позивача задовольнити. Постанову Дніпровського апеляційного суду від 24 жовтня 2019 року скасувати, залишити в силі рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 13 листопада 2018 року.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90985719>.

Постанова Верховного Суду від 02.07.2020 року у справі № 344/20483/19 (провадження № 61-6745св20)

Розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини з урахуванням обставин, викладених в статті 182 СК України.

Позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про визнання батьківства та стягнення аліментів на утримання дитини.

Позов мотивовано тим, що у неї народився син, батьком якого є відповідач. Оскільки відповідач відмовився вносити свої відомості до актового запису про народження дитини, то запис про батька здійснений на підставі статті 135 СК України. Відповідач забрав дитину з пологового будинку, обвінчався з нею, проте укладати шлюб в органах РАЦС відмовився. Певний час проживав з нею та піклувався про дитину, що свідчить про те, що він визнав своє батьківство. На даний час вони разом не проживають, відповідач не бере участі у вихованні сина та не надає матеріальної допомоги на його утримання. Дитина є інвалідом та хворіє на цукровий діабет, хвороба сина потребує постійного лікування. Посилаючись на викладені обставини, позивач просила визнати відповідача батьком дитини; внести відомості до актового запису про народження дитини

Рішенням Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 10 грудня 2019 року позов позивачки задоволено. Визнано відповідача батьком, народженого позивачем сина. Зобов'язано Відділ державної реєстрації актів цивільного стану реєстраційної служби Івано-Франківського міського управління юстиції внести зміни до актового запису про народження. Стягнуто з відповідача на користь позивачки аліменти на утримання малолітнього сина, у розмірі 1/3 частини від всіх видів його доходів щомісячно, але не менше 50 % встановленого прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку, до досягнення дитиною повноліття.

Рішення мотивоване тим, що відповідач визнав своє батьківство щодо сина та погодився на внесення змін до актового запису про народження дитини у частині визначення його батьком. Також відповідач погодився на сплату аліментів у розмірі 1/3 частини від усіх його доходів щомісячно.

Постановою Івано-Франківського апеляційного суду від 12 березня 2020 року апеляційну скаргу відповідача задово-

лено частково. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 10 грудня 2019 року у частині розміру стягваних з відповідача на користь позивачки аліментів на утримання малолітнього сина, змінено, зменшено розмір аліментів до 1/4 частини від усіх видів його доходів щомісячно, але не менше 50 % встановленого прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку, до досягнення дитиною повноліття. У решті рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 10 грудня 2019 року залишено без змін.

Апеляційний суд, змінюючи рішення суду першої інстанції виходив із того, що визначений розмір аліментів - 1/3 частини від усіх видів його доходів щомісячно є обтяжливим для відповідача.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання

Апеляційний суд, правильно встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, оцінивши докази у їх сукупності, дійшов обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для стягнення з відповідача аліментів на утримання дитини у розмірі 1/4 частини від усіх видів доходів, але не менше, ніж 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, оскільки такий розмір відповідає положенням частини п'ятої статті 183 СК України з урахуванням стану здоров'я та матеріального становища дитини. При цьому матеріали справи не містять належних доказів матеріального становища відповідача, які б свідчили про те, що останній має можливість сплачувати аліменти у розмірі, визначеному судом першої інстанції, а саме 1/3 частини від усіх видів доходів.

Доводи касаційної скарги про те, що суд першої інстанції роз'яснював відповідачу усі його права та пересвідчився, що відповідач розуміє наслідки визнання позову, є необґрунтованими, оскільки визнання позову відповідачем не є безумовною підставою для його задоволення, враховуючи, що вирішуючи спір по суті суд повинен дослідити матеріали справи, надати належну правову оцінку наявним у справі доказам та ухвалити судові рішення з урахуванням вимог законності та обґрунтованості, а не виходити виключно із факту визнання позову відповідачем.

Наведені у касаційній скарзі доводи про те, що апеляційним судом стягнуто на користь позивача мінімальну суму аліментів, без встановлення суттєвих обставин, які свідчать про необхідність їх збільшення, є безпідставними, оскільки апеляційний суд врахував інтереси дитини, матеріальне становище сторін та обов'язок обох батьків утримувати дитину, а тому обґрунтовано змінив розмір аліментів, які підлягають стягненню з відповідача.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу позивача залишити без задоволення. Постанову Івано-Франківського апеляційного суду від 12 березня 2020 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90280027>.

Постанова Верховного Суду від 03.09.2020 року у справі № 306/335/18 (провадження № 61-1943св20)

Судом може бути визначено спосіб стягнення аліментів проти-лежний вибору того з батьків, з ким проживає дитина, враховуючи матеріальний стан батька та матері.

Позивач звернувся до суду з позовом, в якому просив позбавити батьківських прав відносно сина і стягнути аліменти на утримання синів у твердій грошовій сумі в розмірі по 1 000 грн на одну дитину, але не менше 50 % від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку до досягнення ними повноліття; вирішити питання розподілу судових витрат.

На обґрунтування позовних вимог позивач посилався на те, що заочним рішенням Стрийського міськрайонного суду від 16 лютого 2016 року шлюб, укладений між ним та розірвано. За час перебування в шлюбі у них народилося двоє дітей, які з 15 серпня 2015 року проживають разом з ним та перебувають на його утриманні.

Відповідач тривалий час не бере участі у вихованні дітей, не цікавиться їх здоров'ям, успіхами у навчанні, морально та матеріально не підтримує дітей. Він має всі можливості піклуватися про дітей, має належні умови проживання, працює сезонним робітником.

Свалявський районний суд Закарпатської області рішенням від 04 лютого 2019 року позов задовольнив. Позбавив батьківських прав. Стягнув на користь позивача аліменти на утримання дітей в розмірі 1/3 частини всіх видів заробітку (доходу) відповідача, але не менше ніж 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісячно і до досягнення старшою дитиною повноліття, починаючи з 26 лютого 2018 року. Вирішив питання про розподіл судових витрат.

Суд першої інстанції мотивував рішення наявністю правових підстав для позбавлення батьківських прав щодо синів та стягненню аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, оскільки остання знаходиться у декретній відпустці за доглядом за сином, 2016 року народження.

Закарпатський апеляційний суд постановою від 01 жовтня 2019 року рішення Свалявського районного суду Закарпатської області від 04 лютого 2019 року в частині позбавлення батьківських прав стосовно дітей скасував та в цій частині ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив. В решті рішення суду залишив без змін. Вирішив питання про розподіл судових витрат.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що ухвалюючи рішення про позбавлення відповідача батьківських прав, суд першої інстанції не врахував, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, необхідність застосування якого за обставин цієї справи не доведена.

Діти сторін у справі проживають разом з батьком, він несе більші витрати на дітей, ніж той з батьків, з ким діти не проживають. Оскільки відповідач жодними належними та допустимими доказами не довела факт неможливості сплачувати аліменти в розмірі визначеному судом першої інстанції, тому суму стягваних аліментів слід залишити без змін. Наявність у відповідача іншої сім'ї не звільняє її від обов'язку допомагати позивачу утримувати спільних дітей, та аж ніяк не свідчить про те, що відповідач не в змозі сплачувати аліменти в розмірі, визначеному судом першої інстанції.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання

Встановивши, що діти сторін перебувають на утриманні батька, а мати не приймає участі у наданні матеріальної допомоги на утримання дитини, а також майновий стан відповідача, суди дійшли обґрунтованого висновку про стягнення з неї аліментів у розмірі 1/3 частини всіх видів заробітку (доходу), але не менше ніж 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісячно.

Аргументи касаційної скарги про те, що аліменти слід визначити з моменту набрання рішенням суду законної сили в твердій грошовій сумі в розмірі 500 грн щомісячно на кожну дитину спростовуються нормами матеріального права, що регулюють спірні правовідносини. Станом на час звернення позивача з цим позовом прожитковий мінімум на дитину віком від 6 до 18 років становив 1 860 грн, тобто 500 грн це менше 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісячно, що заборонено законом.

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу залишити без задоволення. Рішення Свалявського районного суду Закарпатської області від 04 лютого 2019 року та постанову Закарпатського апеляційного суду від 01 жовтня 2019 року в частині вирішення позовних вимог про стягнення аліментів залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91366773>.

Постанова Верховного Суду від 04.08.2020 року у справі № 489/100/18 (провадження № 61-1354св20)

При встановленні потреби в утриманні повнолітньої дитини суд повинен враховувати всі джерела, що утворюють її дохід, обов'язок обох батьків з надання відповідної матеріальної допомоги та спроможність останніх її надавати.

Позивачка звернулась до суду з позовом до відповідача про стягнення аліментів на утримання повнолітньої дитини, яка продовжує навчання.

В обґрунтування позову зазначала, що рішенням Ленінського районного суду м.Миколаєва були стягнуті аліменти у розмірі частини всіх видів його заробітку, але не менше 30% мінімуму для дитини відповідного віку, починаючи з 27 листопада 2007 року і до досягнення нею повноліття.

Їй виповнилось 18 років, але вона є студенткою Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія» денної форми навчання, спеціальність «правознавство».

Позивачка вказувала, що навчається на контрактній основі, стипендії не отримує, не працює, фінансові витрати на навчання несе разом з матір'ю, з якою вона проживає.

Посилаючись на викладені обставини, а також на те, що у

зв'язку з навчанням вона потребує матеріальної допомоги, яку відповідач надавати в добровільному порядку відмовляється, просила суд стягнути з відповідача на свою користь аліменти у розмірі частки від усіх видів доходів відповідача, але не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісячно до закінчення нею навчального закладу, але не довше ніж до досягнення нею 23-річного віку.

Рішенням Ленінського районного суду м. Миколаєва від 24 вересня 2019 року позов задоволено частково.

Стягнуто на користь позивача аліменти на її утримання в розмірі 1/8 частини від усіх видів його заробітку (доходу) щомісячно, починаючи з 11 січня 2018 року і до закінчення навчання - червня 2019 року. Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що донька продовжує навчання у вищому навчальному закладі на денній основі і тому не може працювати, перебуває на утриманні матері, у зв'язку з чим потребує матеріальної допомоги, а відповідач, зважаючи на його матеріальний та сімейний стан, може сплачувати аліменти у розмірі 1/8 частини від усіх видів його заробітку (доходу) щомісячно.

Постановою Миколаївського апеляційного суду від 11 грудня 2019 року рішення Ленінського районного суду м. Миколаєва від 24 вересня 2019 року в частині розміру аліментів змінено.

Стягнуто з відповідача аліменти на користь позивача у розмірі 1/30 частини від усіх видів його заробітку (доходу) щомісячно, починаючи з 11 січня 2018 року на період навчання до 30 червня 2019 року. Рішення суду в частині судових витрат залишено без змін.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для стягнення з аліментів з відповідача на утримання повнолітньої доньки, яка продовжує навчання, однак при цьому належним чином не мотивував свій висновок щодо визначення розміру аліментів саме у розмірі 1/8 частини його заробітку (доходу). Врахувавши, що розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення витрат на навчання, а також вимоги розумності і справедливості, з огляду на розмір доходу відповідача, апеляційний суд вважав за необхідне змінити рішення суду першої інстанції, зменшивши розмір стягнутих з відповідача на користь позивачки аліментів до 1/30 частини від усіх видів його заробітку (доходу).

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання

Стягнення аліментів на утримання дитини, яка продовжує навчання є одним із способів захисту інтересів дитини, забезпечення одержання нею коштів, необхідних для її життєдіяльності, оскільки на період навчання вона не має самостійного заробітку та потребує матеріальної допомоги з боку батьків, які зобов'язані утримувати своїх повнолітніх дітей, що продовжують навчатися, до досягнення ними двадцяти трьох років.

При встановленні потреби в утриманні повнолітньої дитини суд повинен враховувати всі джерела, що утворюють її дохід, обов'язок обох батьків з надання відповідної матеріальної допомоги та спроможність останніх її надавати.

Разом із тим, аліменти, спрямовані на утримання дитини, повинні бути достатніми і, разом із тим, співрозмірними з урахуванням мети аліментного зобов'язання.

При цьому, апеляційний суд встановив, що доказів на підтвердження витрат позивачки, пов'язаних саме її з навчанням, матеріали справи не містять (щодо понесення витрат на проїзд до навчального закладу, проживання, придбання підручників тощо).

На підставі викладеного, Верховний Суд постановив касаційну скаргу позивача залишити без задоволення. Постанову Миколаївського апеляційного суду від 11 грудня 2019 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90784261>.

3.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини

Постанова Верховного Суду від 29.07.2020 року у справі № 310/3195/18 (провадження № 61-22340св19)

Захист порушеного права, передбаченого положеннями статті 157 СК України, та положеннями статті 162 СК України є відмінним і взаємовиключним.

Батько дитини звернувся до суду з позовом про відібрання дітей та визначення їх місця проживання з батьком. Рішенням Народного суду району Тяньхе м. Гуансжлу КНР вирішено питання про місце проживання дітей, зокрема зазначено: старшого сина, залишити на утриманні позивача, молодшого сина залишити на утриманні матері. Не зважаючи на рішення суду, діти, будучи громадянами КНР, проживають із матір'ю, яка перешкоджає батьку бачити та відвідувати дітей, тим самим приймає участь у їх розвитку та житті. На момент звернення до суду діти знаходяться у незадовільних санітарно-гігієнічних умовах, ходять у брудній та подертій одежі, не забезпечені усім потрібним та знаходяться не у рідній країні. Відповідач не надає достатнього виховання дітям і часто залишає їх без нагляду. Посилаючись на те, що діти є громадянами КНР, проте не відвідують дитячого садка та школи, а Відповідач вчиняє усі можливі протиправні дії з метою не повернення дітей до Китаю, просив суд визначити проживання малолітніх дітей з батьком та ухвалити рішення про відібрання дітей та їх повернення за попереднім місцем проживання з батьком.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду в задоволенні позову було відмовлено. Ухвалюючи рішення про відмову в задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, виходив із відсутності належних і допустимих доказів для вирішення питання про визначення місця проживання малолітніх дітей із батьком, оскільки в ході судового розгляду було встановлено що матір з дітьми на території м. Бердянська не мешкають, а отже, суд позбавлений можливості встановити особисту прихильність дітей до кожного з батьків. В матеріалах справи відсутні докази на підтвердження звернення позивача до суду України з відповідним клопотанням про визнання рішення іноземного суду в порядку розділу IX ЦПК України «Визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів», або повернення дитина у країну постійного проживання.

Верховний Суд касаційну скаргу вирішив задовольнити частково, рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції скасувати, передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

У цій справі позивач звернувся до суду з позовом про відібрання та визначення місця проживання двох дітей після визначення Народним судом Китайської Народної Республіки у рішенні місця проживання малолітніх дітей.

Проте, як зазначав позивач у позові, відповідач забрала двох дітей, не виконує своїх батьківських обов'язків, передбачених сімейним законодавством України, а тому просив суд, посилаючись на статті 161, 162 СК України, відібрати у неї дітей та визначити проживання двох малолітніх дітей з батьком.

Колегія суддів звертає увагу на те, що захист порушеного права, передбаченого положеннями статті 157 СК України, та положеннями статті 162 СК України є відмінним і взаємовиключним з огляду на наступне.

Судовому захисту підлягає саме право одного із батьків, хто проживає окремо від дитини, на спілкування з дитиною та участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини. При вирішенні такого спору судам, насамперед, необхідно встановити факт здійснення з боку іншого із батьків, із ким проживає дитина, перешкод у спілкуванні. Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи. При цьому суди керуються принципом рівності прав батьків у вихованні дитини та передусім, інтересами дитини з урахування конкретних обставин справи.

У той час, як стаття 162 СК України передбачає, що якщо один з батьків або інша особа самочинно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання. Дитина не може бути повернута лише тоді, коли залишення її за попереднім місцем проживання створюватиме реальну небезпеку для її життя та здоров'я або обставини змінилися так, що повернення суперечить її інтересам.

Указана норма права встановлює правові наслідки протиправної зміни місця проживання малолітньої дитини одним із батьків (з яким вона не проживає) або третьою особою. Положення цієї статті покликані захистити права того з батьків, з ким на підставі рішення суду визначено проживання дитини, від неправомірних дій другого з батьків щодо зміни її місця проживання.

Основними підставами для відібрання дитини є ухилення батьків від виконання своїх обов'язків з виховання дитини; жорстоке поводження з дитиною; захворювання батьків на хронічний алкоголізм або їх наркотична залежність; будь-які види експлуатації дитини, примус її до жебракування та бродяжництва тощо. Інші випадки охоплюють ситуації, коли залишення дитини у батьків є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання. Така небезпека може впливати не лише із поведінки батьків, а й із їх особистих негативних звичок (демонстрація та заохочення у дитини розпусної поведінки). Для відібрання дитини від батьків достатня наявність ризику лише для життя, здоров'я або для морального виховання. Варто враховувати й ступінь небезпеки для кожної окремо взятої дитини з огляду на її фізичний та психічний розвиток.

Верховний Суд враховує, що зазначення позивачем певної норми права, положення закону на обґрунтування позову не є

визначальним при вирішенні судом питання про те, яким саме законом необхідно керуватися під час вирішення спору. Для суду визначальними під час вирішення спору є підстави позову, які зазначаються виключно позивачем та не можуть бути змінені судом на власний розсуд.

Відтак, підставами пред'явленого позову про відібрання двох дітей та визначення їх місця проживання з батьком-позивачем є незаконні, на думку позивача, дії відповідача та її антисуспільна поведінка після ухвалення рішення Народного суду Китайської Народної Республіки

При цьому позивач, на відміну від змісту попереднього рішення, просив відібрати від відповідача двох дітей та визначити місце проживання обох дітей із ним, що є частково відмінними позовними вимогами від позовних вимог за рішенням Народного суду Китайської Народної Республіки та позовними вимогами, заявленими з інших підстав.

Відмовляючи у задоволенні позову, суди виходили з того, що позивач не позбавлений можливості заявити клопотання про визнання та виконання рішення Народного суду Китайської Народної Республіки в частини визначення утримання одного з дітей з ним, проте суд не звернув увагу, що позивачем заявлені вимоги про відібрання у відповідача, у тому числі сина, який за зазначеним рішенням передано йому на утримання, і такі вимоги не вирішувались попереднім рішенням іноземного суду. А тому і таке рішення не може бути виконано на території України шляхом відібрання дитини у відповідача.

Позивач позбавлений також можливості звернутись до компетентного суду України про повернення дитини на територію КНР у зв'язку з її незаконним, як він вважає, переміщенням та утриманням відповідачем, оскільки відповідно до відповіді Міністерства юстиції України від 08 лютого 2017 року № 4576/188-0-1-17/12, на яку посилається суд, міністерством відмовлено позивачу у розгляді питання про повернення дітей до держави їх постійного проживання на підставі Гаазької Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 1980 року, дія якої не розповсюджується на територію місця проживання позивача.

Отже, Верховний Суд визнає безпідставними посилання суду першої та апеляційної інстанції на ту обставину, що позивач має право звернутись до суду України з відповідним клопотанням про визнання рішення іноземного суду в порядку розділу IX ЦПК України «Визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражі в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів».

Крім того, відмовляючи в задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновком якого погодився і апеляційний суд, виходив із того, що у суду відсутні необхідні та належні докази для вирішення питання про визначення місця проживання малолітніх дітей із батьком, суд позбавлений можливості встановити особисту прихильність дітей до кожного із батьків, стан здоров'я дітей та інші обставини, що мають значення для справи, оскільки судом встановлено, що відповідач на момент розгляду справи не проживає на території м. Бердянська, а мешкає на території Російської Федерації у м. Москві. Таким чином, суд фактично зазначив, що у зв'язку з відсутністю відповідача, суд не може розглянути належним чином справу.

Цивільним процесуальним законодавством не передбачено таких підстав для відмови у позові як відсутність відповідача за

зазначеним місцем проживання та неможливість у зв'язку з цим встановлення обставин справи та обґрунтованості позовних вимог.

Крім того, зазначені висновки суду суперечать вимогам Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах. Суд, встановивши, що на час розгляду справи відповідач проживає за межами України на території Держави, з якою в Україні є договірні відносини щодо правової допомоги, з урахуванням обставин справи, повинен був роз'яснити позивачу можливість запросити за його клопотанням у протилежної сторони договірних правовідносин необхідну інформацію: відвідування дошкільних установ, проживання, медичне забезпечення дітей тощо. Крім того, саме у порядку передбаченому цією конвенцією суд повинен був сповістити відповідача про розгляд справи у судах України.

З урахуванням викладеного судові рішення не можна вважати законними та обґрунтованими і такими що відповідають вимогам статті 263 ЦПК України щодо законності й обґрунтованості, що в силу статті 411 ЦПК України є підставою для їх скасування з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

При новому розгляді справи, судам потрібно встановити зміст позовних вимог та їх правові підстави і обґрунтування у відповідності до цього, з урахуванням особливостей процесуальних відносин у цій справі, встановити фактичні обставини справи, які мають значення для правильного вирішення справи.

Ураховуючи особливо чутливий характер спірних правовідносин, Верховний Суд наголошує, що при новому розгляді справи суд має виходити з інтересів самих дітей, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім - права батьків.

З урахуванням вищевикладеного, Верховний Суд дійшов висновку, що оскаржувані судові рішення не відповідають у повній мірі приписам цивільного процесуального законодавства з огляду на передчасність висновків судів першої та апеляційної інстанцій щодо відсутності правових підстав для задоволення позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90955111>.

Постанова Верховного Суду від 02.09.2020 року у справі № 357/14110/18 (провадження № 61-22157св19)

Вирішуючи справу про визначення місця проживання дитини суд повинен враховувати вимоги статті 51 Конституції України, згідно з якою кожному із подружжя гарантуються рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї, а також частину шостої статті 7 СК України, відповідно до якої рівність прав і обов'язків жінки та чоловіка у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї є однією із загаль-

них засад регулювання сімейних відносин, що узгоджується з практикою ЄСПЛ, який неодноразово наголошував, що батьки повинні мати рівні права у спорах про опіку над дітьми, і жодні презумпції, які ґрунтуються на ознаці статі, не повинні братись до уваги.

Матір дитини звернулася до суду з позовом в якому просила визначити місце проживання малолітніх дітей разом із матір'ю. Перебуваючи в шлюбі, подружжя проживало разом із дітьми в Королівстві Данії, однак після припинення шлюбних відносин, вона разом із дітьми повернулася до місця проживання батьків в Україну, після чого сторони не можуть досягти домовленості про визначення місця проживання малолітніх дітей. Позивач неодноразово пропонувала відповідачу укласти відповідний договір, проте, у відповідача категорична позиція про необхідність проживання малолітніх дітей разом з ним у Королівстві Данії, де він має робочу візу та посвідку на тимчасове проживання до серпня 2019 року.

Ураховуючи те, що дітям всього 1 рік і 2 місяці, вони не можуть бути відірвані від матері та залишені без її піклування, що суперечить природнім потребам дітей, тому просила визначити місце проживання дітей саме з нею.

Рішенням суду першої інстанції, що було залишене без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов було задоволено у зв'язку з тим, що визначення місця проживання дітей разом із матір'ю буде відповідати найкращим інтересам дітей.

Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Україна на підставі Закону України про приєднання до Конвенції від 14 вересня 2006 року № 136-V ратифікувала Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, вчинену 19 жовтня 1996 року в м. Гаазі (набрала чинності для України 01 лютого 2008 року) (далі - Гаазька конвенція про батьківську відповідальність 1996 року).

Гаазька конвенція про батьківську відповідальність 1996 року застосовується до дітей з моменту їхнього народження до досягнення ними 18 років (стаття 2).

Під час здійснення своєї юрисдикції згідно з положеннями Розділу II органи Договірних Держав застосовують своє національне право. Однак, якщо це вимагається для захисту особи чи майна дитини, вони можуть як виняток застосувати або врахувати право іншої Держави, з якою ситуація має істотний зв'язок (частини перша та друга статті 15 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року).

Враховуючи вказані норми міжнародного і цивільного права, а також те, що на момент пред'явлення позову, діти сторін проживають на території України разом із матір'ю, що свідчить про те, що Україна є звичайним місцем їх проживання в розумінні частини першої статті 5 Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року, спір між сторонами підпадає під юрисдикцію судів України.

Відповідач не надав, і матеріали справи не містять достеменних доказів того, що на час відкриття провадження у цій справі у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (частина друга статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Вирішуючи справу про визначення місця проживання дитини суд повинен враховувати вимоги статті 51 Конституції України, згідно з якою кожному із подружжя гарантуються рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї, а також частину шосту статті 7 СК України, відповідно до якої рівність прав і обов'язків жінки та чоловіка у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї є однією із загальних засад регулювання сімейних відносин, що узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), який неодноразово наголошував, що батьки повинні мати рівні права у спорах про опіку над дітьми, і жодні презумпції, які ґрунтуються на ознаці статі, не повинні братись до уваги (рішення ЄСПЛ у справі «Зоммерфельд проти Німеччини» («Sommerfeld v. Germany») від 08 липня 2003 року, «Цаунеггер проти Німеччини» («Zaunegger v. Germany») від 03 грудня 2009 року).

Ухвалюючи рішення про визначення місцем проживання малолітніх дітей з матір'ю, суд першої інстанції, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, виходив з якнайкращих інтересів дитини, дав належну оцінку наявним у справі доказам, на підставі яких достатньо повно встановив обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, а тому дійшов обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для задоволення позову.

Верховний Суд зауважує, що батько дитини не обмежений у можливості реалізації належного йому права на спілкування з доньками, вияв турботи стосовно них та участь у їх вихованні. Він може реалізувати свої права шляхом досягнення домовленості з матір'ю дітей про встановлення способу та порядку спілкування з дитиною або звернутися за ухваленням такого рішення до органу опіки та піклування або суду.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91366767>.

Постанова Верховного Суду від 15.07.2020 року у справі № 727/3856/18 (провадження № 61–5323св19)

Невиконання одним із батьків договору в частині визначення місця проживання дитини може бути підставою для його розірвання та визначення місця проживання дитини в судовому порядку.

Матір дитини звернулася до суду з позовом про розірвання договору, визнання місця проживання дитини та відшкодування моральної шкоди. Між батьками дитини було укладено договір щодо виконання батьківських прав, визначення місця проживання дитини. Відповідно до розділу 2 цього договору сторони домовилися, що дитина проживає по чергово кожного місяця з одним з батьків, починаючи з 01 квітня 2018 року та виконання графіку починається з проживання дитини у матері. Згідно з іншими умовами договору сторони не можуть чинити перешкоди у спілкування з дитиною, зобов'язуються виконувати всі умови договору. На виконання умов договору, мати звернулася до від-

повідача з проханням передати їй сина, однак станом на день звернення з позовом до суду дитина їй не передана, відповідач постійно вчиняє сварки, придумує різні причини, щоб перешкоди її побаченням з сином, налаштовує сина проти матері, не передає їй сина відповідно до умов договору.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково, розірвано договір про проживання дитини та про участь у вихованні дитини, визначено місце проживання дитини з матір'ю.

Ухвалюючи рішення, суд першої інстанції дійшов висновку про доведення позивачем невиконання батьком пунктів 2.2, 2.5, 2.11 договору щодо виконання батьківських обов'язків, визначення місця проживання дитини, наявності підстав для розірвання правочину. Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що матір має переваги стосовно батька щодо визначення місця проживання дитини, інтересами дитини, які повинні привалювати над інтересами батьків, унеможливлення в майбутньому маніпулювати місцем проживання дитини.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції в частині розірвання договору та визначення місця проживання дитини було скасовано, у позові про розірвання договору та визначення місця проживання дитини відмовлено. В іншій частині рішення залишено без змін. Апеляційний суд виходив з того, що позивач не довів невиконання батьком пунктів 2.2, 2.5 умов договору, тому й відсутні підстави для розірвання договору відповідно до частини другої статті 653 ЦК України.

Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив частково, постановою апеляційного суду скасував в частині вирішення позовної вимоги про розірвання договору та в цій частині залишив в силі рішення суду першої інстанції, в частині визначення місця проживання дитини передав справу передати на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Згідно з частиною четвертою статті 157 СК України батьки мають право укласти договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини. Договір укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Той з батьків, хто проживає з дитиною, у разі його ухилення від виконання договору зобов'язаний відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану другому з батьків.

Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

Згідно договору, місце проживання дитини визначено як місце проживання матері у квартирі та місце проживання батька у квартирі відповідно до графіку та черговості. На підставі пунктів 2.1, 2.2 договору батьки дійшли згоди, що проживання дитини в одного чи іншого з батьків відбувається за наступним графіком один календарний місяць з матір'ю, наступний календарний місяць з батьком. Графік проживання дитини починається з 1 квітня 2018 року з проживання дитини з матір'ю. Згідно з пунктами 2.5, 2.11 договору під час перебування дитини за графіком та сторона з ким перебуває дитина, не може забороняти іншій стороні бачити та навідувати дитину або встановлювати обмеження по часу відвідування, а також при бажанні дитини не може перешкоджати іншій стороні брати дитину на прогулянку.

Якщо під час перебування дитини згідно графіку, стороні з ким перебуває дитина, необхідно відлучитися у відрядження або по справах за межі міста Чернівці довше ніж на 8 годин, то на час його відсутності дитина передається іншій стороні.

Вирішуючи спір, суд апеляційної інстанції виходив з того, що відповідно до статті 651 ЦК України необхідно надати оцінку істотності порушення договору як підставі його розірвання. У матеріалах справи відсутні докази невиконання батьком пунктів 2.2, 2.5 договору, на які посилалась позивачка. Дійшовши таких висновків, суд апеляційної інстанції не спростував висновки суду першої інстанції про розірвання договору та висновки щодо оцінки доказів судом першої інстанції про невиконання відповідачем обов'язків за договором.

Згідно з пунктом 4.3. договору в разі невиконання одним з батьків умов цього Договору, Договір рахується як такий, що втратив свою юридичну силу та може бути переглянутий на користь іншого з батьків. Відповідно до пункту 5.5. договору внесення змін та доповнень у цей договір оформлюється додатковою угодою до договору, яка засвідчується нотаріально підписами обох батьків і є невід'ємною частиною цього договору. Спори, що виникають між батьками, вирішуються сторонами шляхом переговорів, а у випадку неможливості вирішити конфлікт - в судовому порядку відповідно до чинного законодавства (пункт 5.6. договору).

Системне тлумачення вказаних положень договору дає підстави дійти висновку, що за відсутності згоди сторін про зміну або розірвання договору у разі невиконання його умов він підлягає розірванню в судовому порядку за наявності підстав, передбачених договором або законом.

Однією із таких підстав є істотне порушення договору другою стороною. Наслідком порушення батьком пунктів 1.1, 1.2., 2.2. договору є позбавлення матері можливості проживання з сином протягом місяця згідно з графіком та спілкування з ним.

Дійшовши висновку про розірвання договору, суд першої інстанції виходив із встановлених обставин справи, що відповідач не виконує в повному обсязі зобов'язання за договором, а саме його пункти 2.2, 2.5, 2.11, оскільки чинить перешкоди позивачу у зустрічах з сином, станом на день звернення до суду - 18 квітня 2018 року та на день ухвалення рішення у справі, 10 вересня 2018 року дитина їй не передана, що підтверджується показаннями свідків.

Верховний Суд зазначає, що доводи апеляційної скарги свідчать про те, що договір в частині визначення місця проживання дитини не виконується. Тому суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про розірвання договору.

У позовній заяві позивач просила розірвати договір і визначити місце проживання дитини з нею. Зі змісту позовної заяви випливає, що визначення місця проживання дитини є самостійною позовною вимогою, а не похідною від розірвання договору. Вирішуючи спір у цій частині, суд першої інстанції виходив з того, що головним критерієм при визначенні місця проживання дитини є її інтереси, які повинні превалювати над інтересами батьків.

Суд першої інстанції взяв до уваги довідку ЧОНД від 13 червня 2018 року № 342, згідно з якою з 2012 року батько дитини знаходився під диспансерним наглядом, з якого був знятий в 2013 році. 22 січня 2018 батько дитини прийшов до ЧОНД з метою от-

римати сертифікат для керування автотранспортним засобом. За результатами проведеного 22 січня 2018 року імунохроматографічного дослідження в організмі батька виявлено позитивний результат на вміст наркотичної речовини - бупренорфіну, в зв'язку з чим пацієнта взято на диспансерний огляд.

Відповідно до висновку щодо визначення місця проживання малолітньої дитини від 31 серпня 2018 року № 01/02-24/2197 батько дитини неодноразово притягався до кримінальної відповідальності, бере активну участь у вихованні, лікуванні сина, створив в однокімнатній квартирі нормальні житлові умови для розвитку сина.

Проаналізувавши поведінку відповідача, його позицію, надані документи, оцінивши докази за своїм внутрішнім переконанням, суд першої інстанції, враховуючи прив'язаність дитини до батьків, її вік та потреби у повсякденному житті, дійшов висновку про визначення місця проживання дитини з матір'ю. Водночас суд першої інстанції зазначив, що визначає місце проживання дитини з метою унеможливлення в майбутньому маніпулювання місцем проживання дитини.

Суд апеляційної інстанції зазначив, що за обставин недоведеності невиконання батьком договору, відсутні підстави для його розірвання, сторонами дотримано встановлений законодавством правовий механізм визначення місця проживання дитини на підставі договору. Позивач договору не оспорила, не зверталась до суду з вимогою про його зміну, тому підстав для визначення місця проживання дитини судом немає.

Висновок суду апеляційної інстанції про відмову в позові через недоведеність позивачем позовних вимог, а саме невиконання відповідачем договору, є необґрунтованим з огляду на підстави та зміст позову, докази, що знаходяться в матеріалах справи, доводи апеляційної скарги батька дитини, який фактично визнає невиконання ним договору, обґрунтовуючи свою поведінку інтересами та бажаннями дитини. Відповідно до висновку органу опіки та піклування від 31 серпня 2018 року між батьками існує спір щодо місця проживання дитини, заяви про визначення місця проживання дитини подали обоє батьків.

З огляду на викладене, висновок суду апеляційної інстанції про відмову в позовній вимозі про розірвання договору не відповідає встановленим судом першої інстанції обставинам справи, нормам матеріального і процесуального права, тому в цій частині рішення апеляційного суду підлягає скасуванню із залишенням в силі рішення суду першої інстанції в цій частині.

Суд апеляційної інстанції не надав належну оцінку підставам позову та змісту позовних вимог, не з'ясував, що позовна вимога про визначення місця проживання дитини є самостійною позовною вимогою, яку мати дитини пред'явила з метою забезпечення інтересів дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90537071>.

Постанова Верховного Суду від 14.07.2020 року у справі № 357/7976/18 (провадження № 61-15029 св 19)

Не з'ясування можливості заслуховування особистої думки дитини та відсутність перевірки наявності або відсутності підстав для застосування статей 161, 171 СК України крізь призму врахування найкращих інтересів дитини, може бути підставою

для скасування судового рішення про визначення місця проживання дитини.

Позивач звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання дитини. Позовна заява була мотивована тим, що вона перебувала відповідачем у зареєстрованому шлюбі, який було розірвано. Від шлюбу вони мають дочку. Між нею та відповідачем виник спір з приводу місця проживання їх дитини.

03 листопада 2017 року вона надала дозвіл своїй матері дозвіл на тимчасову поїздку за кордон до Азербайджанської Республіки з метою відпочинку на період з 03 листопада 2017 року по 17 квітня 2018 року. Під час поїздки дитини до Азербайджану між нею, її матір'ю та колишнім чоловіком виник конфлікт. Через вказаний конфлікт дитину не повернули їй вчасно і дочка не ходила до школи у період з 03 грудня 2017 року по 17 квітня 2018 року, та лише з 17 квітня 2018 року дитина знову приступила до навчання. Проте, 21 травня 2018 року її мати, перебуваючи в її помешканні, вивела дитину на прогулянку та зникла, поїхала проживати з донькою до м. Біла Церква Київської області. На даний час її дочка повинна перебувати за місцем реєстрації, проте її приховують від неї, не дають спілкуватися і зустрічатися. Ураховуючи викладене, просила суд визначити місце проживання дитини за місцем проживання матері.

Рішенням суду першої інстанції позов було задоволено, визначено місцем проживання дитини адресу місця проживання матері. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що з народження дитини опікувалися нею дідусь і бабуся, але батьки дитини приймали участь у вихованні і утриманні своєї дочки. При визначенні місця проживання дитини, суд враховував, що мати дитини працевлаштована, має власне житло, належні умови для проживання і виховання дитини. Мати не байдужа до майбутнього своєї дочки, бажає надати їй освіту, мріє про успіхи доньки, влаштувала її в спеціалізовану школу, сплачує кошти за навчання. Мати дбайливо і з любов'ю ставиться до дочки, не втрачала контакт з дитиною, має можливість утримувати та виховувати дитину. Конфліктна ситуація між сторонами та один факт залишення дитини не можуть слугувати підставою для визначення місця проживання дитини разом з бабою і дідом. Під час розгляду справи не було встановлено жодних виняткових обставин, які б були підставою для розлучення дитини з її матір'ю. З пояснень відповідача вбачається, що він, як батько дитини, не претендує на визначення місця проживання дочки разом з ним. Відповідач не має власного житла, проживає в тіткі, неодноразово вказував, що його дочці краще буде з бабусяю. При цьому, суд бере до уваги, що батьки позивача не мають власного житла в Україні, постійного доходу, проживають разом з онукою в орендованій квартирі. Баба дитини, не володіє українською та російською мовами, що ускладнює повноцінне становлення і навчання дитини.

Постановою суду апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції було скасовано та ухвалено нове судове рішення про відмову у позові. Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що обґрунтовуючи позовні вимоги щодо визначення місця проживання дитини, позивачка фактично звертаючись до суду з позовом до батька дитини, у позовній заяві виклала обґрунтування щодо незгоди з діями своєї матері. Відповідач вказував на те, що вихованням та розвитком дитини займаються дід та баба (батьки позивачки), оскільки позивачка життям дочки взагалі не цікавилася. З наведеного слідує, що саме між позивачкою та її батьками існує спір щодо виховання малолітньої дитини. Ураховуючи викладене, колегія суддів дійшла висновку

про відсутність порушеного права позивачки з боку відповідача. Фактично позовні вимоги про визначення місця проживання дитини, заявлені до відповідача, є вимогами про відібрання дитини від інших осіб, а саме від батьків позивачки. Посилаючись в позовній заяві на те, що дитина повинна проживати за місцем своєї реєстрації, позивач не заявляла вимог про відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала, з підстав, передбачених статтею 162 СК України.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу задовольнити частково, постанову апеляційного суду скасувати, справу передати на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Апеляційний суд не перевіряв наявності або відсутності підстав для застосування статей 161, 171 СК України крізь призму врахування найкращих інтересів дитини та не з'ясував можливість заслуховування особистої думки дитини.

У порушення статті 382 ЦПК України, апеляційний суд зазначених обставин справи та вимог закону не врахував; а також посилавшись на те, що між батьками відсутній спір щодо визначення місця проживання дитини, не звернув уваги на те, що зазначене спростовується процесуальною поведінкою відповідача, який оскаржив рішення суду першої інстанції, та дійшов передчасного висновку про відмову у позові. Без встановлення вказаних обставин правильне вирішення справи неможливо.

За таких обставин судове рішення апеляційного суду не може вважатись законним й обґрунтованим, тому відповідно до пункту 1 частини першої статті 409 ЦПК України воно підлягає скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90562926>.

Постанова Верховного Суду від 14.07.2020 року у справі №137/229/19 (провадження № 61-3134св20)

Встановивши, що обоє батьків належним чином виконують свої батьківські обов'язки, позитивно характеризуються, мають джерела доходу та належні умови для життя дитини, не зловживають спиртними напоями або наркотичними речовинами, не поведуться аморально, дії та поведінку сторін для прийняття рішення про визначення місця проживання дитини, потрібно оцінювати саме з позиції дотримання найкращих інтересів дитини.

Матір дитини звернулася до суду із позовом про визначення місця проживання дитини. Після розірвання шлюбу спільної згоди щодо місця проживання дитини між нею та відповідачем не досягнуто, відповідач відібрав у неї сина та чинить перешкоди у вихованні та побаченнях з ним, а також не сплачує алімен-

ти на утримання сина.

Посилаючись на те, що відповідач не вміє доглядати за сином, який в силу віку до 3 років віку потребує материнського піклування та догляду і не може бути розлучений із матір'ю на тривалий час, вона перебуває у відпустці по догляду за дитиною, весь її час присвячує синові, у вихованні дитини їй допомагають її батьки, а дії відповідача носять характер не погодження з її ініціативою про розірвання їхнього шлюбу, просить визначити місце проживання малолітнього сина разом з нею, а також вирішити питання про судові витрати.

Відповідач звернувся до суду із зустрічним позовом про визначення місця проживання дитини разом з ним. Зустрічний позов мотивований тим, що матір дитини повністю перестала приділяти увагу синові, готувати їжу, не здійснювала прибирання в будинку, вживала алкогольні напої та приходила додому напідпитку. Після розірвання шлюбу дитина проживає разом з ним, що відповідає інтересам дитини, жодних перешкод у спілкуванні матері з сином він не чинить, а також перераховує аліменти на картковий рахунок дитини. За таких обставин, просив суд визначити постійне місце проживання дитини разом з ним та вирішити питання про судові витрати.

Рішенням суду першої інстанції було визначено місце проживання дитини разом з матір'ю, у задоволенні зустрічного позову відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що обоє батьків належним чином виконують свої батьківські обов'язки, позитивно характеризуються, мають джерела доходу та належні умови для життя дитини, не зловживають спиртними напоями або наркотичними речовинами, не поводяться аморально. Разом з тим, оцінюючи дії та поведінку сторін з позиції дотримання інтересів їх малолітньої дитини, суд вважав, що саме поведінка матері відповідає інтересам малолітньої дитини, зокрема те, що вона, незважаючи на доведені в суді перешкоди у спілкуванні з сином, регулярно продовжує його відвідувати, підтримує з ним емоційний зв'язок та належно виконує її материнські обов'язки. Натомість дії батька по перешкоджанню дитині після розірвання шлюбу бачитись з матір'ю, з якою дитина перебувала постійно з народження, тривалий час без поважних причин; перешкоджання синові бачитись також з дідом, бабою та прадідом зі сторони матері, ігнорування та невиконання рішення комісії з питань захисту прав дитини, яким вирішено рекомендувати місце проживання малолітньої дитини разом із матір'ю; застосування до матері дитини фізичного насильства в присутності дитини; не звернення до матері за наданням згоди на щеплення, суд розцінив як такі, що вчинені у власних інтересах всупереч інтересам дитини та які позбавили дитину права на материнську любов, піклування, догляд та духовний зв'язок з матір'ю, наявність якого передбачає безперервність та носить постійний характер, виходячи з віку дитини. Крім того, суд взяв також до уваги різке погіршення стану здоров'я дитини, значну втрату ваги, відразу після розлучення з матір'ю, що вбачається з аналізу наданих обома сторонами медичних документів.

Згідно висновку органу опіки і піклування Літинської районної державної адміністрації від 07 жовтня 2019 року, рекомендовано визначити місце проживання малолітнього з батьком. Разом з тим, суд, користуючись правом, наданим частиною шостою статті 19 СК України, не погодився з цим висновком, з огляду на те, що він взагалі не містить обґрунтування прийняття саме такого рішення, при тому, що в тексті висновку встановлено рівні умови проживання обох батьків та їх позитивні характеристики. Враховуючи встановлені судом обставини, зокрема рівність

матеріальних, побутових умов, позитивні характеристики сторін, а також їх поведінку, відповідність їх дій інтересами дитини, беручи до уваги принцип рівності прав та обов'язків батьків, визначений статтею 141 СК України, особисту прихильність дитини, його вік, стан здоров'я, суд визначав місце проживання малолітньої дитини разом з його матір'ю.

Постановою суду апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції було залишено без змін. Судове рішення суду апеляційної інстанції мотивовано тим, що суд першої інстанції належним чином оцінив належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності, правильно застосував норми права та дійшов обґрунтованого висновку, що на час вирішення спору найбільш доцільним, сприятливим для дитини та відповідаючим її інтересам буде рішення про необхідність визначення місця проживання дитини разом із матір'ю.

Верховний Суд касаційну скаргу вирішив залишити без задоволення, рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

Встановивши, що обоє батьків належним чином виконують свої батьківські обов'язки, позитивно характеризуються, мають джерела доходу та належні умови для життя дитини, не зловживають спиртними напоями або наркотичними речовинами, не поводяться аморально, разом з тим, оцінюючи дії та поведінку сторін саме з позиції дотримання інтересів їх малолітньої дитини, суди обґрунтовано вважали, що саме поведінка матері відповідає інтересам малолітнього, зокрема те, що вона, незважаючи на доведені в суді перешкоди у спілкуванні з сином, регулярно продовжує його відвідувати, підтримує з ним емоційний зв'язок та належно виконує її материнські обов'язки. Найбільш доцільним, сприятливим для дитини та відповідаючим її інтересам буде рішення про необхідність встановлення місця проживання дитини разом із матір'ю.

Батько дитини, який безсумнівно відіграє важливу роль у житті та розвитку дитини, має право та обов'язок піклуватися про здоров'я дитини, стан її розвитку, незалежно від того з ким дитина буде проживати.

Не можуть бути визнані обґрунтованими доводи касаційної скарги про те, що судами не взято до уваги висновки органу опіки і піклування - Літинської районної державної адміністрації від 07 жовтня 2019 року, оскільки такий висновок носить не обов'язковий, а рекомендаційний характер при прийнятті рішення щодо визначення місця проживання дитини, що не досягла десяти років.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90591197>.

Постанова Верховного Суду від 02.09.2020 року у справі №439/104/19 (провадження № 61-10525св20)

Задоволення позовних вимог про визначення місця проживання дітей з матір'ю не позбавляє батька права брати участь у вихованні дітей, підтримувати з ними регулярні стосунки, піклуватися про стан їхнього здоров'я, фізичний та моральний стан, оскільки відносини, які склалися між батьками не повинні негативно позначатися на психологічному чи фізичному стані їхніх дітей.

Батько дітей звернувся до суду з позовом про звільнення батька від сплати аліментів на утримання дітей й заборгованості з них та стягнення аліментів з матері на утримання дітей. Матір дітей пред'явила зустрічний позов про визначення місця проживання дітей. Зустрічні позовні вимоги мотивовані тим, що батько забрав дітей, щоб не платити аліменти, але належного догляду, уваги та виховання їм не забезпечує. Вказувала, що висновком комісії з питань захисту прав дітей Бродівської районної державної адміністрації Львівської області визначено доцільним проживання дітей з нею, при цьому при вирішенні цього питання з'ясовувалась думка дітей. Зазначала, що зміна батьком місця проживання дітей шкодить їхньому розвитку та психологічному здоров'ю.

Рішенням суду першої інстанції визначено місце проживання дітей з матір'ю. Задовольняючи зустрічний позов та визначаючи місце проживання трьох дітей з матір'ю, районний суд виходив із того, що діти сторін періодично проживають як у матері, так і у батька, постійно з батьком проживає лише наймолодша дочка, 2014 року народження. Суд вказав, що умови проживання усіх дітей у батьків рівнозначні, дозволяють проживати дітям, тому, посилаючись на положення СК України, врахувавши думку дітей та висновок органу опіки та піклування, районний суд дійшов висновку про доцільність проживання трьох наймолодших дітей з матір'ю. При цьому судом зазначено, що оскільки сину сторін на момент розгляду справи виповнилось чотирнадцять років, його місце проживання визначається ним самим.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції в частині визначення місця проживання дітей було залишено без змін. Апеляційний суд вказав, що районним судом правильно враховано наявність конфлікту між сторонами, звернення матері до правоохоронних органів, поведінку батька щодо матері у присутності дітей, негативний вплив на них.

Верховний Суд вирішив рішення першої інстанції та постанову апеляційного суду в частині визначення місця проживання дітей залишити без змін, враховуючи наступе.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Міжнародні та національні норми не містять положень, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

При визначенні місця проживання дитини судами необхідно крізь призму врахування найкращих інтересів дитини встановлювати та надавати належну правову оцінку всім обставинам справи, які мають значення для правильного вирішення спору.

Отже, при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Вирішуючи спір, враховуючи вказані норми матеріального права, у повному обсязі встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для задоволення зустрічних позовних вимог та визначення місця проживання малолітніх дітей з матір'ю. При цьому суди попередніх інстанцій виходили із якнайкращого забезпечення інтересів дітей, врахувавши висновок органу опіки та піклування, а також думку дітей, які висловили бажання проживати всі разом із батьками, а також періодичне проживання дітей як з батьком, так і з матір'ю, які проживають недалеко один від одного.

Отже, встановивши наявність практично однакових належних матеріально-побутових умов як у матері, так і у батька для проживання і виховання малолітніх дітей, однакову прихильність дітей до обох батьків, а також виконання обома батьками належним чином своїх обов'язків по вихованню дітей, суди попередніх інстанцій дійшли достатньо обґрунтованого висновку про визначення місця проживання малолітніх дітей разом із матір'ю. Судом апеляційної інстанції також взято до уваги наявність конфлікту між батьками та неприязні стосунки, поведінку батька щодо матері у присутності дітей, а також те, що старші сини проживають з матір'ю.

При цьому задоволення позовних вимог про визначення місця проживання дітей не позбавляє батька права брати участь у вихованні дітей, підтримувати з ними регулярні стосунки, піклуватися про стан їхнього здоров'я, фізичний та моральний стан, оскільки відносини, які склалися між батьками не повинні негативно позначатися на психологічному чи фізичному стані їхніх дітей.

Розуміючи, що спір стосується чутливої сфери правовідносин, а діти, які потребують уваги, підтримки і любові обох батьків, є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів, колегія суддів вважає за можливе погодитись з висновками судів попередніх інстанцій, якими повно встановлено обставини справи й при вирішенні спору враховано інтереси дітей.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91460629>.

3.1.4. Справи, пов'язані із міжнародним викраденням дітей

Постанова Верховного Суду від 05.08.2020 року у справі № 521/14556/16 (провадження № 61-38913св18)

В контексті ст. 12 Конвенції, процедура повернення дитини вважається розпочатою з моменту звернення до суду з позовом про забезпечення повернення малолітньої дитини до країни постійного проживання, а не з моменту звернення до Міністерства юстиції України, оскільки саме судом вирішується питання про повернення дитини.

Головне територіальне управління юстиції в Одеській області в інтересах батька дитини звернулось з позовом про забезпечення повернення малолітньої дитини до Італійської Республіки. Матір дитини самовільно змінила місце проживання спільної дитини і визначила її нове місце проживання в Україні з порушенням прав іншого з батьків.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову було відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позову, суд виходив з того, що з моменту виїзду дитини в Україну (жовтень 2014 року) до звернення Головного територіального управління юстиції в Одеській області з вимогами про забезпечення повернення малолітньої дитини до Італійської Республіки (серпень 2016 року), пройшло біля двох років. Протягом цього часу малолітня дитина відвідувала та продовжує відвідувати дошкільні освітні заклади, музичну школу, знаходиться в Україні на обліку в закладі охорони здоров'я тощо. Під час тривалого проживання у дитини сформувалось певне коло спілкування з однолітками з дитячого садку та дітьми, що проживають по сусідству, дитина встигла завести друзів. При цьому матір'ю забезпеченні належні умови для гармонійного розвитку дитини. Викладені обставини суд першої інстанції вважав такими, що вказують на високий рівень соціалізації малолітньої та глибоку інтеграцію дитини в суспільстві за місцем проживання в Україні, що відбулось протягом останніх трьох років. Суд першої інстанції також зазначив, що відмова у забезпеченні повернення малолітньої дитини до Італійської Республіки не має тлумачитись як обмеження прав батька на участь у вихованні дитини, яке повинно вирішуватись батьками спільно, та той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу батька дитини було залишено без задоволення, рішення суду першої інстанції без змін. Відхиляючи апеляційну скаргу, суд апеляційної інстанції погодився з висновками суду першої інстанції про відсутність правових підстав для задоволення позову.

Верховний Суд касаційну скаргу залишив без задоволення, а рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Про наявність того, що дитина прижилась у своєму новому середовищі, можуть свідчити наступні факти: відвідування

дошкільного навчального закладу – садку, відвідування різноманітних гуртків, за дитиною здійснюється медичний догляд, у дитини є свої друзі, захоплення, дитина має сталі сімейні зв'язки, зміна мови спілкування та інші факти, які свідчать, що дитина вважає своє місце проживання постійним, комфортним і місцем проживання своєї родини, тощо.

Зазначені факти необхідно оцінювати в сукупності з дотриманням інтересів дитини як на цей час, так і в майбутньому, балансу інтересів та прав батьків, думки дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня зрілості, тощо.

Надаючи оцінку тому, чи прижилась малолітня дитина у новому середовищі, суди попередніх інстанцій врахували, що, перебуваючи в Україні протягом всього часу, дитина відвідувала та продовжує відвідувати дошкільні освітні заклади, музичну школу; знаходиться на обліку в закладі охорони здоров'я; у дитини сформувалось певне коло спілкування з однолітками, дитині забезпечено належні умови для гармонійного розвитку дитини.

Суд першої інстанції, з яким погодився і апеляційний суд, обґрунтовано виходив з того, що встановлені обставини вказують на високий рівень соціалізації дитини, глибоку інтеграцію дитини в суспільстві за місцем проживання в Україні та на те, що дитина прижилась у новому середовищі, що стало підставою для правильного висновку про відмову в задоволенні позову про повернення дитини.

При цьому суди попередніх інстанцій, врахувавши, що згідно із законодавством Італійської Республіки згода одного із батьків на вивезення його дитини іншим із батьків до іншої держави не потрібна, позивачу було відомо про факт переміщення відповідачем дитини в Україну, однак останній звернувся до компетентних органів Італійської Республіки через 3 місяці, дійшли правильного висновку про відсутність підстав вважати незаконним переміщення малолітньої особи в Україну.

Посилання заявника про порушення судами попередніх інстанцій його права на повагу до сімейного життя відхиляються касаційним судом, оскільки рішення у справі про повернення дитини до держави її постійного проживання повинно не тільки забезпечувати права одного з батьків, а й відповідати інтересам дитини.

Доводи касаційної скарги про безпідставне ігнорування та незастосування судами частини першої статті 12 Конвенції, оскільки з початку процедури повернення дитини в адміністративному органі України минуло менше одного року зводяться до неправильного тлумачення заявником вказаної статті Конвенції, яка пов'язує початок процедури повернення дитини саме із датою початку процедур в судовому або адміністративному органі запитуваної держави, який вирішує питання про повернення дитини. Суди попередніх інстанцій обґрунтовано відхилили посилання заявника про те, що процедура повернення дитини почалась з моменту його звернення до Міністерства юстиції України, вважаючи початком цієї процедури – день звернення до суду із даним позовом, оскільки саме судом вирішується питання про повернення дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90932482>.

3.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав

Постанова Верховного Суду від 25.08.2020 року у справі № 478/690/18 (провадження № 61-18333св19)

При вирішенні спору про визнання батьківства суд повинен приділяти особливу увагу інтересам дитини, не ігноруючи при цьому інтереси ймовірного біологічного батька.

Для встановлення батьківства правове значення мають фактичні дані, які підтверджують спільне проживання матері і батька дитини, ведення ними спільного господарства до народження дитини або спільне її виховання чи утримання, а також докази, що підтверджують визнання особою батьківства.

Висновок судово-медичної (молекулярно-генетичної) експертизи є підставою для категоричного висновку для визнання батьківства, оскільки ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини і його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства. Ухилення відповідача від проведення експертизи можуть бути підставою для визнання судом факту, який відповідачем заперечується, та встановлення, з урахуванням інших доказів, походження дитини від позивача.

У травні 2018 року позивач звернувся до суду з позовом до жінки, з якою перебував у фактичних шлюбних відносинах (треті особи: Служба у справах дітей Казанківської районної державної адміністрації (далі – Служба у справах дітей Казанківської РДА), Казанківський районний відділ державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у Миколаївській області (далі – Казанківський РВ ДРАЦС ГТЮ у Миколаївській області), про визнання батьківства.

Позовна заява мотивована тим, що позивач та відповідач у період з 2004 по 2012 роки перебували у фактичних шлюбних відносинах та проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Відповідач відмовилася звернутися разом з позивачем до органів реєстрації актів цивільного стану для реєстрації дитини у порядку, передбаченому статтею 126 СК України, тому в актовому записі про народження дитини запис про батька дитини вчинено відповідно до частини першої статті 135 СК України.

Позивач матеріально забезпечував сім'ю (відповідача і дитину). Згодом відповідач забрала сина.

Ухвалою Казанківського районного суду Миколаївської області від 06 листопада 2018 року призначено у справі судову медичну молекулярно-генетичну експертизу (експертизу ДНК), проведення якої доручено експертам Миколаївського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, проте відповідач разом із сином до експертної установи для відбору порівняльних зразків не з'явилася.

Рішенням Казанківського районного суду Миколаївської області від 28 березня 2019 року позов задоволено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що Відповідач свідомо у судові засідання не з'являлася, причини неявки суду не повідомляла, пояснення, хто являється біологічним батьком дитини суду не надавала, ухилилась від явки до експертної установи, при цьому, будучи належним чином повідомленою

про дату, час та місце проведення відбору необхідних зразків, внаслідок чого проведення призначеної експертизи ДНК не відбулося, що позбавило позивача можливості надати суду докази кровної спорідненості між ним та малолітньою дитиною. Факт доведеності позивачем свого батьківства відносно малолітньої дитини знайшов своє підтвердження у ході розгляду справи, позивач висловив бажання забезпечувати дитину матеріально, виховувати, цікавитися подальшою його долею, у зв'язку з чим, із урахуванням приписів статті 134 СК України та Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 року № 96/5, суд вважав за можливе визнати позивача біологічним батьком дитини та зобов'язати органи ДРАЦС внести відповідні зміни до актового запису про народження.

Постановою Миколаївського апеляційного суду від 09 вересня 2019 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Питання щодо походження дитини суд вирішує на підставі сукупності доказів. Висновки експертизи, у тому числі судово-генетичної, необхідно оцінювати з урахуванням положень ЦПК України, згідно з якими жоден доказ не має для суду наперед установленого значення.

Доказами у зазначеній категорії справ можуть бути будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, показань свідків, письмових або речових доказів, висновків експертів. Тобто при вирішенні спору про визнання батьківства мають враховуватись усі передбачені законом докази в їх сукупності.

Для встановлення батьківства правове значення мають фактичні дані, які підтверджують спільне проживання матері і батька дитини, ведення ними спільного господарства до народження дитини або спільне її виховання чи утримання, а також докази, що підтверджують визнання особою батьківства.

При вирішенні спору про визнання батьківства суд приділяє особливу увагу інтересам дитини, не ігноруючи при цьому інтереси ймовірного біологічного батька.

Висновок судово-медичної (молекулярно-генетичної) експертизи є підставою для категоричного висновку для визнання батьківства, оскільки ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини і його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства.

Судами встановлено, що відповідач, яка була достовірно обізнана про дату, час та місце розгляду справи судом першої інстанції, належним чином повідомлена експертною установою про дату, час та місце проведення судово медичної молекулярно-генетичної експертизи (експертизи ДНК), не з'явилася для забору біологічних зразків разом із дитиною, що свідчить про її ухилення від проведення зазначеної експертизи з метою

встановлення істини у справі.

Відповідач не довела наявність поважних підстав, які перешкодили їй з'явитися разом із дитиною до експертної установи для забору відповідних зразків її та дитини. Вказані дії та бездіяльність відповідача, що призвели до неможливості проведення експертизи, надали суду можливість визнати факт, який відповідачем (її представником) заперечується, та встановити, з урахуванням інших доказів, походження дитини від позивача.

Перевіривши наявні у справі докази у їх сукупності, суди встановили, що позивач визнавав своє батьківство, займався вихованням малолітньої дитини, надавав матеріальну допомогу, і бажає у подальшому брати участь у вихованні дитини, а тому визнання позивача батьком дитини відповідає її інтересам.

У зв'язку з наведеним Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення Казанківського районного суду Миколаївської області від 28 березня 2019 року та постанову Миколаївського апеляційного суду від 09 вересня 2019 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91186377>.

Аналогічний правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду від 09 вересня 2020 року у справі № 277/836/16-ц (провадження № 61-48029св18) (справа про оспорювання батьківства).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91554882>.

Постанова Верховного Суду від 31.08.2020 року у справі № 531/1402/18 (провадження № 61-16757св19)

Предметом доказування у справах про оспорювання батьківства є відсутність кровного споріднення між особою, записаною батьком, і дитиною. Доводити відсутність кровного споріднення з дитиною можливо будь-якими допустимими доказами, зокрема висновками судово-медичної, біологічної чи генетичної експертизи, при цьому для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі.

У вересні 2018 року позивач звернувся до суду з позовом до колишньої дружини про оспорювання батьківства та виключення відомостей про батька з актового запису про народження дитини.

Позовна заява мотивована тим, що 17 травня 1991 року між позивачем та відповідачем зареєстрований шлюб, який розірваний 03 липня 2007 року. Під час шлюбу у сторін народилися діти: дочка та син, у свідоцтвах про народження яких він зазначений батьком. У липні 2018 року позивачу стало відомо, що він не є біологічним батьком сина, що підтверджується експертним висновком про біологічне батьківство № MG18-50192/С1F1, складеним 19 липня 2018 року фахівцями ТОВ «Медікал Генетікс Україна 2000». При цьому у висновку зазначалося, що

зразки ДНК, при аналізі яких були отримані вищевказані дані, не були отримані у відповідності із встановленою юридичною процедурою для надання результатів ДНК аналізу до судових інстанцій. У зв'язку з цим результати проведеного дослідження можуть не мати силу під час судового розгляду та надаються виключно для інформації.

Рішенням Карлівського районного суду Полтавської області від 21 лютого 2019 року у задоволенні позову відмовлено у зв'язку із зверненням до суду з позовом про оспорювання батьківства та виключення відомостей про нього як батька з актового запису про народження від 21 серпня 2001 року лише у вересні 2018 року, тобто із пропуском строку, передбаченого частиною першою статті 56 КпШС України. Також суд першої інстанції виходив із того, що позивач не довів позовних вимог та не надав належних і достовірних доказів на підтвердження того, що він не є біологічним батьком дитини, а наданий ним експертний висновок від 19 липня 2018 року не є таким доказом.

Постановою Полтавського апеляційного суду від 25 липня 2019 року апеляційну скаргу позивача задоволено частково, рішення суду першої інстанції змінено, а саме: відмовлено у задоволенні позову за недоведеністю.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Згідно з усталеною судовою практикою предметом доказування у справах про оспорювання батьківства є відсутність кровного споріднення між особою, записаною батьком, і дитиною (пункт 11 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів»).

Суди першої та апеляційної інстанцій, встановивши фактичні обставини справи, дослідивши експертний висновок про біологічне батьківство № MG18-50192/С1F1 від 19 липня 2018 року та надавши йому належну правову оцінку, а також іншим доказам, які містяться в матеріалах справи, дійшли правильного висновку про те, позивач не довів своїх позовних вимог.

Доводити відсутність кровного споріднення з дитиною можливо будь-якими допустимими доказами, зокрема висновками судово-медичної, біологічної чи генетичної експертизи, при цьому для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі.

У зв'язку з наведеним Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення Карлівського районного суду Полтавської області від 21 лютого 2019 року в незмінній апеляційним судом частині та постанову Полтавського апеляційного суду від 25 липня 2019 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91283303>.

Постанова Верховного Суду від 27.08.2020 року у справі № 760/20057/17 (провадження № 61-5301св19)

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків. Доведення обставин свідомого, умисного ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, які можуть бути підставою позбавлення останнього батьківських прав, покладено на позивача.

У вересні 2017 року позивач звернулася до суду із позовом до чоловіка, з яким перебувала у фактичних шлюбних відносинах, про позбавлення батьківських прав стосовно малолітнього сина та стягнення аліментів.

Позовна заява обґрунтована тим, що до 2014 року вони проживали у місті Луганську, потім переїхали до міста Києва. При цьому позивач самотійно утримувала сім'ю.

Позивач стверджувала, що до січня 2017 року відповідач неодноразово вимагав у неї гроші, з цією метою в присутності сина вчиняв скандали та бив її. У березні 2017 року відповідач обманом проник до квартири, в якій вона мешкає, де побив її, пограбував і взяв у заручники їх малолітнього сина, вимагаючи гроші та інші матеріальні цінності за те, що поверне дитину. Фактично дитину він повернув у незадовільному санітарно-гігієнічному і психологічному стані лише 18 квітня 2017 року, коли зрозумів, що грошей від неї не отримає.

Позивач зазначала, що відповідач веде асоціальний спосіб життя, не працював і не працює, вживав наркотичні засоби, агресивний, ніколи не займався вихованням дитини, якщо не позбавити його батьківських прав, може знову відібрати дитину і вивезти у невідомому напрямку.

Відповідно до рецензії доцента кафедри загальної психології факультету психології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка на результати дослідження психоемоційного стану матері та малолітнього сина та оцінки їх дитячо-батьківських відносин, які виконані психологом Центру практичної психології МГЦ «Розрада» 25 січня 2018 року за № 24, інформація щодо ситуації отримана винятково зі слів матері, що в умовах гострого сімейного конфлікту робить дослідження одностороннім та упередженим; досить упереджено формується перебільшено позитивний образ та поведінка матері на фоні необґрунтованого нічим, крім слів матері, демонізованого образу батька, що ставить під сумнів об'єктивність висновків взагалі.

Згідно з довідкою будинку дитячої та юнацької творчості «Дивосвіт» Дарницького району м. Києва від 21 лютого 2018 року № 15, протягом навчання дитини в ансамблі народного танцю «Промінь Хорса» з 01 вересня 2016 року по 05 січня 2017 року мати ніколи заняття та заходи не відвідувала, не контактувала з педагогами. Дитину приводив та забирала на заняття та заходи батько.

Відповідно до довідки дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 5 Дарницького району м. Києва, дитина відвідувала навчальний заклад з 22 вересня 2015 року по 30 листопада 2016 року. Дитину приводили і забирала батько, мати та бабуся.

Згідно з довідки дошкільного навчального закладу освіти № 460 від 27 грудня 2017 року № 53, дитина відвідує спеціальний дошкільний навчальний заклад для дітей з порушенням опорно-рухового апарату № 460 м. Києва з 09 жовтня 2017 року і

згідно з характеристикою на дитину всі питання щодо її виховання вирішувалися матір'ю.

11 травня 2018 року відповідач відвідав дитячий садок з метою побачити сина та поспілкуватись з вихователем, а також звернувся до адміністрації з пропозицією допомогти у благоустрою території ДНЗ. Весь об'єм робіт було виконано. Крім того, відповідач та його матір (бабуся дитини) зверталися до керівництва та вихователя ДНЗ № 460 з метою отримання інформації щодо перебування та виховання дитини у навчальному закладі.

04 травня 2018 року орган опіки та піклування Солом'янської районної в м. Києві державної адміністрації надав висновок № 108-6858 про доцільність позбавити батьківських прав відповідача щодо малолітнього сина.

Відповідно до листа Служби у справах дітей Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації від 20 березня 2018 року № 101/46-К-203-90, відповідач надав службі у справах дітей письмові пояснення по суті питань, порушених у зверненні позивача, в яких зазначив, що готовий співпрацювати із спеціалістом-медіатором Центру сім'ї та психологом Дарницького центру соціальних служб для сім'ї дітей та молоді.

13 квітня 2018 року відповідач звернувся до Служби у справах дітей Солом'янської районної державної адміністрації в м. Києві із запитом, в якому просив повідомити, на підставі чого Служба відмовила йому в наданні адреси проживання його сина, на що Службою надано відповідь, що позивач на акті обстеження умов проживання зазначила застереження щодо неповідомлення йому адреси проживання її разом із сином у цілях безпеки.

05 листопада 2018 року відповідач здійснив переказ готівки на користь позивача із зазначенням призначення платежу «аліменти» у розмірі 2 000,00 грн.

Рішенням Солом'янського районного суду міста Києва від 07 листопада 2018 року, залишеним без змін постановою Київського апеляційного суду від 05 лютого 2019 року, позов задоволено частково: стягнуто із відповідача на користь позивача аліменти на утримання дитини, а в частині позбавлення відповідача батьківських прав у позові відмовлено.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні й остаточні правові наслідки (втрата прав, заснованих на спорідненості) як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Зважаючи на те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Європейський суд з прав людини у справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року (заява № 31111/04) наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини (параграфи 57, 58).

Права батьків і дітей, які засновані на спорідненості, становлять основоположну складову сімейного життя, а заходи національних органів, спрямовані перешкодити реалізації цих прав, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У рішенні по справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 року (заява № 10383/09) Європейський суд з прав людини зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте основні інтереси дитини є надзвичайно важливими (параграф 100). Розірвання сімейних зв'язків означає позбавлення дитини її коріння, а це буде вважатись виправданим лише за виняткових обставин.

Подібні правові висновки викладені у низці постанов Верховного Суду, зокрема від 08 квітня 2020 року у справі № 645/731/18, від 29 січня 2020 року у справі № 127/31288/18, від 29 січня 2020 року у справі № 643/5393/17, від 17 січня 2020 року у справі № 712/14772/17, від 25 листопада 2019 року у справі № 640/15049/17, від 13 березня 2019 року у справі № 631/2406/15-ц, від 24 квітня 2019 року у справі № 331/5427/17. Судова практика щодо застосування положень статті 164 СК України є усталеною.

Доведення обставин свідомого, умисного ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, які можуть бути підставою позбавлення останнього батьківських прав, покладено на позивача.

Колегія суддів дійшла висновку, що суди попередніх інстанцій правильно не погодились з висновком органу опіки та піклування про доцільність позбавлення відповідача батьківських прав, навівши обґрунтовані мотиви, оскільки він не містить даних, які об'єктивно характеризують відповідача як особу, яка не здійснює своїх батьківських обов'язків, органом опіки та піклування не надано оцінки можливим причинам ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, тому цей висновок є необґрунтованим.

Установивши, що відповідач офіційно працевлаштований та має стабільний дохід, бажання спілкуватися з дитиною і утримувати її, також звертався до органів опіки та піклування з заявою про повідомлення йому адреси проживання дитини, до дошкільного навчального закладу, який відвідує дитина, із метою спілкування з нею та отримання інформації щодо перебування і виховання дитини у навчальному закладі, до органів поліції щодо перешкоджання з боку позивача у спілкуванні з дитиною, у період спільного проживання із позивачем приводив і забирав дитину із дошкільного навчального закладу та із занять у творчому гуртку, а позивач обмежує відповідача у спілкуванні з дитиною та не надала належних та допустимих доказів винної поведінки або свідомого нехтування батьківськими обов'язками відповідача щодо дитини, а також доказів вжиття щодо відповідача заходів реагування з приводу неналежного виконання батьківських

обов'язків, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованого висновку про відмову у задоволенні позову про позбавлення батьківських прав відповідача щодо його малолітнього сина.

У зв'язку з наведеним Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення першої та апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91235251>.

Постанова Верховного Суду від 01.09.2020 року у справі № 528/220/19 (провадження № 61-7727св20)

Доведення позивачем факту неналежного піклування відповідачем про дитину, що створює загрозу для її життя і здоров'я, ухилення від виконання відповідачем своїх обов'язків з виховання дитини, відсутність його заінтересованості у фізичному, духовному та моральному розвитку дитини та відсутність доказів, які б це спростовували або вказували на намагання відповідача займатись вихованням дитини чи наявність у цьому непереборних перешкод, є підставою для позбавлення батьківських прав.

У березні 2019 року Гребінківська районна державна адміністрація Полтавської області в інтересах малолітньої дитини звернулася до суду із позовом до батька дитини (третя особа: Служба у справах дітей Гребінківської районної державної адміністрації Полтавської області) про позбавлення батьківських прав.

Позовна заява мотивована тим, що відповідач самоусунувся від виховання свого малолітнього сина, офіційно не працює, зловживає алкогольними напоями, агресивний, невірніважений.

В позові зазначалося, що згідно з інформацією Гребінківського ВП Головного управління національної поліції в Полтавській області 24 лютого 2019 року відповідач наніс тілесні ушкодження своїй співмешканці – матері малолітнього, внаслідок цього потерпіла направлена до Гребінківської центральної районної лікарні в тяжкому стані.

Від отриманих тілесних ушкоджень померла мати дитини померла.

26 лютого 2019 року членами опікунської ради здійснено виїзд за місцем проживання малолітньої дитини, за якою здійснювала нагляд бабуся.

05 березня 2019 року виконавчим комітетом Овсюківської сільської ради Гребінківського району Полтавської області прийнято рішення про відібрання малолітньої дитини, у зв'язку з загрозою для життя та здоров'я дитини. Дитину поміщено до дитячого відділення Гребінківської ЦРЛ для проведення повного медичного обстеження.

Згідно з актом обстеження матеріально-побутових умов сім'ї від 05 березня 2019 року за адресою, де проживала дитина, у будинку безлад після агресивної поведінки відповідача, відповідач знаходився у стані, який загрожує життю та здоров'ю дитини.

Згідно з актом проведення оцінки рівня безпеки дитини на час проведення оцінки рівня безпеки дитини батько дитини не надав свідоцтва про народження. Підтверджено наявність фізичних та поведінкових ознак, що можуть свідчити про жорстоке поводження, насильство щодо малолітньої дитини. Дитина до трьох років залишена на тривалий час без догляду, особи, які її оточують, перебувають у стані алкогольного сп'яніння. Стан здоров'я дитини незадовільний. Дитина має зовнішні ознаки занедбаності.

Відповідно до інформації Гребінківського ВП ГУНП в Полтавській області від 12 березня 2019 року № 1182/115/128/01-2019, відповідач неодноразово притягувався до адміністративної відповідальності за статтями 176, 178 КУпАП. Крім того, до Гребінківського ВП ГУНП в Полтавській області надходили заяви та повідомлення стосовно неправомірної поведінки відповідача щодо домашнього насильства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, зберігання наркотиків.

В ході розгляду справи, встановлено, що згідно з листом Гребінківського районного центру соціальних служб для сімей, дітей та молоді Гребінківської РДА від 28 травня 2019 року № 01-09/136 відповідач перебуває під соціальним супроводом Гребінківського районного центру соціальних служб для сімей, дітей та молоді на підставі заяви від 18 березня 2019 року.

Висновком Гребінківської районної державної адміністрації (органу опіки та піклування) від 30 травня 2019 року № 01-45/250 на підставі статті 19 СК України про доцільність/недоцільність позбавлення батьківських прав відповідача встановлено, що батько не виховував належним чином свого сина, не піклується про його здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток, вчиняє домашнє насильство, не забезпечує спокійне та стабільне становище для розвитку та виховання свого сина. Він за власною ініціативою усунувся від виконання батьківських обов'язків. Причиною такої поведінки є вживання алкогольних напоїв.

Вироком Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 07 листопада 2019 року відповідач засуджений за частиною 1 статті 119 КК України до трьох років позбавлення волі (вирок набрав законної сили 26 лютого 2020 року згідно з ухвалою Полтавського апеляційного суду про залишення вироку місцевого суду без змін).

Рішенням Гребінківського районного суду Полтавської області від 12 листопада 2019 року позовні вимоги Гребінківської районної державної адміністрації Полтавської області в інтересах малолітньої дитини задоволено.

Постановою Полтавського апеляційного суду від 09 квітня 2020 року апеляційну скаргу відповідача залишено без задоволення.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Тлумачення пункту 2 частини першої статті 164 СК України дозволяє зробити висновок, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Інші випадки, коли дитина може бути відібрана від батьків, про

які йдеться у частині першій статті 170 СК України, охоплюють ситуації, коли залишення дитини у батьків є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання. Така небезпека може випливати не лише з поведінки батьків, а й з їх особистих негативних звичок (демонстрація та заохочення у дитини до розпусної поведінки). Для відібрання дитини від батьків достатня наявність ризику лише для життя, здоров'я або лише для морального виховання. Варто враховувати й ступінь небезпеки для кожної окремо взятої дитини, враховуючи її фізичний та психічний розвиток.

Наведене узгоджується з правовим висновком щодо врахування найкращих інтересів дитини при розгляді справ, які стосуються прав дітей, викладеним Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18).

Верховний Суд дійшов переконання, що висновок судів першої та апеляційної інстанцій про необхідність застосування такого виняткового заходу, як позбавлення батьківських прав відповідача є обґрунтованим, оскільки відповідач тривалий час не піклується про фізичний і духовний розвиток сина, не цікавиться його життям, станом здоров'я, інтересами та вподобаннями, тобто не займається вихованням своєї неповнолітньої дитини та виконанням своїх батьківських обов'язків щодо неї. Будь-яких доказів, які б це спростовували або вказували на намагання батька займатись вихованням дитини чи наявність у цьому непереконливих перешкод відповідач суду не надав.

У зв'язку з наведеним Верховний Суд дійшов висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення першої та апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91466149>.

Постанова Верховного Суду від 11.09.2020 року у справі № 371/693/18 (провадження № 61-22711св19)

Позбавлення батьківських прав на дитину вже несе в собі негативний вплив на свідомість дитини, тому суди повинні застосовувати цей захід як крайню міру впливу та захисту прав дитини.

Факт того, що відповідач не відвідує школу, лікувальні заклади, не спілкується з класним керівником та адміністрацією навчального закладу, який відвідує дитина, не є безумовною підставою для застосування такого крайнього заходу сімейно-правового характеру, як позбавлення батьківських прав.

У травні 2018 року позивач звернулася до суду із позовом до колишнього чоловіка (третья особа: орган опіки та піклування Амур-Нижньодніпровської районної ради у місті Дніпрі) про позбавлення батьківських прав.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що 19 жовтня 2005 року між позивачем та відповідачем укладено шлюб, у якому народилася донька.

Позивач зазначала, що відповідач застосовував до неї у присутності дочки фізичне насильство.

З січня 2013 року відповідач перестав працювати, вдома не ночував, систематично вживав алкоголь. За час спільного проживання відповідач не опікувався дитиною, зневажливо ставився до всього, чого вона потребувала. 02 вересня 2015 року позивач залишила місце проживання, забравши дочку, переїхала до матері у м. Кагарлик, де дочка пішла до першого класу і навчалася до жовтня 2017 року.

Рішенням Миронівського районного суду Київської області від 25 травня 2017 року з відповідача стягнуті аліменти на утримання дочки. 22 червня 2017 року шлюб між сторонами був розірваний.

04 жовтня 2017 року було відкрито виконавче провадження про стягнення з боржника на користь стягувача аліментів. У червні 2018 року відповідача притягнуто до адміністративної відповідальності у зв'язку з несплатою аліментів, після чого він погасив заборгованість та сплачує аліменти щомісячно. У листопаді 2017 року позивач разом із дочкою переїхала у м. Дніпро для постійного проживання, та створила належні умови для проживання, виховання та духовного розвитку доньки. 11 серпня 2017 року до 18 серпня 2017 року дитина перебувала на стаціонарному лікуванні у КЗ КОР «Київська обласна дитяча лікарня» з діагнозом - епісіндром, а з 29 серпня 2018 року до 06 вересня 2018 року - у КЗ ДОР «Дніпропетровська дитяча міська клінічна лікарня № 5». У зв'язку з існуючим захворюванням дитина періодично перебуває на обстеженнях, проходить огляди у амбулаторії № 1 КЗ «Дніпровський центр первинної медико-санітарної допомоги №11, стоїть на обліку у невролога, постійно лікується.

10 вересня 2018 року орган опіки та піклування виконавчого комітету Амур-Нижньодніпровської районної ради у м. Дніпрі надав висновок про доцільність позбавити відповідача батьківських прав відносно його малолітньої дочки.

23 травня 2019 року позивач звернулася до центру соціально-психологічної допомоги з метою з'ясування думки дитини щодо питання позбавлення батьківських прав відносно неї її батька. У ході психологічного діагностування виявлено, що на запитання про батька у дівчинки проявляються механізми психологічного захисту: ізоляція, заперечення, відчуження.

Посилаючись на те, що з 02 вересня 2015 року відповідач з дочкою не спілкується, не піклується про неї, не турбується про її фізичний і духовний розвиток, не забезпечує необхідного харчування та лікування, повністю самоусунувся від виховання та утримання власної дитини, не надає згоду на зняття її з реєстраційного обліку, наслідком чого є труднощі з медичним обслуговуванням дитини за місцем проживання, позивач просила суд позбавити відповідача батьківських прав відносно його дочки.

Рішенням Миронівського районного суду Київської області від 31 липня 2019 року позов задоволено. Постановою Київського апеляційного суду від 14 листопада 2019 року рішення Миронівського районного суду Київської області від 31 липня 2019 року скасовано та ухвалено нове судове рішення про відмову у задоволенні позову.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування

Позбавлення батьківських прав (тобто прав на виховання

дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно її утримують, та ін.), що надані батькам до досягнення дитиною повноліття і ґрунтуються на факті спорідненості з нею, є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей. Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо і лише при наявності вини у діях батьків.

Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) у рішенні від 07 грудня 2006 року у справі «Хант проти України» (заява № 31111/04) наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також міг свідчити про його інтерес до дитини.

При вирішенні такої категорії спорів судам слід мати на увазі, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, вирішення сімейних питань, на який вони йдуть лише у виняткових випадках, і головне - за наявності достатніх та переконливих доказів, що характеризують особливості батька й матері як особи, що становить реальну загрозу для дитини, її здоров'я та психічного розвитку.

Дитина має право на особливе піклування та повинна мати свободу вибору щодо своїх батьків.

Аналізуючи встановлені факти у контексті позбавлення батьківських прав, суди повинні зважувати на те, що позбавлення батьківських прав на дитину вже несе в собі негативний вплив на свідомість дитини, та застосовувати цей захід як крайню міру впливу та захисту прав дитини.

Таким чином, позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, який слід розглядати як виключний і надзвичайний спосіб впливу на недоброчесних батьків.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановах Верховного Суду від 29 квітня 2020 року у справі № 522/10703/18, від 13 квітня 2020 року у справі № 760/468/18, від 11 березня 2020 року у справі № 638/16622/17, від 02 жовтня 2019 року у справі № 461/7387/16-ц, від 08 травня 2019 року у справі № 409/1865/17-ц. Судова практика щодо застосування положень статті 164 СК України є усталеною.

Факт того, що відповідач не відвідує школу, лікувальні заклади, не спілкується з класним керівником та адміністрацією навчального закладу, який відвідує дитина, не є безумовною підставою для застосування такого крайнього заходу сімейно-правового характеру, як позбавлення батьківських прав.

У зв'язку з наведеним Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а постанову апеляційного суду - без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91519954>.

3.1.6. Справи щодо видачі обмежувальних приписів

40

Постанова Верховного Суду від 09.09.2020 року у справі №202/1380/20

Підставами для видачі обмежувального припису щодо заінтересованої особи, можуть бути обставини, що містять ознаки застосування відносно заявниці фізичного та психологічного насильства у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Судами враховано, що чоловік після припинення фактичних шлюбних відносин протягом тривалого періоду часу переслідує колишню дружину біля місця її проживання і роботи, вчиняє на неї психологічний тиск, а також застосовував фізичне насильство, про що свідчать надані заявником відеозаписи, покази свідків, висновки судово-медичних експертів, а також неодноразові звернення заявника до правоохоронних органів і до суду.

У березні 2020 року дружина звернулась до суду з заявою про видачу обмежувального припису щодо чоловіка.

Заява мотивована тим, що починаючи з 2014 року у неї та чоловіка почали виникати різні погляди на сімейне життя, різні інтереси, що стало призводити до постійних сварок, які супроводжувались домашнім насильством зі сторони чоловіка, який наносив їй тілесні ушкодження та чинив не тільки фізичний, але й значний психологічний тиск на неї. Вказувала, що через виниклу ситуацію з 2015 року вони перестали проживати однією сім'єю та вести спільний побут, однак чоловік жити окремо не погоджувався, продовжував з'являтися за адресою її проживання, провокував конфлікти, принижував, ображав, залякував, здійснював дії щодо пошкодження майна. Зазначала, що з кінця 2018 року дії чоловіка стали більш активними, він поводив себе дуже агресивно, неадекватно, переслідував її, через що вона неодноразово зверталась до правоохоронних органів та знімала побої. Свої протиправні дії щодо неї він чинить у присутності її малолітнього сина.

Посилаючись на зазначені обставини, заявник просила суд видати обмежувальний припис строком на шість місяців у вигляді тимчасового обмеження прав особи, а саме: заборонити

- наблизитись на відстань менш ніж 200 метрів до житлового будинку, який є місцем її постійного проживання;

- заборонити наблизитись до місця її роботи;

- заборони наблизитись до малолітньої дитини, 2014 року народження, на відстань менш ніж 200 (двісті) метрів, незалежно від місця його перебування.

Рішенням суду першої інстанції заяву задоволено, видано обмежувальний припис, допущено негайне виконання судового рішення.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що було доведено факт вчинення, психологічного насильства щодо неї, приниження і переслідування, тому для забезпечення дієвого та ефективного захисту заявника районний суд дійшов висновку про необхідність застосування обмежувального припису.

Постановою Дніпропетровського апеляційного суду від 26

травня 2020 року апеляційну скаргу ОСОБА_2 залишено без задоволення. Рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 11.03.2020 року залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції погодився з висновками суду першої інстанції про те, що обставини справи та надані заявником докази свідчать про наявність підстав для видачі обмежувального припису, оскільки доводи заявника про вчинення щодо неї психологічного та фізичного насильства з боку заінтересованої особи є доведеними. Апеляційний суд відхилив доводи про те, що він звернувся до суду з позовом про встановлення батьківства, оскільки він є батьком дитини, зазначивши, що у разі задоволення його позовних вимог та встановлення факту його батьківства по відношенню до сина заявника, він зможе звернутися до органу опіки з метою встановлення йому графіку спілкування з сином.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін зважаючи на наступне:

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Вирішуючи спір, враховуючи вказані норми матеріального права, встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, надавши належну правову оцінку наявним у матеріалах справи доказам, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для видачі обмежувального припису щодо заінтересованої особи, оскільки наведені заявницею обставини містять ознаки застосування відносно останньої фізичного та психологічного насильства у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Судами враховано, що чоловік після припинення фактичних шлюбних відносин протягом тривалого періоду часу переслідує дружину біля місця її проживання і роботи, вчиняє на неї психологічний тиск, а також застосовував фізичне насильство, про що свідчать надані заявником відеозаписи, покази свідків, висновки судово-медичних експертів, а також неодноразові звернення заявника до правоохоронних органів і до суду (справа № 202/2097/19), які не призвели до припинення переслідувань.

Враховавши вказані обставини, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, дійшов мотивованого висновку про те, що з метою недопущення у майбутньому переслідування, попередження нанесення тілесних ушкоджень, а також обмеження негативного впливу на дитину, відомості про батьківство чоловіка щодо якої відсутні, доцільно тимчасово обмежити його права по відношенню до заявника та її дитини.

Висновки судів не суперечать висновкам Верховного Суду, висловленим у справах цієї категорії.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91519941>.

Постанова Верховного Суду від 02.09.2020 року у справі №635/4854/19

Під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві.

Аналогічний висновок викладено у постановах Верховного Суду: від 21 листопада 2018 року у справі № 756/2072/18 (провадження № 61-19328св18), від 09 грудня 2019 року у справі № 756/11732/18 (провадження № 61-49077св18).

Сам факт звернення заявника до органів поліції та внесення відомостей про кримінальні провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань не підтверджує факт вчинення домашнього насильства, що є необхідною умовою застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

У червні 2019 року особа звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису. Після розірвання шлюбу з чоловіком між ними склалися неприязні стосунки. Вказувала, що чоловік тривалий час вчиняє домашнє насильство, з'являвся до домоволодіння, де мешкає вона та її батьки, поводить себе зухвало, наносить їй тілесні ушкодження, не виконує своїх батьківських обов'язків, у зв'язку з чим вона зверталася до правоохоронних органів, однак вжиті заходи не дали результату.

19 червня 2019 року у приміщенні Харківського районного суду Харківської області він застосував до неї фізичне насильство, у зв'язку із чим правоохоронними органами здійснюється досудове розслідування у справі про нанесення їй легких тілесних ушкоджень. На її думку, така агресивна поведінка свідчить про наявність у чоловіка психічного захворювання.

У зв'язку із тим, що у неї існують побоювання за своє життя і здоров'я, просила суд на підставі положень статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановити обмежувальний припис строком на шість місяців, яким: заборонити наблизитися на відстань 100 метрів до місця її проживання (перебування), заборонити вести листування, телефонні переговори або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто та через третіх осіб, заборонити особисто і через третіх осіб розшукувати, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею.

Рішенням Харківського районного суду Харківської області від 18 вересня 2019 року у задоволенні заяви було відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що заявник не надала суду належних і допустимих доказів на підтвердження вчинення домашнього насильства щодо неї, а також ризиків вчинення насильства у майбутньому, тому підстав для задоволення заяви про видачу обмежувального припису немає. При цьому факт неодноразового звернення заявника до правоохоронних органів з підстав начебто вчинення по відношенню до неї домашнього насильства свідчить про наявність тривалого конфлікту, але не підтверджує факт вчинення останнім по відношенню до неї домашнього насильства, що є необхідною умовою для застосування судом до відповідної особи спеці-

альних заходів щодо протидії домашньому насильству. Ризиків настання насильства в майбутньому не встановлено. Суд дійшов висновку про те, що між колишнім подружжям конфліктні стосунки виникли з приводу порядку участі батька у вихованні дитини, що не може розцінюватись як насильство у сім'ї.

Постановою Харківського апеляційного суду від 08 січня 2020 року апеляційну скаргу заявниці залишено без задоволення, рішення суду першої інстанції залишено без змін. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що матеріали справи не містять достатніх доказів на підтвердження того, що саме заінтересована особа є беззаперечним кривдником у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а підстави вважати, що наявні ризики настання тяжких наслідків для заявника у зв'язку з відмовою у видачі обмежувального припису, відсутні. Доводи апеляційної скарги зводяться до незгоди з висновками суду першої інстанції, особистого тлумачення норм матеріального і процесуального права, що не впливає на законність судового рішення. З часу звернення до суду із цією заявою, фактів протиправної поведінки заявником не наведено.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін зважаючи на наступне:

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві.

Аналогічний висновок викладено у постановах Верховного Суду: від 21 листопада 2018 року у справі № 756/2072/18 (провадження № 61-19328св18), від 09 грудня 2019 року у справі № 756/11732/18 (провадження № 61-49077св18).

Суди правильно встановили, що заявник не надала суду належних і допустимих доказів на підтвердження фактів вчинення домашнього насильства щодо неї, а також ризиків, які можуть настати у майбутньому у зв'язку із невчиненням щодо останнього обмежувального припису, що є її процесуальним обов'язком у силу статей 12, 81 ЦПК України.

При цьому сам факт звернення заявника до органів поліції та внесення відомостей про кримінальні провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань не підтверджує факт вчинення домашнього насильства, що є необхідною умовою застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91366613>.

Постанова Верховного Суду від 23.07.2020 року у справі №138/2655/19

Заявник не довела наявність обґрунтованих ризиків вчинення ОСОБА_2 домашнього насильства щодо неї та їх малолітньої дитини і потребу у їх захисті в порядку, передбаченому Законом, оскільки із встановлених обставин справи вбачається, що чоловік до адміністративної або кримінальної відповідальності за насильство в сім'ї не притягнувся, термінового заборонного припису стосовно нього у встановленому Законом порядку винесено не було, висновки експерта за результатами медичних експертиз не містять жодного доказу, що саме він заподіював заявниці тілесні ушкодження, процесуальні рішення про відмову у задоволенні заяв у зв'язку із відсутністю в діях чоловіка ознак протиправних діянь щодо заявника та її сина, у передбаченому законом порядку не оскаржувались, що свідчить про згоду заявника з ними.

У жовтні 2019 року заявник, яка діє у власних інтересах та інтересах малолітнього сина, звернулася до суду з заявою про видачу обмежувального припису.

Рішенням Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 02 квітня 2015 року шлюб розірвано, а з червня 2017 року колишній чоловік вчиняє щодо заявника та їх сина фізичне та психологічне насильство. Зокрема, він неодноразово спричиняв заявнику тілесні ушкодження, висловлювався на її адресу нецензурною лайкою, називав образливими словами та принижував. Водночас, він спричиняв фізичний біль їх сину, завдавав шкоди його психологічному, душевному та моральному здоров'ю.

Вказує, що внаслідок таких протиправних дій заявник неодноразово зверталась до правоохоронних органів із заявами про вчинення кримінальних правопорушень, а також зверталась до Могилів-Подільського міського голови із заявами про проведення профілактичних бесід та винесення попереджень щодо неприпустимості таких дій відносно неї та сина. За результатами цих заяв, відносно колишнього чоловіка були внесені відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинення кримінальних правопорушень, передбачених частиною першою статті 125, частиною першою статті 296 Кримінального кодексу України (далі - КК України), а також проведені з ним профілактичні бесіди, на яких рекомендовано налагодити відносини із сином та попереджено про відповідальність за протиправну поведінку відносно дитини та заявника. Разом з тим неодноразові звернення заявника до правоохоронних органів та органів місцевої влади не припиняють протиправних дій, кримінальні провадження відносно нього не розслідуються належним чином, профілактичні бесіди позитивного результату не дають та він продовжує здійснювати насильство щодо заявника та малолітньої дитини.

З огляду на вищевикладене, заявниця просила суд видати обмежувальний припис стосовно кривдника на строк 6 місяців та визначити останньому тимчасові обмеження його прав відносно малолітнього сина та відносно неї, а саме: заборонити наближення на 100 метрів до місця їх проживання; до місця навчання малолітнього сина; до її місця роботи; заборонити кривднику вести листування, телефонні переговори з малолітнім сином та заявником або контактувати з ними через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Рішенням Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 21 жовтня 2019 року, залишеним без змін поста-

ною Вінницького апеляційного суду від 14 січня 2020 року, в задоволенні заяви відмовлено. Відмовляючи у задоволенні заяви, суди першої та апеляційної інстанції виходили із того, що докази, надані заявником в обґрунтування заявлених вимог, не вказують безумовно на вчинення навмисного домашнього насильства, не визначають ризиків продовження чи повторного вчинення домашнього насильства та чинників і умов, які створюють або можуть створювати небезпеку, що є необхідною умовою для застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а свідчать лише про наявність тривалого конфлікту між сторонами.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін зважаючи на наступне:

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Розглянувши заяву, суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, дослідивши наявні у справі докази і надавши їм належну оцінку, дійшов обґрунтованого висновку, що заявник не надала суду належних та допустимих доказів на підтвердження вчинення навмисного домашнього насильства, не визначають ризиків продовження чи повторного вчинення такого та чинників і умов, які створюють або можуть створювати небезпеку, що є необхідною умовою для застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а свідчать лише про наявність тривалого конфлікту між сторонами.

Суди дійшли правильного висновку, що заявник не довела наявність обґрунтованих ризиків вчинення домашнього насильства щодо неї та їх малолітньої дитини і потребу у їх захисті в порядку, передбаченому Законом, оскільки із встановлених обставин справи вбачається, що кривдник до адміністративної або кримінальної відповідальності за насильство в сім'ї не притягнувся, термінового заборонного припису стосовно нього у встановленому Законом порядку винесено не було, висновки експерта за результатами медичних експертиз не містять жодного доказу, що саме він заподіював тілесні ушкодження, процесуальні рішення про відмову у задоволенні заяв у зв'язку із відсутністю в діях ознак протиправних діянь щодо заявника та сина, у передбаченому законом порядку не оскаржувались, що свідчить про згоду заявника з ними.

Наведені у касаційній скарзі доводи про те, що апеляційний суд під час розгляду апеляційної скарги не надав оцінку твердженням заявника щодо неодноразової неправомірної поведінки по відношенню до заявника та її малолітнього сина та не врахував, що з чоловіком проводились не тільки профілактичні бесіди щодо неприпустимості вчинення останнім насильства в сім'ї, а ще працівниками Могилів-Подільського відділу поліції Вінницької області винесено відносно чоловіка офіційне попередження про неприпустимість насильства в сім'ї, не заслуговують на увагу, оскільки оскаржуване судові рішення містять висновки щодо сукупності доказів, оцінки цих доказів, визначення правовідносин, що виникли між сторонами відповідають вимогам статті 263 ЦПК України щодо законності й обґрунтованості.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90591340>.

Постанова Верховного Суду від 20.07.2020 року у справі №947/21516/19

Суди під час вирішення такої заяви мають надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про додержання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав відносно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків.

У вересні 2019 року заявниця звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису. Заява мотивована тим, що з 2014 року по серпень 2019 року вона та заінтересована особа проживали разом однією сім'єю у зареєстрованому шлюбі. З 19 січня 2019 року чоловік почав погрожувати застосуванням до неї фізичного насильства, залякував криміналітетом, постійно вчиняв сварки у присутності малолітнього сина, писав телефонні повідомлення з погрозами та образами їй та її батькам.

З 14 серпня 2019 року вона з її матір'ю шість разів викликали поліцію та писали заяви до Таїровського відділення поліції Київського відділу поліції в м. Одесі Головного управління Національної поліції в Одеській області з приводу протиправних дій чоловіка.

27 серпня 2019 року у присутності дільничного інспектора в телефонній розмові на гучній мові чоловік принижував та погрожував їй, внаслідок чого у неї піднявся тиск і була викликана швидка допомога, оскільки вона є гіпертоніком з інвалідністю 2-ї групи. 03 вересня 2019 року відносно нього було складено терміновий заборонний припис стосовно кривдника.

На теперішній час сімейні стосунки між нею та чоловіком не підтримуються, вона та їх малолітній син проживають окремо.

Зазначала, що існує реальна загроза її життю та здоров'ю, вона боїться залишатись з сином в квартирі одна, боїться виходити на прогулянки з сином на вулицю, бо впевнена, що чоловік помститься їй за виклик поліції.

У зв'язку з тим, що у неї існують побоювання за своє життя і здоров'я, просила суд встановити обмежувальний припис, яким: заборонити чоловіку перебувати у місці спільного проживання з постраждалою особою та заборонити наблизитися на відстань менше 300 м до її місця проживання.

Рішенням Київського районного суду м. Одеси від 13 вересня 2019 року у задоволенні заяви відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено, що обмежувальний припис стосовно кривдника - це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи. Рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків, що полягає в оцінюванні вірогідності

продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи. Суд вважав, що оскільки заявниця не довела належним чином факт вчинення чоловіком психологічного насильства щодо неї, погроз застосування фізичного насильства, а також ризиків вчинення насильства у майбутньому, то підстав для задоволення заяви про видачу обмежувального припису немає. При цьому, убачається наявність між подружжям конфліктних стосунків з приводу поділу майна, що є предметом розгляду судом іншої цивільної справи.

Постановою Одеського апеляційного суду від 23 січня 2020 року апеляційну скаргу залишено без задоволення, рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції, належним чином дослідивши зібрані у справі докази, дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису, оскільки вона не надала беззаперечних доказів на підтвердження вчинення домашнього насильства у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а доводи апеляційної скарги зводяться до незгоди з висновками суду першої інстанції, особистого тлумачення норм матеріального і процесуального права, що не впливає на законність судового рішення.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін зважаючи на наступне:

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Оскільки заявник не надав беззаперечних доказів на підтвердження вчинення чоловіком постійного та безперервного домашнього насильства у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також ризиків настання насильства у майбутньому, то суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, обґрунтовано відмовив у задоволенні заяви.

Доводи касаційної скарги про те, що суди не дали оцінки тій обставині, що відносно чоловіка складено протоколи про адміністративне правопорушення за статтею 173-2 КУпАП, є безпідставними, оскільки у порушення вимог статті 12 ЦПК України заявниця не надала суду належних й допустимих доказів на підтвердження цієї обставини, а згідно з частиною шостою статті 81 ЦПК України доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Доводи касаційної скарги про те, що суди належним чином не мотивували відсутність реальних ризиків загрози життю та здоров'ю ОСОБА_1 у подальшому, є необґрунтованими з огляду на таке.

Судом першої інстанції встановлено, що чоловік після конфлікту з викликом поліції добровільно зібрав свої речі та покинув квартиру заявниці. У подальшому до квартири він не приходив, терміновий заборонний припис стосовно кривдника від 03 вересня 2019 року не порушував, а матеріали справи не містять беззаперечних доказів на підтвердження повторного вчинення домашнього насильства з його сторони.

Крім цього, судами встановлено наявність спору між по-

дружням з приводу поділу спільного майна, що є предметом розгляду іншої справи. Також, заявником не надано суду доказів на підтвердження того, що у разі незастосування вказаних заявником у заяві про видачу обмежувального припису заходів та обов'язків щодо вчинення ОСОБА_2 домашнього насильства у контексті положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», існує реальна загроза життю та здоров'ю заявника, а також настання тяжких чи особливо-тяжких наслідків.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90537012>.

Постанова Верховного Суду від 13.07.2020 року у справі №753/10840/19

Встановивши, що зміст конкретних фраз, лексики та характеру використання мовних засобів, які чоловік застосовує у переписці з колишньою дружиною та малолітнім сином, дає підстави для висновку, що його дії слід кваліфікувати як домашнє насильство у формі психологічного насильства, що небезпідставно викликає у заявника побоювання за свою безпеку та безпеку своїх рідних і завдає шкоди психічному здоров'ю, в першу чергу, малолітнього сина сторін, судом обґрунтовано заборонено чоловіку вести листування, телефонні переговори та у будь-якій спосіб спілкуватись або контактувати через інші засоби зв'язку з заявницею та постраждалою дитиною особисто і через третіх осіб.

У травні 2019 року заявник звернувся до суду із заявою, у якій просила видати обмежувальний припис терміново на 6 місяців, яким заборонити колишньому чоловіку вести листування й телефонні переговори, та у будь-якій спосіб спілкуватися або контактувати через інші засоби зв'язку з нею та постраждалою дитиною особисто і через третіх осіб та зобов'язати заінтересовану особу пройти відповідну програму для кривдників на строк до 12 місяців.

Вказувала, що вона разом із сином проживає у Словацькій Республіці, де має іншу сім'ю.

У серпні 2015 року сторони уклали нотаріально посвідчений договір про визначення місця проживання дитини із заявницею, тоді ж батько дитини надав нотаріально посвідчену згоду на тимчасове проживання дитини у Словацькій Республіці.

Зазначала, що з моменту припинення шлюбу з боку заінтересованої особи по відношенню до заявника, її рідних та близьких, зокрема батька, теперішнього чоловіка та сина, не припиняються дії, які мають характер домашнього насильства. У переписці, яку колишній чоловік веде по телефону із заявником з приводу організаційних побачень з сином, він вдається до відкритих погроз, образ, приниження честі та гідності, застосовує нецензурну лайку, називає непристойними словами заявника, її родичів, вживає лексику, недопустиму у нормальному людському спілкуванні.

Крім того, вимагає кошти, примушує до зменшення розміру

аліментів на дитину, встановлених рішенням суду, шантажує тим, що не дасть дозвіл на зворотній виїзд дитини до Словацької Республіки, погрожує розправою, завданням шкоди здоров'ю, вбивством, вдається до тиску щодо заявника та її чоловіка. Такі вислови заінтересована особа надсилає також на особистий телефон сина, якому ще не виповнилось 10 років.

Посилаючись на те, що на даний час заявник народила другу дитину, якій півтора року, заінтересована особа знає про це і своїми словами та погрозами розправи свідомо завдає заявниці болю та страждань, створюють реальну небезпеку для неї та її рідних, заявник просила задовольнити її заяву.

Рішенням Дарницького районного суду м. Києва від 03 липня 2019 року позов задоволено частково, видано обмежувальний припис. Встановлено наступні заходи тимчасового обмеження прав терміном на 6 місяців: заборонено вести листування, телефонні переговори та у будь-якій спосіб спілкуватись або контактувати через інші засоби зв'язку з заявницею та постраждалою дитиною особисто і через третіх осіб.

Місцевий суд дійшов висновку, що видача обмежувального припису повинна забезпечити дієвий, ефективний та невідкладний захист заявника і дитини від домашнього насильства та буде сприяти недопущенню повторних випадків такого насильства, а інтереси жертв домашнього насильства у даній конкретній ситуації переважають над інтересами кривдника, який впродовж дії припису буде позбавлений права на спілкування з дитиною.

Постановою Київський апеляційного суду від 14 листопада 2019 року апеляційну скаргу залишено без задоволення, рішення Дарницького районного суду м. Києва від 03 липня 2019 року залишено без змін. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції повно та всебічно з'ясував обставини справи, наданим доказам дав належну правову оцінку та й прийшов до правильного висновку про необхідність часткового задоволення заяви, видавши обмежувальний припис. Апеляційний суд також указав, що обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи (на відміну від норм, закріплених у КУпАП та КК України), а є тимчасовим заходом, виконуючим захисну та запобіжну функцію і направленим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб, з огляду на наявність ризиків, передбачених вищезазначеним законом.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Протидія насильству у сім'ї є одним із важливих напрямів суспільного розвитку. Вона розглядається не лише як соціальна проблема, а, насамперед, як проблема захисту прав людини і, перш за все, прав жінок. При здійсненні насильства у сім'ї відбувається порушення прав і свобод конкретної людини, що вимагає втручання з боку держави і суспільства.

Невжиття своєчасних обмежувальних заходів щодо кривдника може призвести в подальшому до завдання шкоди здоров'ю потерпілої від насильства у сім'ї.

На підтвердження заявлених вимог заявниця надала скрін-шоти повідомлень з телефону та планшета, роздруківки з Viber, які суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, вважав

належними та допустимими доказами, які досліджені судами у їх сукупності та яким надана належна правова оцінка.

Встановивши, що зміст конкретних фраз, лексики та характеру використання мовних засобів, які чоловік застосовує у переписці з колишньою дружиною та малолітнім сином, дає підстави для висновку, що його дії слід кваліфікувати як домашнє насильство у формі психологічного насильства, що небезпідставно викликає у заявника побоювання за свою безпеку та безпеку своїх рідних і завдає шкоди психічному здоров'ю, в першу чергу, малолітнього сина сторін, судом обґрунтовано заборонено чоловіку вести листування, телефонні переговори та у будь-якій спосіб спілкуватись або контактувати через інші засоби зв'язку з заявницею та постраждалою дитиною особисто і через третіх осіб.

Аналізуючи питання обсягу дослідження доводів заявника та їх відображення у судових рішеннях, питання вичерпності висновків судів попередніх інстанцій, Верховний Суд виходить з того, що у справі, що розглядається, учасникам спору було надано вичерпну відповідь на всі істотні питання, що виникають при кваліфікації спірних відносин, а доводи, викладені у касаційній скарзі не спростовують обґрунтованих та правильних по суті висновків судів.

З огляду на вищевикладене доводи касаційної скарги не знайшли свого підтвердження та не дають підстав для висновку про неправильне застосування норм матеріального права та порушення судом норм процесуального права, яке призвело або могло призвести до неправильного вирішення справи.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050>.

3.1.7. Справи щодо інших сімейно-правових спорів

Постанова Верховного Суду від 27.08.2020 року у справі № 369/3789/18 (провадження № 61-7901св20)

Встановлення судом проживання сторін без реєстрації шлюбу дає підстави для застосування вимог статті 74 СК України.

У квітні 2018 року особа звернувся до суду з позовом до відповідача про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та визнання набутої квартири об'єктом спільної сумісної власності.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що позивач та відповідач проживали однією сім'єю як чоловік та жінка у період з 09 липня 2013 року до 21 серпня 2016 року, вели спільне господарство, мали спільний бюджет, проживали у найманій квартирі. За час спільного проживання у них народився син. Задля поліпшення житлових умов було вирішено придбати квартиру, але правовстановлюючі документи були оформлені на відповідача, позивач вважав, що придбана квартира є спільною сумісною власністю, оскільки була придбана під час спільного проживання сторін у фактичних шлюбних відносинах.

Рішенням Києво-Святошинського районного суду Київської області від 13 червня 2019 року позов задоволено частково. Встановлено факт проживання сторін однією сім'єю без реєстрації шлюбу в період з 09 липня 2013 року до 21 серпня 2016 року. В іншій частині позову відмовлено. Вирішено питання судових витрат.

Відмовляючи у задоволенні позову про визнання майна - спільним майном сторін у справі, суд першої інстанції виходив з того, що сам факт перебування сторін у фактичних шлюбних відносинах не є підставою для визнання спільної сумісної власності на придбану квартиру, а позивачем не надано достатньо належних і допустимих доказів, що спірна квартира є об'єктом спільної сумісної власності сторін.

Постановою Київського апеляційного суду від 17 лютого 2020 року рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 13 червня 2019 року скасовано у частині відмови у визнанні квартири спільною сумісною власністю позивача та відповідача, - з ухваленням нового рішення про задоволення позову у цій частині.

Визнано квартиру спільною сумісною власністю сторін. В іншій частині рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 13 червня 2019 року залишено без змін. Вирішено питання судових витрат.

Суд апеляційної інстанції, установивши, що спірна квартира була придбана під час спільного проживання сторін у справі, дійшов висновку, що наявні підстави для визнання її спільною сумісною власністю позивача та відповідача.

Касаційна скарга мотивована тим, позивачем не доведено, а судом не перевірено, що позивач та відповідач проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу, а матеріали справи не містять доказів того, що в спірний період сторони були пов'язані спільним побутом та між ними існували відносини, що притаманні подружжю. Спірна квартира була придбана за особисті кошти відповідача.

Крім того, суди не застосували висновки, викладені у постановвах Верховного Суду України від 12 грудня 2012 року у справі № 6-148цс12, від 12 червня 2018 року у справі № 927/976/17, від 18 вересня 2013 року у справі № 6-66цс13, від 05 квітня 2017 року у справі № 6-399цс17, від 07 вересня 2016 року у справі № 6-801цс16.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, установивши, що позивач проживав однією сім'єю без реєстрації шлюбу з відповідачем в період з 09 липня 2013 року до 21 серпня 2016 року, в будь-якому іншому шлюбі в цей період жоден із них не перебував, дійшли правильного висновку про наявність підстав для встановлення факту проживання однією сім'єю позивача та відповідача у вказаний період.

Суди встановили, що спірна квартира придбана сторонами в період спільного проживання.

Придбання спірного майна за особисті кошти в період проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу з позивачем, відповідчач не довів належними та допустимими доказами.

Посилання заявника на висновки, викладені у постановвах в постановвах Верховного Суду України від 12 грудня 2012 року у справі № 6-148цс12, від 12 червня 2018 року у справі № 927/976/17, від 18 вересня 2013 року у справі № 6-66цс13, від 05 квітня 2017 року у справі № 6-399цс17, від 07 вересня 2016 року у справі № 6-801цс16 не заслуговують на увагу, оскільки у зазначених справах та у справі, яка є предметом розгляду, правовідносини не є подібними, вони відрізняються за предметом та підставами позову, змістом позовних вимог та характером спірних правовідносин. У постановвах Верховного Суду України від 18 вересня 2013 року у справі № 6-66цс13, від 05 квітня 2017 року у справі № 6-399цс17, від 07 вересня 2016 року у справі № 6-801цс16 предметом спору є поділ спільного майна подружжя, у справі № 927/976/17 від 12 червня 2018 року про визнання недійсним контракту на поставку сільськогосподарської продукції.

Колегія суддів також відхиляє посилання касаційної скарги на те, що висновки судів першої та апеляційної інстанцій про те, що спірне майно є спільною сумісною власністю подружжя суперечать висновкам Верховного Суду України, викладеному в постанові Верховного Суду України в справі № 6-148цс12 від 12 грудня 2012 року, оскільки у вказаній справі Верховний Суд України дійшов висновку, що касаційний суд передчасно застосував до спірних правовідносин положення статті 74 СК України, залишивши поза увагою свідоцтво про повторну реєстрацію шлюбу у 1998 році.

У справі, що переглядається, суди встановили проживання сторін без реєстрації шлюбу, що дає підстави для застосування вимог статті 74 СК України.

Отже, у зазначених справах встановлені різні фактичні обставини, що не свідчать про невідповідність оскаржених судових рішень викладеним у постановвах Верховного Суду України висновкам щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

Колегія суддів залишила касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення - без змін, оскільки такі судові

рішення є законними та обґрунтованими, а доводи касаційної скарги висновків судів не спростовують.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91260433>.

Постанова Верховного Суду від 13.07.2020 у справі № 753/10840/19 (провадження № 61-22727св19)

Суди під час вирішення заяви про видачу обмежувального припису мають надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав відносно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків.

Під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві.

Посилання в касаційній скаргі щодо незалучення органу опіки та піклування до участі у розгляді справи про видачу обмежувального припису є безпідставні.

У травні 2019 року особа звернулася до суду із заявою, у якій просила видати обмежувальний припис терміново на 6 місяців, яким заборонити колишньому чоловіку вести листування й телефонні переговори, та у будь-якій спосіб спілкуватися або контактувати через інші засоби зв'язку з нею та постраждалою дитиною особисто і через третіх осіб та зобов'язати заінтересовану особу пройти відповідну програму для кривдників на строк до 12 місяців.

Заява мотивована тим, що у зареєстрованому шлюбі сторони мають сина. Вказувала, що вона разом із сином проживає у Словацькій Республіці, де має іншу сім'ю.

У серпні 2015 року сторони уклали нотаріально посвідчений договір про визначення місця проживання дитини із заявницею, тоді ж батько дитини надав нотаріально посвідчену згоду на тимчасове проживання дитини у Словацькій Республіці.

Зазначала, що з моменту припинення шлюбу з боку заінтересованої особи по відношенню до заявника, її рідних та близьких, зокрема батька, теперішнього чоловіка та сина, не припиняються дії, які мають характер домашнього насильства. У переписці, яку відповідач веде по телефону із заявником з приводу організаційних побачень з сином, він вдається до відкритих погроз, образ, приниження честі та гідності, застосовує нецензурну лайку, називає непристойними словами заявника, її родичів, вживає лексику, недопустиму у нормальному людському спілкуванні.

Крім того, вимагає кошти, примушує до зменшення розміру аліментів на дитину, встановлених рішенням суду, шантажує тим, що не дасть дозвіл на зворотній виїзд дитини до Словацької Республіки, погрожує розправою, завданням шкоди здоров'ю, вбивством, вдається до тиску щодо заявника та її чоловіка. Такі

вислови заінтересована особа надсилає також на особистий телефон сина, якому ще не виповнилось 10 років.

Посилаючись на те, що на даний час заявник народила другу дитину, якій півтора року, заінтересована особа знає про це і своїми словами та погрозами розправи свідомо завдає заявниці болю та страждань, створюють реальну небезпеку для неї та її рідних, заявник просила задовольнити її заяву.

Рішенням Дарницького районного суду м. Києва від 03 липня 2019 року позов задоволено частково.

Видано обмежувальний припис відносно батька дитинисторін . Встановлено наступні заходи тимчасового обмеження прав останнього терміном на 6 місяців: заборонено вести листування, телефонні переговори та у будь-якій спосіб спілкуватись або контактувати через інші засоби зв'язку з заявницею та постраждалою дитиною особисто і через третіх осіб.

Місцевий суд дійшов висновку, що видача обмежувального припису повинна забезпечити дієвий, ефективний та невідкладний захист заявника і дитини від домашнього насильства та буде сприяти недопущенню повторних випадків такого насильства, а інтереси жертв домашнього насильства у даній конкретній ситуації переважають над інтересами кривдника, який впродовж дії припису буде позбавлений права на спілкування з дитиною.

Постановою Київський апеляційного суду від 14 листопада 2019 року апеляційну скаргу бувшого подружжя залишено без задоволення. Рішення Дарницького районного суду м. Києва від 03 липня 2019 року залишено без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції повно та всебічно з'ясував обставини справи, наданим доказам дав належну правову оцінку та й прийшов до правильного висновку про необхідність часткового задоволення заяви, видавши обмежувальний припис відносно бувшого подружжя, встановивши заходи тимчасового обмеження прав такого терміном на 6 місяців у вигляді заборони вести листування, телефонні переговори та у будь-якій спосіб спілкуватись або контактувати через інші засоби зв'язку з заявницею та постраждалою дитиною особисто і через третіх осіб.

Апеляційний суд також указав, що обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи (на відміну від норм, закріплених у КУпАП та КК України), а є тимчасовим заходом, виконуючим захисну та запобіжну функцію і направленим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб, з огляду на наявність ризиків, передбачених вищезазначеним законом.

У касаційній скарзі, поданій у грудні 2019 року, бувший з подружжя просить скасувати ухвалені у справі судові рішення та ухвалити нове рішення про відмову в задоволенні позову, посилаючись на порушення норм матеріального та процесуального права.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Протидія насильству у сім'ї є одним із важливих напрямів суспільного розвитку. Вона розглядається не лише як соціальна проблема, а, насамперед, як проблема захисту прав людини

і, перш за все, прав жінок. При здійсненні насильства у сім'ї відбувається порушення прав і свобод конкретної людини, що вимагає втручання з боку держави і суспільства.

Невжиття своєчасних обмежувальних заходів щодо кривдника може призвести в подальшому до завдання шкоди здоров'ю потерпілої від насильства у сім'ї.

Суди під час вирішення такої заяви мають надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав відносно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків.

Під час вирішення питання про наявність підстав для видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, та оцінювати ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві.

На підтвердження заявлених вимог заявниці надала скрін-шоти повідомлень з телефону та планшету, роздруківки з Viber, які суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, вважав належними та допустимими доказами, які досліджені судами у їх сукупності та яким надана належна правова оцінка.

Встановивши, що зміст конкретних фраз, лексики та характеру використання мовних засобів, які скаржик застосовує у переписці з колишньою дружиною та малолітнім сином, дає підстави для висновку, що його дії слід кваліфікувати як домашнє насильство у формі психологічного насильства, що небезпідставно викликає у заявника побоювання за свою безпеку та безпеку своїх рідних і завдає шкоди психічному здоров'ю, в першу чергу, малолітнього сина сторін, судом обґрунтовано заборонено бувшому з подружжя та батьку дитини вести листування, телефонні переговори та у будь-якій спосіб спілкуватись або контактувати через інші засоби зв'язку з заявницею та постраждалою дитиною особисто і через третіх осіб.

Доводи касаційної скарги в частині незгоди заявника з проведенню судами попередніх інстанцій оцінкою доказів зводяться до необхідності їх переоцінки та встановлення обставин, знаходиться поза межами повноважень суду касаційної інстанції згідно з вимогами статті 400 ЦПК України.

Не заслуговують на увагу доводи касаційної скарги, що заявник не довела в суді вчинення відносно неї домашнього насильства, настання тяжких наслідків його вчинення, оскільки такі доводи спростовані зібраними у справі доказами, які досліджені належним чином, а результат указаної процесуальної дії викладено у мотивувальній частині оскаржуваних судових рішень.

З огляду на вищевикладене доводи касаційної скарги не знайшли свого підтвердження та не дають підстав для висновку про неправильне застосування норм матеріального права та порушення судом норм процесуального права, яке призвело або могло призвести до неправильного вирішення справи.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90385050>.

Постанова Верховного Суду від 09.09.2020 у справі № 755/16152/16-ц (провадження № 61-11414св19)

На позивача процесуальний закон покладає обов'язок довести факт відсутності відповідача понад встановлені статтею 71 ЖК УРСР строки у жилому приміщенні, а на відповідача довести, що така відсутність обумовлена поважними причинами.

Оскільки малолітня дитина не може самостійно обирати місце свого проживання, тому факт її не проживання у спірній квартирі не є безумовною підставою для позбавлення дитини права користування цим житлом.

У листопаді 2016 року особа звернулася до суду з позовом подружжя: особи 2 та особи 3, яка діє в своїх інтересах та в інтересах малолітніх двох дітей, про визнання такими, що втратили право користування жилим приміщенням.

Позовна заява мотивована тим, що позивач зареєстрована та проживає в спірній квартирі. Разом з нею у вказаній квартирі зареєстровані відповідачі. Позивачка зазначала, що починаючи з серпня 2015 року відповідачі не проживають у квартирі, не користуються нею, не сплачують кошти за користування житлом і комунальні послуги, не несуть інших витрат по утриманню квартири та не приймають участі у спільному побуті. У зв'язку з відсутністю відповідачів позивачка позбавлена можливості реалізувати своє право на розпорядження майном.

На підставі викладеного позивач просила визнати відповідачів та їх малолітніх дітей такими, що втратили право користування жилим приміщенням, а саме квартирою.

Заочним рішенням Дніпровського районного суду міста Києва від 14 лютого 2017 року позов задоволено. Визнано відповідачів та їх малолітніх дітей такими, що втратили право користування квартирою. Вирішено питання розподілу судових витрат.

Рішення суду мотивовано тим, що позивачем доведено факт не проживання відповідачів разом з малолітніми дітьми у спірному житлі понад шість місяців без поважних причин, що є підставою для визнання їх такими, що втратили право користування жилим приміщенням на підставі статей 71, 72 Житлового Кодексу Української РСР (далі - ЖК УРСР). Відповідачами не надано доказів, які б підтверджували зворотнє, інших домовленостей між сторонами щодо користування житлом у разі відсутності відповідачів понад шість місяців судом не встановлено.

Постановою Київського апеляційного суду від 31 жовтня 2019 року заочне рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 14 лютого 2017 року в частині визнання відповідачів та їх малолітніх дітей такими, що втратили право користування жилим приміщенням, скасовано і ухвалено в цій частині нове рішення про задоволення позову. Визнано відповідачів та їх малолітніх дітей такими, що втратили право користування квартирою. В решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Апеляційним судом скасовано рішення суду першої інстанції з процесуальних підстав, зокрема в зв'язку з неповідомленням відповідача про розгляд справи, у зв'язку з чим порушено процесуальний принцип рівності сторін та позбавлено відповідчу висунути свої заперечення і доводи проти позову, в тому числі щодо причин непроживання в спірному житлі.

Крім того, апеляційний суд, задовольняючи позовні вимоги у відповідній частині, зазначив, що відповідачка разом з малолітніми дітьми добровільно залишила спірне житло й відсутня у

спірній квартирі з серпня 2015 року без поважних причин.

Суду не надано доказів, які б підтверджували, що позивач чинить перешкоди відповідачці та її малолітнім дітям у користуванні квартирою, а також, що відповідачі намагалися повернутися до неї.

Також відповідачкою не доведено її тимчасову відсутність понад шість місяців у зв'язку із навчанням за кордоном. Натомість судом встановлено, що з серпня 2015 року вона мешкає за кордоном, віза для в'їзду до Канади відкрита строком до 30 липня 2022 року без застереження про відкриття її у зв'язку з навчанням, а згідно з довідкою Коледжу ім. Соломона (Канада) її зараховано на програму підготовки за напрямом «Готельний бізнес» в період з 31 серпня 2016 року по 31 серпня 2018 року, що не свідчить про виїзд за кордон у зв'язку з навчанням.

Касаційна скарга мотивована тим, що непроживання відповідачки у спірній квартирі зумовлено, в тому числі й самовільним встановленням позивачкою нових замків на вхідних дверях, що створює перешкоди відповідачці у користуванні житлом. При цьому ключі від нових замків, на вимогу відповідачки, позивач не надала.

Малолітні діти не можуть самостійно визначати своє місце проживання, оскільки таким правом наділені батьки, тому їх проживання разом з батьками за іншою адресою може бути поважною причиною відсутності їх понад шість місяців у жилому приміщенні, в якому вони зареєстровані, а сам факт їх непроживання не може бути безумовною підставою для визнання їх такими, що втратили право користування житлом.

Крім того, позивачкою не надано доказів, що малолітні діти набули право власності або право постійного користування іншим житлом, тому визнання останніх такими, що втратили право користування квартирою, є порушенням прав дітей на житло.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

У справах про визнання наймача або члена його сім'ї таким, що втратив право користування жилим приміщенням (стаття 71 ЖК УРСР), необхідно з'ясувати причини відсутності відповідача понад встановлені строки. Наймачеві або членові його сім'ї, який був відсутнім понад встановлений законом строк без поважних причин, суд вправі з цих мотивів відмовити в позові про захист порушеного права (вселення, обмін, поділ жилого приміщення тощо). Наймач або член його сім'ї, який вибув на інше постійне місце проживання, втрачає право користування жилим приміщенням з дня вибуття, незалежно від пред'явлення позову про це. На підтвердження вибуття суд може брати до уваги будь-які фактичні дані, які свідчать про обрання стороною іншого постійного місця проживання (повідомлення про це в листах, розписка, переадресація кореспонденції, утворення сім'ї в іншому місці, перевезення майна в інше жила приміщення, виїзд в інший населений пункт, укладення трудового договору на невизначений строк тощо).

Факт тимчасової відсутності фізичної особи і пов'язані з цим правові наслідки необхідно відмежовувати від факту постійної відсутності особи у житловому приміщенні у зв'язку з вибуттям наймача та членів його сім'ї на постійне проживання до іншого населеного пункту або в інше жила приміщення в тому ж насе-

леному пункті (стаття 107 ЖК УРСР).

Вичерпного переліку таких поважних причин житлове законодавство не встановлює, у зв'язку з чим указане питання вирішується судом у кожному конкретному випадку, з урахуванням конкретних обставин справи.

При вирішенні спорів про виселення з наданням іншого житла або без такого при користуванні гуртожитками або квартирами, які не належать користувачеві на праві приватної власності, а також між власниками житлового приміщення (за умови наявності права приватної власності на таке жите приміщення) з вимогами виселення осіб, які не є членами сім'ї власника, положення статті 405 ЦК України не застосовуються.

Звертаючись до суду позитвач фактично визначила дві підстави пред'явленого нею позову, зокрема, вона вважає, що відповідачка та її неповнолітні діти, як члени її сім'ї, втратили право користування спірним жилим приміщенням у зв'язку з тривалим непроживанням ними у спірному приміщенні протягом більш ніж шість місяців, посилаючись на положення статей 71, 72 ЖК УРСР та статті 405 ЦК України.

Розглянувши спір та визнавши відповідача і її малолітніх дітей такими, що втратили право користування жилим приміщенням та встановивши при цьому, що відповідачі з серпня 2015 року не мешкають у спірній квартирі, оскільки виїхали за кордон до Канади на постійне місце проживання до своєї матері, яка є громадянкою Канади, де і мешкають до цього часу, суд апеляційної інстанції застосував до спірних правовідносин положення статті 71 ЖК УРСР, тоді як вибуття у інше місце постійного проживання є підставою для застосування до таких правовідносин статті 107 ЖК УРСР, на яку позивачка не посилалась.

Аналіз статті 71 ЖК УРСР дає підстави для висновку, що особа може бути визнана такою, що втратила право користування жилим приміщенням за двох умов: не проживання особи в жиллому приміщенні більше шести місяців та відсутності поважних причин для такого не проживання.

Відтак, на позивача процесуальний закон покладає обов'язок довести факт відсутності відповідача понад встановлені статтею 71 ЖК УРСР строки у жиллому приміщенні, а на відповідача довести, що така відсутність обумовлена поважними причинами.

Початок відліку часу відсутності визначається від дня, коли особа залишила приміщення. Повернення особи до жиллового приміщення, яке вона займала, перериває строк тимчасової відсутності. При тимчасовій відсутності за особою продовжує зберігатись намір ставитися до жиллового приміщення як до свого постійного місця проживання, тому при розгляді позову про визнання особи такою, що втратила право на жилу площу, суд повинен ретельно дослідити обставини, які мають значення для встановлення причин довготривалої відсутності.

Подібний висновок висловлений у постанові Верховного Суду від 24 жовтня 2018 року у справі № 490/12384/16-ц.

Вирішуючи спір, суд апеляційної інстанції не дослідив доказів на підтвердження обставин непроживання відповідачів більше шести місяців у спірній квартирі у зв'язку із втратою інтересу до житла.

Суд апеляційної інстанції наведеного не врахував, задовольняючи позов послався на наявність доказів вибуття відповідач-

ки разом із малолітніми дітьми зі спірної квартири до іншого постійного місця проживання за кордон, що відповідно до статті 107 ЖК України могло бути підставою для визнання їх такими, що втратили право користування жилим приміщенням за умови доведеності таких позовних вимог. При цьому суд не дослідив належним чином доказів поважності причин непроживання у квартирі як самої відповідачки так і її малолітніх дітей, оскільки як вбачається з матеріалів справи, наявність візи в паспорті відповідачки з терміном перебування з 2015 по 2022 рік та наявність довідки Коледжу ім. Соломона (Канада) може свідчити про тимчасовий характер перебування за кордоном.

Крім того, визнаючи малолітніх дітей втратившими право користування жилим приміщенням суд апеляційної інстанції не звернув уваги на наступне.

Не можна вважати не поважною причину не проживання дитини у спірному житлі її проживання в іншому місці, з одним із батьків, оскільки малолітня дитина в силу свого віку не має достатнього обсягу цивільної дієздатності самостійно визначати місце свого проживання. Маючи право проживати за зареєстрованим місцем проживання, за місцем проживання будь-кого з батьків, дитина може реалізувати його лише за досягнення певного віку. Не впливає на поважність причин не проживання дитини і наявність у того з батьків з ким вона фактично проживає права власності на житло, оскільки наявність майнових прав у батьків дитини не може бути підставою для втрати її особистих житлових прав. Визначальним в цьому є забезпечення найкращих інтересів дитини.

Наведені правові висновки узгоджуються з висновками суду касаційної інстанції, викладеними у постановою Верховного Суду від 04 липня 2018 року у справі № 711/4431/17, від 10 квітня 2019 року у справі № 466/7546/16-ц, від 27 червня 2019 року у справі № 337/1760/17, від 27 листопада 2019 року у справі № 368/750/16-ц (провадження № 61-31705св18), від 25 серпня 2020 року у справі № 206/3425/18 (провадження № 61-9122св19).

Задовольняючи позов до малолітніх дітей про визнання їх такими, що втратили право користування жилим приміщенням, суд апеляційної інстанції не надав належної оцінки тому, що малолітні діти відповідачки, не можуть самостійно визначати своє місце проживання, а тому сам по собі факт їх не проживання у спірній квартирі, не може бути безумовною підставою для визнання їх такими, що втратили право користування зазначеним житлом.

Не сплата дитиною коштів за користування житлово-комунальними послугами, також не може бути підставою для визнання її такою, що втратила право користування спірним жилим приміщенням, оскільки заявник (за доведеності понесення ним таких витрат одноособово) не позбавлений можливості ставити питання про їх відшкодування до законних представників (батьків) малолітньої дитини.

Отже, суд апеляційної інстанції належним чином не перевірів доводів сторін, фактичні обставини, які мають значення для правильного вирішення справи, не дослідив зібраних у справі доказів, тому оскаржуване судове рішення не відповідає вимогам щодо законності й обґрунтованості судового рішення.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91571830>.

Постанова Верховного Суду від 16.09.2020 у справі № 642/3886/18 (провадження № 61-16527св19)

Суд апеляційної інстанції не встановив, чи не регламентоване питання вибору права, що підлягає застосуванню при розірванні шлюбу, у законодавстві Французької Республіки, що регулює право на розлучення та не перевіряв, чи обґрунтованими були доводи апеляційної скарги про те, що вирішення цього спору про розірвання шлюбу не повинно вирішуватися на підставі норм матеріального права України, а на підставі норм матеріального права Французької Республіки.

Таким чином, суд апеляційної інстанції повинен належним чином встановити, чи на момент подання позову фактичні шлюбні відносини між подружжям припинено та де було останнє місце спільного проживання подружжя.

У серпні 2018 року особа звернулася до суду з позовом до другого з подружжя про розірвання шлюбу. Позовні вимоги мотивовані тим, що 13 червня 2015 року між нею та відповідачем укладено шлюб, який було зареєстровано у реєстратора актів цивільного стану комуни Рамбервілле (Вогези), актовий запис № 5. Сторони мають доньку, яка народилась на території України у м. Харкові, дитина має громадянство України.

Позивач зазначала, що на день звернення до суду ведення між сторонами спільного господарства та сумісне проживання остаточно припинене.

Позивач постійно проживала і проживає на території України з доньками. Відповідач, маючи в Україні постійне місце проживання, крім залякування, ніяких дій з матеріального забезпечення доньки не здійснює.

Позивач просила суд розірвати шлюб між нею та громадянином Франції, зареєстрований 13 червня 2015 року реєстратором актів цивільного стану комуни Рамбервілле, Французька Республіка, актовий запис № 5. Державне мито, яке підлягає стягненню при реєстрації розірвання шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану, стягнути з відповідача та судові витрати покласти на відповідача.

Рішенням Ленінського районного суду м. Харкова від 14 травня 2019 року позов задоволено.

Шлюб між громадянином Франції та громадянкою України, зареєстрований 13 червня 2015 року реєстратором актів цивільного стану комуни Рамбервілле (Вогези), Французька Республіка, актовий запис № 5 розірвано. Стягнуто з відповідача на користь позивача сплачений судовий збір у розмірі 704,80 грн.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що шлюб сторін є формальним, збереження його недоцільне, оскільки взаємовідносини подружжя, поведінка відповідача негативно впливає на стан здоров'я та виховання їх дитини. Судом при розірванні шлюбу, виходячи із статей 60, 63 Закону України «Про міжнародне приватне право» правильно застосовано законодавство України.

Постановою Харківського апеляційного суду від 06 серпня 2019 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що при вирішенні справи суд першої інстанції правильно визначив

характер правовідносин між сторонами, вірно застосував закон, що їх регулює, повно і всебічно дослідив матеріали справи та надав належну правову оцінку доводам сторін і зібраним у справі доказам.

У касаційній скарзі, поданій у серпні 2019 року, відповідач через представника, посилаючись на неправильне застосування норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить скасувати судові рішення та направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Суди попередніх інстанцій не встановили чи є між Україною та Французькою Республікою міжнародний договір у сфері правової допомоги у цивільних і сімейних справах.

Визначаючи матеріальне право якої держави підлягає застосуванню національним судом під час вирішення спору про розірвання шлюбу з іноземним елементом, суди мають керуватися правилами статей 60, 63 Закону № 2709-IV.

Припинення шлюбу та правові наслідки припинення шлюбу визначаються правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу (стаття 63 Закону № 2709-IV).

Згідно зі статтею 60 Закону № 2709-IV правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності - правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого - правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином. Подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання. Вибір права згідно з частиною другою цієї статті обмежений лише правом особистого закону одного з подружжя без застосування частини другої статті 16 цього Закону. Угода про вибір права припиняється, якщо особистий закон подружжя стає спільним.

Аналіз положень статті 60 Закону № 2709-IV дає підстави дійти висновку, що законодавець України визначив чотири колізійні прив'язки у визначенні закону, яким має керуватися подружжя під час вирішення питання про припинення шлюбу, зокрема:

- 1) спільний особистий закон подружжя (*lex patrie*);
- 2) закон спільного місця проживання подружжя, за умови, що один з подружжя продовжує проживати у цій державі (*lex domicilii*);
- 3) право держави, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином (*proper law*);
- 4) закон, обраний подружжям (*lex voluntatis*).

Під час визначення матеріального права, що підлягає застосуванню, суд чи інший орган керується тлумаченням норм і понять відповідно до права України, якщо інше не передбачено законом. Якщо норми і поняття, що потребують правової кваліфікації, не відомі праву України або відомі під іншою назвою або

з іншим змістом і не можуть бути визначені шляхом тлумачення правом України, то при їх правовій кваліфікації також враховується право іноземної держави (стаття 7 Закону № 2709-IV).

Суд апеляційної інстанції не встановив, чи не регламентоване питання вибору права, що підлягає застосуванню при розірванні шлюбу, у законодавстві Французької Республіки, що регулює право на розлучення та не перевірів, чи обґрунтованими були доводи апеляційної скарги про те, що вирішення цього спору про розірвання шлюбу не повинно вирішуватися на підставі норм матеріального права України, а на підставі норм матеріального права Французької Республіки.

Таким чином, суд апеляційної інстанції повинен належним чином встановити, чи на момент подання позову фактично шлюбні відносини між подружжям припинено та де було останнє місце спільного проживання подружжя.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції виходив з того, що постійним місцем проживання позивача та її доньок є Україна, а саме, місто Харків, що підтверджується довідкою ДМС України у Харківській області щодо відсутності облікових даних про виїзд на постійне проживання у Французьку Республіку позивача та її доньок (а. с. 38–40 т. 2), позивач та її доньки є громадянами України, а відповідачу 10 березня 2017 року була видана посвідка на постійне проживання в Україні (а. с. 33 т. 2), а тому суд першої інстанції правильно застосував статті 60, 63 Закон № 2709-IV та дійшов обґрунтованого висновку про застосування законодавства України.

Зазначений висновок суду є передчасним. Суд апеляційної інстанції не взяв до уваги та не надав належної оцінки посвідці на постійне проживання, яка є документом, що посвідчує особу іноземця та підтверджує лише право на постійне проживання особи в Україні, однак не може підтвердити факт її постійного проживання в Україні, та не оцінив зазначений доказ у сукупності із іншими доказами: паспортом громадянина Французької Республіки, у якому зазначено, що місцем проживання відповідача є Франція; не встановив дати перетину та час перебування відповідача на території України.

Крім того, при встановленні місця проживання сторін, надавши перевагу одному доказу, суд апеляційної інстанції не зазначив правових мотивів відхилення інших доказів: довідки про медичне обслуговування позивача та дітей у Французькій Республіці, договір оренди будинку у Французькій Республіці, розписки про запис дитини до школи та шкільне страхування та дійшов передчасного висновку про підтвердження факту останнього спільного постійного місця проживання позивача та відповідача в Україні.

Суд апеляційної інстанції не надав належної оцінки постанові Суду вищої інстанції м. Монпельє Французької Республіки від 21 грудня 2017 року, якою визнано, що відповідно до Гаазької конвенції від 25 жовтня 1980 року звичайне місце проживання дитини до його переміщення, знаходилось у Франції, віднесено справу за заявою про зміну порядку здійснення батьківських прав та постійного місця проживання неповнолітніх дітей до юрисдикції цього суду та встановлено факт того, що позивач залишила подружній будинок, взявши дитину, не повідомивши батька і перервавши будь-які контакти з ним.

Колегія суддів звертає увагу, що відповідач звертався до суду першої інстанції з листом та заперечував проти розлучення в Україні, оскільки шлюб укладений у Французькій Республіці, а

також зазначав, що у разі ухвалення рішення про розірвання шлюбу в Україні, буде його оскаржувати (а. с. 191 т. 1), що також не було враховано судом апеляційної інстанції.

До того ж суд апеляційної інстанції необґрунтовано відмовляючи у задоволенні клопотання про направлення до Міністерства юстиції Французької Республіки запиту про надання інформації щодо французького законодавства, яке регулює шлюбно-сімейні відносини помилково виходив з відсутності правових підстав для такого звернення.

Оскільки суд зобов'язаний застосовувати норми іноземного права, то встановлення ним іноземного права здійснюється *ex officio* (у зв'язку із займаною посадою). У такому разі суд використовує наступні способи здобуття інформації про іноземне право: 1) власне з'ясування змісту іноземного права суддею, у провадженні якого є справа; 2) використання експертних висновків; 3) дипломатичний порядок отримання такої інформації; 4) офіційний запит через Міністерство юстиції; 5) отримання довідок через систему правової допомоги; 6) обмін правовою інформацією; 7) безпосередні зносини судів різних держав та з іншими компетентними органами; 8) встановлення іноземного права сторонами тощо. Для правильного встановлення змісту іноземного права дієвими є механізми обміну правовою інформацією, що передбачені двосторонніми та багатосторонніми договорами про правову допомогу, укладеними між Україною та іншими країнами. Як правило, вони містять положення про взаємне надання правової допомоги та органи, що її здійснюють. За загальним правилом клопотання про правову допомогу мають надсилатися через органи юстиції. Перелік чинних двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів у сфері міжнародно-правового співробітництва розміщений на сайті Міністерства юстиції України та на веб-порталі Верховної Ради України.

При цьому, у процесі вирішення судами України цивільних справ з іноземним елементом важливе значення також має застосування доказаного права іноземної держави особливо тоді, коли зміст і форма правовідносин підпорядковані іноземному закону.

Іншими словами, зміст іноземного права підлягає доказуванню у судах України, які розглядають цивільну справу з іноземним елементом, у тому числі на підставі письмових документів (доказів), отриманих судом на території іноземної держави у порядку, передбаченому міжнародним договором України.

Таким чином, суд апеляційної інстанції допустив односторонність у дослідженні доказів і не перевірів усіх обставин, на які посилалися сторони в обґрунтування своїх вимог і заперечень, та не надав мотивування усім доводам сторін у справі, що є обов'язковим елементом справедливого судового розгляду (стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Отже, з урахуванням норм міжнародного права та національного законодавства суду слід було встановити колізійні прив'язки у визначенні закону, яким має керуватися подружжя під час вирішення питання про припинення шлюбу, зокрема: 1) спільний особистий закон подружжя (*lex patrie*); 2) закон спільного місця проживання подружжя, за умови, що один з подружжя продовжує проживати у цій державі (*lex domicilii*); 3) право держави, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином (*proper law*); 4) закон, обраний подружжям (*lex voluntatis*) та відповідно колізійну норму права, яка підлягає до застосування.

Такого правового висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах Верховний Суд дійшов у постанові від 24 липня 2020 року у справі № 357/12676/18 (провадження № 61-1549св20).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91818613>.

3.1.8. Інші судові рішення

Постанова Дніпровського апеляційного суду від 09.09.2020 року у справі №178/1781/18

При вирішенні питання щодо зміни розміру аліментів мають бути застосовані всі обставини, які підлягають врахуванню як в загальному при визначенні розміру аліментів, так і при визначенні розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) та у твердій грошовій сумі. Всі ці обставини, сторона, яка на них посилається має довести відповідними доказами.

Витрати на лікування дитини та необхідність оплати відпочинку не є підставами для зміни розміру аліментів. Витрати на лікування за правовою природою є додатковими витратами на дитину. Правильний спосіб захисту у разі необхідності стягнення коштів на лікування дитини – позов про стягнення додаткових витрат, а не про збільшення розміру аліментів та/або зміни способу їх присудження.

Позивач звернувся до суду з позовом, в якому зазначав, що рішенням Криничанського районного суду Дніпропетровської області від 15.07.2015 року з нього стягнуто аліменти на утримання дитини у розмірі 1/3 частини з усіх видів заробітку (доходу), але не менше ніж 30% від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Свою позицію позивач обґрунтовував тим, що на час ухвалення рішення, з урахування майнового стану, позивач міг сплачувати аліменти у вказаному розмірі. На сьогоднішній день позивач та його мати допомагають відповідачці матеріально. Позивач проживає з батьками, які є пенсіонерами; допомагає своїм батькам пенсіонерам. Заборгованості по аліментах не має. В позові просив суд зменшити розмір аліментів до 1/4 частини заробітку.

Відповідачка подала зустрічний позов і просила суд стягнути із Позивача на її користь аліменти на утримання доньки в твердій грошовій сумі у розмірі 4693,10 грн. обов'язковою щорічною індексацією. У задоволенні первісного позову просила відмовити. Позивачка за зустрічним позовом зазначала, що аліменти, які сплачує відповідач не покривають елементарних потреб дитини, тому більша їх частина покривається матір'ю. Посилалася на те, що відповідач здоровий, працездатний, однак, ухиляється від належного утримання та виховання доньки.

Суд першої інстанції ухвалив рішення: первісний позов задовольнити. Зменшити розмір стягуваних із позивача аліментів на утримання доньки із 1/3 до 1/4 частини з усіх видів заробітку (доходу), але не менше ніж 50% щомісячно і до її повноліття; зустрічний позов про стягнення аліментів у твердій грошовій сумі на утримання неповнолітньої дитини - задовольнити частково: стягувати із відповідач за зустрічним позовом аліменти на утримання дитини у розмірі 1/4 частини всіх видів його заробітку (доходу), але не менше ніж 50% від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, до її повноліття.

Дніпровський апеляційний суд скасував повністю рішення суду першої інстанції та ухвалив нове, яким відмовив у задоволенні первісного та зустрічного позовів.

Обґрунтування постанови суду апеляційної інстанції щодо первісних вимог про зменшення розміру аліментів та правове обґрунтування

З аналізу правових норм ч.1 ст.192 СК України та положень п.23 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 року №3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справи щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» вбачається, що при вирішенні питання про зменшення розміру аліментів, слід з'ясувати чи змінилося матеріальне становище, сімейний стан та стан здоров'я сторін, і що ця зміна впливає на змогу сплачувати аліменти у вже визначеному розмірі. Особа, яка сплачує аліменти – платник аліментів, вправі звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів на дитину у тих випадках, коли погіршилося його матеріальне становище, сімейний стан чи стан його здоров'я або ж покращилося матеріальне становище, сімейний стан чи стан здоров'я одержувача аліментів. При цьому суд, з урахування встановлених обставин і сукупності належних та допустимих доказів, при наявності підстав щодо неможливості сплачувати аліменти у вже визначеному розмірі, може вирішити питання щодо зменшення розміру аліментів.

Проте, ні суду першої, ні до апеляційної інстанції позивачем за первісним позовом не було надано належних та допустимих доказів суттєвої зміни обставин з часу винесення рішення суду про стягнення з нього аліментів на утримання дитини, які б слугували підставами для зменшення розміру аліментів.

Зменшення розміру аліментів без будь-яких підстав суперечить інтересам малолітньої дитини. Зміна законодавства в частині визначення мінімального розміру аліментів на одну дитину не є підставою для перегляду постановлених раніше судових рішень про їх стягнення.

За таких обставин, апеляційний суд дійшов висновку, що позовні вимоги про зменшення розміру аліментів не підлягають задоволенню, як недоведені.

Обґрунтування постанови суду апеляційної інстанції щодо зустрічних вимог про

Апеляційний суд вказує, що підстави визначення розміру аліментів у частках від заробітку (доходу) або у твердій сумі визначаються з урахуванням як положень ст. 182 СК України, тобто обставин, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів, так і вимог ст.183 та 184 СК України (визначення розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини та правила визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі). Сімейний кодекс України передбачає підстави для зміни розміру аліментів, визначеного за рішенням суду, але не пов'язує їх зі способом присудження (ч. 3 ст. 181 СК України). Стаття 192 СК України тільки вказує на можливість зміни раніше встановленого розміру аліментів за наявності доведених у судовому порядку підстав, а саме: зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

Право вимагати заміни розміру аліментів шляхом зміни способу присудження аліментів не може заперечуватися, адже можливість вибору способу присудження аліментів з огляду на мінливість життєвих обставин, зазначених ст. 182–184 СК України, не може обмежуватися разовим її здійсненням.

Тому колегія суддів дійшла висновку, що у спірних правовідносинах підлягає застосуванню не тільки ст. 192 СК України, але й низка інших норм, відносно обов'язку батьків утримувати своїх дітей (ст. 182 «Обставини, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів», ст. 183 «Визначення розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини», ст. 184 «Визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі»).

Розмір аліментів і спосіб стягнення аліментів може бути визначений судом з урахуванням фактичних обставин справи, які встановлені судом та на які посилається позивач. При цьому право застосування норми закону належить виключно суду. Судом встановлено та не заперечується сторонами, що відповідач за зустрічним позовом має постійний дохід в певному розмірі, а думка позивача щодо можливість його отримувати більший дохід, носить характер припущення, нічим не підтверджена.

Разом з тим судом встановлено, що позивач нічим не довела обставини, передбачені ст. 192 СК України (зміна майнового чи сімейного стану її та дитини, погіршення стану здоров'я дитини), які могли б стати підставою для перегляду визначеного судом розміру аліментів, у тому числі й шляхом зміни способу їх стягнення. Стосовно посилань апелянта на хворобу дитини, необхідність відпочинку, то колегія суддів звертає увагу, що позивачка має право звернення до суду з позовом про стягнення додаткових витрат на лікування дитини, які мають бути підтверджені не тільки висновком лікаря про наявність хвороби, а і відповідними доказами понесених витрат, що прямо передбачено окремою нормою СК України.

Зі змісту постанови суду апеляційної інстанції вбачається, що як на підставу своїх вимог позивачка за зустрічним позовом посилалася також на хворобу дитини. На що апеляційний суд фактично роз'яснив, що в даному випадку вимога про збільшення розміру аліментів шляхом зміни способу їх присудження є неправильно обраним способом захисту. Для покриття витрат, пов'язаних із захворюваннями та лікуванням дитини, позивачка за зустрічним позовом має право звернутися до суду з окремим позовом та вимогою про стягнення додаткових витрат на дитину.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91455188>.

Постанова Львівського апеляційного суду від 03.09.2020 року у справі №442/8441/19

Суди повинні дотримуватися загального принципу рівності обов'язку батьків щодо утримання дітей в тому числі і під час розгляду справи про стягнення додаткових витрат. При цьому варто враховувати майновий стан кожної із сторін. І якщо той із батьків, хто проживає окремо від дитини немає фінансової можливості (і довів це) нести половину додаткових витрат на дитину – додаткові витрати відшкодовуються частково.

Суд дійшов висновку, що позивачка довела необхідність здійснення додаткових витрат на дитину та частково їх розмір. В свою чергу відповідач не надав доказів скрутного матеріального становища, що не давало б йому можливості сплачувати додаткові витрати щомісяця у визначеному судом розмірі. У зв'язку із захворюванням дитині встановлено інвалідність до

18 років. З урахуванням чого суд вважав за доцільне ухвалити рішення стягнути додаткові витрати щомісяця до досягнення дитиною повноліття.

Позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення додаткових витрат на неповнолітню дитину. Позов мотивує тим, що перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі. Рішенням Дрогобицького міськрайонного суду шлюб між ними було розірвано. Під час спільного проживання у них народилась дочка. Протягом тривалого часу відповідач не приділяв дитині належної батьківської уваги, коштів на її утримання не надавав. Позивачка звернулася з позовом про стягнення аліментів. Однак, згодом від позову відмовилась за проханням відповідача, оскільки останній обіцяв надавати матеріальну допомогу в добровільному порядку. Проте на даний час відповідач жодних грошових коштів на утримання дочки не сплачує. Дитина постійно хворіє. Внаслідок медичного обстеження у неї діагностовано ЗРП (затримка психічного розвитку). У зв'язку з цим 09.07.2012 отримала посвідчення дитини-інваліда до 18 років. Дитина перебуває на обліку в КП ЛОР «Львівський обласний дитячий психоневрологічний диспансер» по індивідуальній програмі за №38 реабілітації інваліда. У зв'язку з цим потребує постійного лікування та догляду. У період з 2018 року по серпень 2019 року дитина неодноразово проходила реабілітацію у м. Львові. У зв'язку з цим щомісяця витрачала значну частину коштів. Відповідач свідомо ухиляється від своїх батьківських обов'язків, хоча має матеріальну можливість допомагати своїй дитині, так як офіційно працює владшований водієм громадського транспорту у Республіці Чехія. У зв'язку з викладеним, позивачка звернулася з даним позовом до суду та просила стягнути з відповідача щомісячно 3000 грн.

У відзиві відповідач зазначив, що постійно допомагає дочці матеріально, на її прохання купляє необхідні речі: мобільний телефон, шкільне приладдя, тощо. Вважає позов безпідставним, оскільки розмір додаткових витрат є надуманим та нічим не підтверджується, відтак просить відмовити у задоволенні такого.

Суд вирішив задовольнити позов частково. Ухвалюючи рішення суд виходив з того, що письмовими доказами, наданими позивачкою, підтверджено, що малолітня донька сторін по справі є дитиною з інвалідністю. У неї діагностовано затримку психічного розвитку, періодично буває на лікуванні та реабілітації, що підтверджується відповідними медичними записами, дитина потребує постійного догляду та лікування, у зв'язку з чим позивачка регулярно несе значні додаткові витрати.

виходячи з аналізу статті 185 СК України, додаткові витрати присуджуються на дитину за наявності в одного з батьків, з яким проживає дитина, додаткових витрат, викликаних особливими обставинами, зокрема у зв'язку з її хронічною хворобою, лікуванням, каліцтвом тощо. Наявність таких витрат має довести особа, що заявляє позовні вимоги про стягнення додаткових витрат. Ці кошти є додатковими, на відміну від коштів, які отримуються одним з батьків на утримання дитини.

Суд першої інстанції вирішив, що позовні вимоги щодо стягнення з відповідача додаткових витрат, пов'язаних зі станом здоров'я дитини, є підставними. Проте, з урахуванням матеріального становища відповідача, суд вважає за доцільне визначити їх у розмірі 1000 грн., які підлягають стягненню щомісяця, починаючи з дня пред'явлення позову, тобто, з 10.12.2019 року. Беручи до уваги медичну документацію та посвідчення дитини-інваліда, які містяться в матеріалах справи, суд дійшов висновку, що з

відповідача слід стягувати додаткові витрати до досягнення дитиною повноліття.

Представник відповідача подала апеляційну скаргу на рішення. Львівський апеляційний суд залишив без задоволення апеляційну скаргу, а рішення суду першої інстанції – без змін.

Обґрунтування постанови суду апеляційної інстанції

Додаткові витрати не є додатковим стягненням коштів на утримання дитини. Аліменти необхідні, щоб забезпечити нормальні матеріальні умови для життя дитини. В окремих випадках за наявності особливих обставин, крім звичайних витрат на дитину вимагаються додаткові. Розмір додаткових витрат повинен визначатися залежно від передбачуваних або фактично понесених витрат на дитину.

Розмір коштів, що стягуються на додаткові витрати, не може бути більше самих додаткових витрат. Суд вирішує, в якій мірі кожен із батьків зобов'язаний приймати участь в цих витратах, виходячи з матеріального та сімейного стану сторін та інших інтересів та обставин, що мають істотне значення, що визначаються так само, як і стягнення аліментів відповідно до ст. ст. 181, 182 СК. У випадку, коли матеріальне становище батьків не дозволяє забезпечити повну оплату додаткових витрат, додаткові витрати можуть бути компенсовані лише частково.

Визначення обставин, що можуть бути визнані істотними, закон відносить до компетенції суду. У будь-якому разі істотними є такі обставини, як стан здоров'я, матеріальне становище відповідача, наявність у нього інших неповнолітніх дітей, непрацездатних дружини, чоловіка, батьків, повнолітніх дітей тощо. Враховуючи зазначені обставини, суд визначає розмір додаткових витрат на дитину, зумовлених особливими обставинами, одного із батьків у твердій грошовій сумі.

Доказами, що підтверджують наявність особливих обставин, що спричинили додаткові витрати на дитину, можуть бути документи, які свідчать, наприклад, про витрати на придбання спеціальних інструментів, призначених для розвитку здібностей людини (наприклад, музичного інструменту або спортивного спорядження тощо), витрати на навчання дитини у платному навчальному закладі, на заняття у музичних, мистецьких або спортивних закладах, на додаткові заняття, висновки МСЕК, довідки медичних закладів та інші документи, що підтверджують відповідний стан здоров'я дитини (хвороба, каліцтво), і свідчать про необхідність додаткових витрат на лікування (на придбання ліків, спеціальний медичний догляд, санаторно-курортне лікування тощо).

Додаткові витрати, зумовлені особливими обставинами, можуть бути присуджені судом у вигляді конкретної суми, що підлягає одноразовій сплаті, або у вигляді щомісячних чи інших періодичних платежів, здійснюваних протягом певного строку чи постійно.

Розмір додаткових витрат на дитину повинен обґрунтовуватись відповідними документами.

Колегія суддів не взяла до уваги посилання відповідача в апеляційній скарзі про те, що районним судом не враховано, що з 2012 року позивачка отримує соціальну допомогу дітям з інвалідністю та є матеріально забезпечена, оскільки таке спростується самим рішенням районного суду, згідно якого враховано

фактично поряд із іншими обставинами і отримання матір'ю дитини державної соціальної допомоги і тому позовні вимоги задоволено частково. Окрім того відповідачем не представлено суду жодних належних та допустимих доказів неможливості понесення додаткових витрат на дитину через його скрутний майновий стан у визначеному судом розмірі.

Із доводів апеляційної скарги, вбачається, що відповідач надавав кошти позивачці на утримання дитини нерегулярно і ці суми не слід вважати достатніми (з врахуванням, також, і рівного батьківському обов'язку матері щодо утримання дитини) як для звичних потреб дитини, так і у зв'язку з інвалідністю дитини і програмою реабілітації, про що йшлося.

Необхідність же понесення додаткових витрат пов'язаних з інвалідністю дитини, виконання індивідуальної програми реабілітації інваліда та інших рекомендацій, про які йшлося, апеляційний суд вважає очевидним. Також, колегія суддів вважає, що не всі такі необхідні витрати можуть бути понесені позивачкою через їх значну вартість та необхідність для цього значного обсягу часу, що і слід вважати спонукало позивачку звернутися з даним позовом. Відповідно через неможливість понесення частини додаткових витрат через відсутність належних фінансів позивачка не змогла подати і докази про їх понесення. Фактично суд апеляційної інстанції сформував висновок щодо можливості стягнення додаткових витрат на дитину до її повноліття, у зв'язку із обґрунтованою необхідністю постійно нести такі витрати.

Суд апеляційної інстанції врахував, що рішенням Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 13.03.2020 року вирішено стягувати з відповідача на користь позивачки аліменти на утримання неповнолітньої дитини: в розмірі 1200 грн. з подальшою індексацією, починаючи з 12.02.2020 року і до досягнення дитиною повноліття, що є значно меншим за прожитковий мінімум для дітей відповідного віку, який відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2020 рік» на час розгляду справи складає для дітей від 6 до 18 років 2218 грн. на місяць, що в силу ст.182 СК України є рекомендованим розміром аліментів на одну дитину.

Колегія суддів дійшла висновку, що доводи апеляційної скарги не спростовують вірних висновків суду першої інстанції і по суті правильне рішення не може бути скасоване. При ухваленні рішення суд апеляційної інстанції врахував наявність доказів про те, що донька сторін потребує додаткових витрат, відсутність даних про скрутне матеріальне становище відповідача чи доказів наявності інших причин, що не давали б йому змоги сплачувати додаткові витрати на утримання дитини у розмірі 1000 грн. щомісячно.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91315721>.

Постанова Київського апеляційного суду від 16.07.2020 року у справі №759/6896/17

Кодексом визначено – додаткові витрати мають бути зумовлені особливими обставинами. Одноосібне рішення матері віддати дитину навчатися до платного ліцею не є особливою обставиною. Батько, який не приймав участі у виборі ліцею і не має

фінансової можливості оплачувати таке навчання – не зобов'язаний нести половину таких витрат.

В травні 2017 року позивачка звернулась до суду із позовом про стягнення пені за прострочення сплати аліментів, індексації аліментів, щомісячну суму додаткових витрат на утримання доньки в розмірі 6000,00 гривень. Крім того, просила змінити розмір аліментів, що стягуються на підставі рішення Святошинського районного суду м. Києва від 16.10.2015 з відповідача на її користь на утримання дитини з твердої грошової суми 1200,00 грн. на 1/4 частину доходу (заробітку) щомісячно і до досягнення дитиною повноліття, але не менше 50 % від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

На обґрунтування позовних вимог вказувала, що у зв'язку із неналежним виконанням відповідачем обов'язку по утриманню дочки та прострочення сплати аліментів утворилась заборгованість, яку позивач просила стягнути з відповідача на її користь.

Рішенням Святошинського районного суду м. Києва від 02.07.2019 року позов задоволено частково: 1) стягнуто з відповідача на користь позивачки 47 298, 00 грн пені за прострочення сплати аліментів, 4 356, 00 грн. втрати частини доходу, у зв'язку з його несвоєчасною виплатою, 640 грн. судового збору, а всього стягнуто 52 294, 00 грн.; 2) змінено розмір аліментів, які сплачує відповідач на користь на утримання доньки, які стягуються на підставі рішення Святошинського районного суду м. Києва від 16.10.2015 року; стягнуто з відповідача на користь позивачки аліменти на утримання доньки в розмірі 1/4 частини від усіх видів його заробітку (доходу), але не менше ніж 50% прожиткового мінімуму доходів громадян на дитину відповідного віку, починаючи з 10.05.2017 року до досягнення дитиною повноліття; 3) в задоволенні решти вимог позову відмовлено.

Обидві сторони оскаржили рішення. Суд апеляційної інстанції прийняв рішення частково задовольнити обидві апеляційні скарги. Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 02.07.2019 року змінити. Зменшити розмір пені, стягнутої з відповідача на користь позивачки та зменшити розмір індексації. Стягнути з відповідача на користь позивачки додаткові витрати в розмірі 7255 гривень на оздоровлення дочки. В решті рішення Святошинського районного суду м. Києва від 02.07.2019 року залишити без змін.

Обґрунтування постанови суду апеляційної інстанції в частині стягнення додаткових витрат

Додаткові витрати не є додатковим стягненням коштів на утримання дитини. Аліменти необхідні, щоб забезпечити нормальні матеріальні умови для життя дитини. В окремих випадках за наявності особливих обставин, крім звичайних витрат на дитину вимагаються додаткові. Розмір додаткових витрат повинен визначатися залежно від передбачуваних або фактично понесених витрат на дитину.

Дане положення стосується особливих обставин, приблизний перелік яких надається зазначеною статтею. До таких особливих обставин закон відносить насамперед випадки, коли дитина, яка знаходиться на утриманні батьків, потребує додаткових витрат на неї у зв'язку із розвитком певних її здібностей чи то страждає на тяжку хворобу. Особливі обставини можуть бути зумовлені як негативними (хвороба), так і позитивними фактами (схильність дитини до музики, що потребує купівлі музичного

інструменту, або до певного виду спорту, що вимагає додаткових матеріальних витрат, або дитина потребує оздоровлення та відпочинку біля моря чи на гірському курорті). Наявність таких особливих обставин підлягають доведенню в судовому засіданні.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог в частині стягнення додаткових витрат на дитину, суд першої інстанції послався на те, що позивачка не навела особливих обставин, які б свідчили про необхідність стягнення з відповідача додаткових витрат, які викликані розвитком здібностей дитини, хворобою, каліцтвом тощо. Частиною 1 статті 81 ЦПК України передбачено, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Колегія суддів погодилася із висновком суду першої інстанції про те, що позивачкою не надано достовірних та належних доказів, які б свідчили про особливі обставини, які вимагають додаткових витрат на утримання дочки.

Витрати, понесені матір'ю дитини за навчання в ліцеї, не повинні покладатися на батька, який участі у виборі цього ліцею не приймав і не має матеріальної можливості його оплачувати, оскільки постійного заробітку не має. Ліцей є загальноосвітнім, а тому дитина має можливість навчатися у загальноосвітній школі безкоштовно. Вибір ліцею – це особисте рішення матері.

Суд враховує, що на утриманні відповідача перебуває також інша дитина та дружина і його матеріальний стан не дає можливості на великі додаткові витрати.

Колегія суддів також дійшла висновку, що витрати понесені позивачкою на відпочинок у Єгипті теж не можуть бути покладені на відповідача.

Разом із тим, суд встановив, що дитина має здібності до малювання і позивачка несе додаткові витрати на навчання дитини малюванню. При цьому, позивачка не надала доказів які саме витрати вона у зв'язку із цим понесла та який розмір цих витрат, а тому в цій частині в задоволенні апеляційної скарги суд вирішив відмовити.

Щодо витрат, понесених позивачкою за основним позовом на оздоровлення дитини в Дитячому оздоровчому таборі «Едельвейс» у розмірі 3510 гривень та в оздоровчому таборі «Красная гвоздика», колегія суддів дійшла висновку що ці витрати повинні бути покладені на обох батьків, а саме: з відповідача на користь позивача повинно бути стягнуто 7255 гривень додаткових витрат на оздоровлення дочки.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90510691>.

Постанова Київського апеляційного суду від 15.07.2020 року у справі №761/39118/19

В даній справі суд визнав особливою обставиною здібність сина сторін по справі до вивчення іноземних мов. Дитина навчається в спеціалізованій школі і влітку пройшла курс навчання у французькій мовній школі. Позивачка довела суду факт оплати вартості навчання та відпочинку сина. Суд прийшов до висновку що на відповідача має бути покладено обов'язок

відшкодувати половину сплачених коштів. Також суд ухвалив рішення стягнути з відповідача половину вартості лікування з установкою брекет-системи на обидві щелепи для дитини наперед. Позивачка надала суду висновок, яким підтверджено необхідність лікування та його вартість.

У жовтні 2019 року позивачка звернулася до суду із позовом, в якому просила стягнути з відповідача на свою користь аліменти на утримання спільної дитини, в розмірі 10 000,00 грн. щомісячно, а також стягнути додаткові витрати на дитину у розмірі 42 409,00 грн.

В обґрунтування позову зазначила, що у сторін у шлюбі народився син. З травня 2019 року сторони не ведуть спільне господарство, позивач з дитиною проживає окремо, шлюбних стосунків з відповідачем не підтримує. Відповідач нехтує своїми обов'язками щодо утримання малолітньої дитини, не сплачує аліменти, допомоги дружині не надає, дитиною протягом останніх років опікується виключно позивач. Вказувала також на те, що стан здоров'я та матеріальне становище відповідача дозволяє йому утримувати малолітнього сина, інших утриманців він не має, є працевлаштованим та має постійний заробіток. Також, зазначала, що відповідач має у власності нерухоме майно у вигляді двох квартир, одну з яких використовує у якості власного житла, а іншу здає в оренду, з чого отримує додаткових доходів.

Зважаючи на викладене, позивачка вважала, що грошова сума у розмірі 10 000,00 грн. є справедливою сумою аліментів для утримання спільного сина. Крім того, позивач просила стягнути з відповідача додаткові витрати, які полягають у витратах, пов'язаних з проходженням дитиною навчання та відпочинку, додаткових уроках з англійської мови, витратах на лікування та вартість брекет-системи, що у загальному розмірі складає 42 409,00 грн.

Відповідач у суді першої інстанції частково визнав позовні вимоги, зокрема в частині стягнення з нього аліментів на утримання сина у розмірі 2 000,00 грн., але не менше ніж 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, до досягнення ним повноліття. Вказував на те, що розмір аліментів, заявлений позивачкою, є завищеним та несправедливим, вона не довела здатність відповідача та наявність фінансової можливості сплачувати аліменти у заявленому розмірі. Також, зазначав, що допомагає сину, купує йому одяг, взуття, речі для школи, подарунки. Щодо стягнення додаткових витрат заперечував в повному обсязі, посилаючись на не доведення позивачкою понесення таких витрат. Крім того, на його думку заявлені суми не являються додатковими витратами в розумній ст. 185 СК України.

Рішенням Шевченківського районного суду міста Києва від 28.02.2020 року позов задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивачки аліменти на утримання сина в розмірі 10 000,00 грн. щомісячно, починаючи з дня подання позовної заяви до суду, тобто, з 01.10.2019 року і до досягнення дитиною повноліття. Стягнуто з відповідача на користь держави судовий збір в сумі 768, 40 грн.

Відповідач та позивачка оскаржили дане рішення. Київський апеляційний суд вирішив: 1) апеляційну скаргу представника відповідача залишити без задоволення; 2) апеляційну скаргу представника позивачки задовольнити частково; 3) рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 28.02.2020 року – скасувати в частині відмови в задоволенні вимог про

стягнення додаткових витрат на дитину і ухвалити в цій частині нове судове рішення; 4) позов про стягнення додаткових витрат на дитину задовольнити частково, стягнути з відповідача на користь позивачки додаткові витрати на дитину, в розмірі 19 927 (дев'ятнадцять тисяч дев'ятсот двадцять сім) гривень; 5) стягнути з відповідача в дохід держави судовий збір в сумі 356,22 гривень; 6) в іншій частині рішення суду першої інстанції залишити без змін.

Обґрунтування постанови суду апеляційної інстанції

Колегія суддів апеляційного суду не погодилася із висновками суду першої інстанції про те, що по справі не було встановлено реального існування особливих обставин, які викликають необхідність у додаткових витратах на дитину, а також що позивачкою не надано доказів на підтвердження понесення нею таких витрат.

Додаткові витрати не є додатковим стягненням коштів на утримання дитини. Аліменти необхідні, щоб забезпечити нормальні матеріальні умови для життя дитини. В окремих випадках за наявності особливих обставин, крім звичайних витрат на дитину вимагаються додаткові. Розмір додаткових витрат повинен визначатися залежно від передбачуваних або фактично понесених витрат на дитину. Визначення обставин, що можуть бути визнані істотними, закон відносить до компетенції суду. У будь-якому разі істотними є такі обставини, як стан здоров'я, матеріальне становище відповідача, наявність у нього інших неповнолітніх дітей, непрацездатних дружини, чоловіка, батьків, повнолітніх дітей тощо. Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення разово, періодично або постійно.

Розмір додаткових витрат на дитину повинен обґрунтовуватись відповідними документами (наприклад, витрати на спеціальний медичний догляд - довідкою медичного закладу про вартість медичних послуг; витрати на лікування, на санаторно-курортне лікування - виписками з історії хвороби дитини, рецептами лікарів, довідками, чеками, рахунками, проїзними документами тощо). При стягненні коштів на додаткові витрати, які повинні бути понесені у майбутньому, суду необхідно надати розрахунок або обґрунтування необхідності майбутніх витрат.

Наявність таких додаткових витрат має довести особа, що заявляє позовні вимоги про їх стягнення. Ці кошти є додатковими, на відміну від коштів, які отримуються одним з батьків на утримання дитини. У цих випадках ідеться про фактично зазанані або передбачувані витрати, тому їх необхідно визначати у твердій грошовій сумі.

Аналогічна позиція викладена в постанові Верховного Суду України від 10 травня 2018 року у справі № 61-15690св18.

Ухвалюючи рішення про відмову в задоволенні вимог про стягнення додаткових витрат на дитину, суд першої інстанції на вказані вимоги закону уваги не звернув, не дав належної оцінки доказам, поданим позивачем в обґрунтування своїх доводів та дійшов помилкового висновку про не доведення таких вимог.

Зокрема, обґрунтованими є заявлені позивачем вимоги про стягнення додаткових витрат, понесених позивачкою на оплату витрат, пов'язаних із оплатою послуг, спрямованих на вивчення сином французької мови та організацією його відпочинку

у таборі/мовній школі в м. Монпельє Франція, що були надані ОСОБА_7. Так, згідно пояснень позивачки, їх спільний з син має здібності до вивчення іноземних мов, у зв'язку з чим батьками спільно було прийнято рішення про вступ сина до Спеціалізованої школи №49 з поглибленим вивченням французької мови Шевченківського району м. Києва у 2019 року. З метою забезпечення успішного проходження тестування для зарахування до школи та подальшого успішного навчання керівництвом школи було рекомендовано протягом літніх канікул пройти курс навчання у французькій мовній школі LSF Montpellier. Витрати, пов'язані із організацією навчання та відпочинку сина у вказаному закладі склали в загальному розмірі 26 254 гривень, що підтверджено дублікатами квитанцій від 09.04.2019 року та 10.05.2019 року.

Згідно наявного в матеріалах справи медичного висновку Стоматологічної клініки «Вірімед» від 27.09.2019 року, син сторін по справі, 2008 року народження, потребує лікування з установкою брекет-системи на обидві щелепи терміном на 18-20 місяців. Вартість брекет-системи (постановка) на дві щелепи - 13 600 гривень.

Не можуть бути взяті до уваги доводи апеляційної скарги відповідача щодо не доведення позивачкою проведення нею оплати за постановку брекет-системи, оскільки в ході розгляду справи встановлено, що ортодонтичного лікування син не пройшов у зв'язку з відсутністю у позивачки коштів на його оплату, тому такі витрати мають бути понесені в майбутньому.

Щодо інших додаткових витрат на оплату послуг репетитора та проведення лікування, колегія суддів апеляційного суду погоджується із висновком суду першої інстанції про те, що такі витрати не були доведені позивачкою належними та допустимими доказами.

Суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що зазначені витрати є додатковими, оскільки викликані особливими обставинами - розвитком здібностей дитини до вивчення іноземних мов та необхідністю проведення ортодонтичного лікування.

Задовольняючи частково вимоги про стягнення додаткових витрат на дитину та керуючись положеннями статті 141 СК України щодо рівних обов'язків батьків щодо дитини, колегія суддів прийшла до висновку про стягнення з відповідача на користь позивачки 1/2 частини витрат, понесених останньою, виходячи із наступного розрахунку: $(26\ 254\ \text{грн.} + 13\ 600\ \text{грн.}) / 2 = 19\ 927\ \text{грн.}$

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90436346>.

Постанова Запорізького апеляційного суду від 23.07.2020 року у справі №332/313/20

Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції. Суд дійшов висновку, що докази оплати вартості окулярів для дитини підтверджують здійснення позивачем додаткових витрат. Суд вирішив стягнути вартість окулярів із відповідача. Доказів понесення витрат на лікування сина щомісяця позивачка не надала, тому суд задовольнив вимогу частково.

У лютому 2020 року позивачка звернулася до суду з позовом про збільшення розміру аліментів. В обґрунтування позову за-

значала, що рішення Заводського районного суду м. Запоріжжя від 21.09.2016 року з відповідача на її користь стягнуто аліменти на утримання двох дітей в твердій грошовій сумі в розмірі 500 гривень на кожного, щомісячно, до досягнення дітьми повноліття, починаючи з 05.08.2016 року. Просила суд збільшити розмір аліментів, шляхом змінення способу їх стягнення та стягнути з відповідача на її користь на утримання двох дітей 1/3 частини з усіх видів доходу (заробітку), але не менше 50% прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку щомісяця, до досягнення старшим сином повноліття та після досягнення повноліття меншим сином, продовжувати стягувати аліменти на його утримання, у розмірі 1/4 частини заробітку (доходу) платника аліментів, але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, щомісяця, до досягнення дитиною повноліття. Також позивачка просила суд стягнути з відповідача на її користь додаткові витрати на утримання сина щомісяця 1000 грн. пов'язані з його хворобою.

Заочним рішенням Заводського районного суду м. Запоріжжя від 05.05.2020 року позов задоволено частково: 1) стягнуто з відповідача на користь позивачки додаткові витрати на лікування пов'язані з хворобою сина в розмірі 1100 грн.; 2) стягнуто з відповідача на користь держави судовий збір в розмірі 840 грн. 80 коп.; 3) у задоволенні решти позовних вимог відмовити.

Не погоджуючись з рішенням суду, позивачка подала апеляційну скаргу, в якій посилаючись на порушення судом першої інстанції норм матеріального та процесуального права, просить рішення суду частково скасувати та ухвалити нове рішення, яким стягнути з відповідача на її користь на утримання дітей 1/3 частини з усіх видів доходу (заробітку), але не менше 50% прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку щомісяця, до досягнення старшим сином повноліття та після досягнення повноліття, продовжувати стягувати аліменти на утримання молодшого сина, у розмірі 1/4 частини заробітку (доходу) платника аліментів, але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, щомісяця, до досягнення дитиною повноліття; стягнути з відповідача на свою користь додаткові витрати, пов'язані з хворобою сина у розмірі 166 грн. щомісячно на лікування дитини; в іншій частині рішення залишити без змін.

Запорізький апеляційний суд вирішив: апеляційну скаргу позивачки залишити без задоволення; а заочне рішення Заводського районного суду м. Запоріжжя від 05.05.2020 року у цій справі залишити без змін.

Обґрунтування постанови суду апеляційної інстанції щодо додаткових витрат

Стягуючи з відповідача понесені позивачем додаткові витрати на лікування сина в розмірі 1100 грн. разово, суд першої інстанції виходив з того, що позивачем не надано доказів того, що позивач щомісячно витрачає кошти в розмірі 1000 грн. на лікування дитини, та дійшов висновку про часткове задоволення позовних вимог.

Судова колегія з таким висновком суду першої інстанції погодилася виходячи з наступного.

Неповнолітній син сторін по справі має діагноз гіпертрофія середнього ступеня, збіжна співдружна альтеруюча косоокість УО. Амбліопія слабкого ступеня ОД.

У зв'язку з цим, дитині рекомендовано постійно носити окуляри та проходити курси апаратного лікування, та амбліокор 15 курсів, кожні півроку. Вартість окулярів становить 1100 грн.

Вирішуючи питання стягнення додаткових витрат на лікування дитини, суд правомірно виходив з положень статті 185 СК України, відповідно до якої той з батьків, з кого присуджено стягнення аліментів на дитину, а також той з батьків, до кого вимога про стягнення аліментів не була подана, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо).

Розмір участі одного з батьків у додаткових витратах на дитину в разі спору визначається за рішенням суду, з урахуванням обставин, що мають істотне значення.

Пленум Верховного суду України у п. 18 Постанови № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів», звернув увагу судів на те, що до передбаченої ст.185 СК України участі в додаткових витратах на утримання дитини, викликаних особливими обставинами (розвитком її здібностей, хворобою, каліцтвом тощо), можна притягати лише батьків. У цих випадках ідеться про фактично зазанні або передбачувані витрати, тому їх необхідно визначати у твердій грошовій сумі. Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення разово, періодично або постійно, згідно ч. 2ст. 185 СК України.

Суд встановив, що позивачка при зверненні до суду з позовною заявою просила суд стягнути з відповідача додаткові витрати на лікування пов'язані з хворобою сина в розмірі 1000 грн. щомісячно. При цьому, колегія суддів встановила, що докази того, що позивачка щомісячно витрачає кошти в розмірі 1000 грн. на лікування дитини вона не надала суду. Таким чином, колегія суддів дійшла висновку про те, що з відповідача підлягають стягненню понесені позивачкою додаткові витрати в розмірі 1100 грн. у відповідності до квитанції виданої «Центральною оптикою» за придбання окулярів.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90561931>.

Постанова Львівського апеляційного суду від 18.08.2020 року у справі №464/3017/18

Позивачка просила суд стягнути із відповідача додаткові витрати на дітей щомісячно. До додаткових витрат віднесла відвідування спортивної секції з карате, плавання, танці, уроки іноземної мови. При цьому не надала суду ні доказів відвідування дітьми зазначених занять, ні факту оплати їх вартості. За недоведеністю суд першої інстанції відмовив у задоволенні позовних вимог, апеляційний суд же залишив рішення без змін.

Позивачка звернулася до суду із позовом, в якому просила збільшити суму аліментів та додаткових витрат на дітей та стягувати з відповідача аліменти на утримання двох неповнолітніх дітей в розмірі 3000 грн., а також стягувати суму додаткових витрат на дитину в розмірі 3000 грн. щомісячно, покликаючись

на необхідність належного утримання дітей. Рішенням Сихівського районного суду м.Львова від 27.07.2016 року по справі №464/4195/16-ц з урахуванням рішень апеляційного суду Львівської області від 27.10.2016 року та ВССУ від 14.06.2017 року ухвалено стягнути з відповідача на користь позивача аліменти на утримання неповнолітніх дітей: в розмірі 5 частки з усіх видів його доходів, але не менше ніж 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісячно, починаючи з 17.05. 2016 року і до досягнення дітьми повноліття, а також додаткові витрати на лікування доньки в розмірі 500 грн. щомісячно.

Рішенням Сихівського районного суду м. Львова від 06.02.2020 року позов задоволено частково: 1) змінено стягнення аліментів за рішенням Сихівського районного суду м. Львова від 27.07.2016 року у справі № 464/4195/16-ц; 2) ухвалено стягнути з відповідача на користь позивачки на утримання двох неповнолітніх дітей: аліменти у твердій грошовій сумі в розмірі 1150 грн. на кожну дитину щомісяця, але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для кожної дитини відповідного віку, до досягнення ними повноліття, починаючи з дня набрання судовим рішенням законної сили, з проведенням індексації розміру аліментів відповідно до Закону; 3) в решті вимог відмовлено; 4) стягнуто з відповідача в користь держави судовий збір в сумі 704,80 грн.

Позивачка оскаржила рішення.

Обґрунтування постанови суду апеляційної інстанції в частині додаткових витрат

Апеляційний суд погодився з висновком суду першої інстанції про відсутність підстав для задоволення позовних вимог про стягнення додаткових витрат на дитину.

Судом першої інстанції правильно враховано, що стороною позивачки з урахуванням виплати на дитину, яка має статус дитини з інвалідністю віком до 18 років та на яку згідно із Законом України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» призначено державну соціальну допомогу у сумі 918,40 грн., не доведено понесення додаткових витрат, половина з яких в розмірі 1500 грн. щомісяця підлягала б стягненню з відповідача. Зміна стану здоров'я дитини з відповідними матеріальними витратами на лікування та медикаменти щомісяця на суму 3000 грн. жодними доказами не підтверджено. Віднесення витрат за відвідування спортивної секції з карате, плавання, танці, уроки іноземної мови до особливих обставин, з якими законодавець пов'язує стягнення додаткових витрат на дитину, не доведено, як і не підтверджено реальне понесення таких.

Колегія суддів вирішила, що доводи апеляційної скарги не спростовують правильність висновків суду першої інстанції, оскільки такі ґрунтуються на повному та всебічному дослідженні поданих суду доказів.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91114600>.

Постанова Київського апеляційного суду від 21.07.2020 року у справі №361/7222/18

Вирішуючи питання щодо розміру коштів, які підлягають стягненню на додаткові витрати, суди повинні враховувати, в якій

мірі кожен із батьків зобов'язаний брати участь у цих витратах з огляду на матеріальне та сімейне становище сторін та інші інтереси й обставини, що мають істотне значення. У випадку, коли матеріальне становище батьків не дозволяє забезпечити повну оплату додаткових витрат, вони можуть бути компенсовані лише частково.

Ураховуючи зазначені обставини, суд визначає розмір додаткових витрат на дитину, зумовлених особливими обставинами, одному з батьків у твердій грошовій сумі.

У жовтні 2018 року позивачка звернулася до суду з позовом, в якому з урахуванням заяви про збільшення розміру позовних вимог просила стягнути з відповідача на свою користь додаткові витрати на утримання дитини у розмірі 25 913,50 грн; стягнути з відповідача на свою користь 385 грн щомісячно, починаючи з лютого 2019 року за відвідування дитиною басейну та 275 грн за відвідування спортивної секції. Також просила стягнути 1 440 грн за вивчення дитиною англійської мови за II семестр навчання.

В обґрунтування позовних вимог зазначала, що 01.09.2001 року між сторонами у справі укладено шлюб, який розірвано рішенням Броварського міськрайонного суду Київської області від 08 серпня 2017 року. У шлюбі у сторін по справі народилась дитина, з якою позивачка проживає окремо від відповідача.

Посилалася на те, що відповідач грошових коштів на додаткові потреби дитини добровільно не надає, чим ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків, позивачкою особисто здійснені додаткові витрати на утримання дитини, зокрема на вивчення дочкою англійської мови відповідно до договору про надання інформаційно-консультаційних послуг з вивчення англійської мови за матеріалами курсу «English Outdoor» від 29.08.2018 року, згідно якого позивачкою сплачено вартість навчання за семестр у розмірі 2 880 грн.

Зважаючи на часті хвороби дочки, позивачка зверталась до ТОВ «Здорова родина плюс» та Медичного центру «Алерголог» за наданням медичних послуг. Окрім того дитині було проведено огляд у стоматолога та ортодонта, де позивачкою за надані послуги сплачено 3 500 грн.

Вказувала, що у вересні 2018 року позивачем сплачено 700 грн за відвідування дочкою басейну, а, починаючи з жовтня по грудень 2018 року, останньою здійснювались щомісячні платежі у розмірі 770 грн. Окрім того, за відвідування ОСОБА_3 спортивної секції сплачувались щомісячні платежі у розмірі 550 грн за період з серпня 2018 року по січень 2019 року.

У зв'язку з тим, що дочка росте, позивачкою придбавався новий одяг та взуття, у тому числі і для занять спортом, а саме: кросівки на суму 550 грн; тренінгові черевики вартістю 1 800 грн; черевики вартістю 1 500 грн; реглан вартістю 342 грн. Також зазначала, що для кімнати дочки придбавалися меблі загальною вартістю 14 104 грн. Окрім указанного, позивачкою придбано велосипед на суму 2 400 грн, чоботи вартістю 3 599 грн, джинси вартістю 159 грн, спортивна білизна та одяг на суму 1 393,50 грн, організовувалось свято дня народження дочки на суму 3 800 грн, відвідувався кінотеатр разом з дитиною, що коштувало 189 грн.

Загалом позивачкою додатково витрачено на дитину 52 827 грн,

половину з яких вона просила стягнути з відповідача.

Рішенням Броварського міськрайонного суду Київської області від 15.05.2020 року позов задоволено частково: 1) стягнуто з відповідача на користь позивачки додаткові витрати на дочку у розмірі 5 426 грн за лікування у період з 01 липня по 01 грудня 2018 року та витрати, пов'язані з вивченням дитиною англійської мови за період з 03 вересня 2018 року по 11 травня 2019 року у розмірі 1 480 грн.; 2) в іншій частині позову відмовлено.

Апеляційний суд вирішив: апеляційну скаргу відповідача залишити без задоволення. Рішення Броварського міськрайонного суду Київської області від 15.05.2020 року - залишити без змін.

Обґрунтування постанови суду апеляційної інстанції

Задовольняючи позов частково, суд виходив з рівності прав та обов'язків обох батьків щодо дітей, зважив на часткову оплату відповідачем добровільно додаткових витрат на дитину, а тому вважав, що фактично понесені позивачем додаткові витрати, половина яких складає 5 426 грн, підлягають стягненню з відповідача на користь позивача.

Висновок суду відповідає обставинам справи та ґрунтується на вимогах закону.

Положення статті 85 СК України стосується особливих обставин, приблизний перелік яких надається цією статтею. До таких особливих обставин закон відносить насамперед випадки, коли дитина, яка знаходиться на утриманні батьків, потребує додаткових витрат на неї у зв'язку із розвитком певних її здібностей чи то страждає на тяжку хворобу. Особливі обставини можуть бути зумовлені як негативними (хвороба), так і позитивними фактами (схильність дитини до музики, що потребує купівлі музичного інструменту, або до певного виду спорту, що вимагає додаткових матеріальних витрат, або дитина потребує оздоровлення та відпочинку біля моря чи на гірському курорті). Наявність таких особливих обставин підлягають доведенню в судовому засіданні безпосередньо особою, яка пред'явила такий позов.

Визначення таких особливих обставин відноситься до компетенції суду, і вони є індивідуальними в кожному конкретному випадку.

Вирішуючи питання щодо розміру коштів, які підлягають стягненню на додаткові витрати, суди повинні враховувати, в якій мірі кожен із батьків зобов'язаний брати участь у цих витратах з огляду на матеріальне та сімейне становище сторін та інші інтереси й обставини, що мають істотне значення. У випадку, коли матеріальне становище батьків не дозволяє забезпечити повну оплату додаткових витрат, вони можуть бути компенсовані лише частково.

Ураховуючи зазначені обставини, суд визначає розмір додаткових витрат на дитину, зумовлених особливими обставинами, одному з батьків у твердій грошовій сумі.

Наявність таких додаткових витрат має довести особа, що заявляє позовні вимоги про їх стягнення. Ці кошти є додатковими, на відміну від коштів, які отримуються одним з батьків на утримання дитини.

У цих випадках йдеться про фактично зазанані або передбачувані витрати, тому їх необхідно визначати у твердій грошовій сумі.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90536753>.

Постанова Львівського апеляційного суду від 10.08.2020 року у справі №442/7279/19

Розмір додаткових витрат на дитину повинен обґрунтовуватись відповідними документами (наприклад, витрати на спеціальний медичний догляд - довідкою медичного закладу про вартість медичних послуг; витрати на лікування, на санаторно-курортне лікування - виписками з історії хвороби дитини, рецептами лікарів, довідками, чеками, рахунками, проїзними документами тощо).

В жовтні 2019 року позивачка звернулася до суду із зазначеним позовом, в якому просила стягнути з відповідача на її користь додаткові витрати на утримання сина, у твердій грошовій сумі в розмірі 48 751,79 грн. та судові витрати.

Вказувала на те, що вона перебувала з відповідачем в зареєстрованому шлюбі від якого у них є син. Дрогобицьким міськрайонним судом Львівської області присуджено стягувати з відповідача на її користь аліменти на утримання сина, в розмірі 1/4 частини з усіх видів заробітку, але не менше як 1/2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян на кожну дитину щомісячно, починаючи з 03.02.2003 року і до досягнення дитиною повноліття.

Аліменти, які фактично сплачуються відповідачем, є недостатніми для забезпечення належного розвитку дитини. На даний час син навчається на другому курсі Інституту фізичної культури і здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Зазначає, що для належного виховання та фізичного розвитку їхній син з 2008 року займається спортом у Федерації ушу Львівської області, систематично бере участь у спортивних українських та міжнародних турнірах та здобуває великі досягнення. Такий розвиток дитини потребує значних витрат на повноцінне харчування, придбання спортивного інвентарю, канцелярських товарів, транспортних витрат, витрат на оздоровлення та придбання інших промислових товарів. Їхній син їздив на турніри в Німеччину у 2011 році та в Грецію - 2019 році.

Оскільки у сина виявлено погіршення зору, він систематично з 2016 року проходив курси медичних вправ для покращення зору в Кабінеті охорони зору дитини.

Усі здійснені витрати документально підтверджені чеками, квитанціями та квитанціями. Стверджувала, що усі ці витрати понесені нею особисто, а відповідач жодної участі у додаткових витратах на дитину не брав, хоча має такі можливості. З 2007 року він є керівником ПП «Інноваційна торгово-консультаційна група», володіє транспортним засобом та здійснює послуги таксі, надає правову допомогу у сфері юриспруденції, періодично виступає спонсором і меценатом різного роду спортивних турнірів та у серпні 2019 року отримав дохід від продажу своєї чотирьох кімнатної квартири у м. Дрогобичі. Оскільки батьки мають рівні права та обов'язки щодо дитини, вважає, що понесені нею витрати в загальній сумі 97 503,58 грн. необхідно розділити порівну між нею і відповідачем та просить стягнути з нього 48 751,79 грн.

Рішенням Дрогобицького районного суду Львівської області від 16.01.2020 року в якому ухвалою цього ж суду від 25.02.2020 року виправлено описку, позов задоволено частково: 1) стягнуто з відповідача в користь позивачки додаткові витрати на утримання сина, в розмірі 9 999,13 грн.; 2) в задоволенні решти позову – відмовлено.

Рішення суду оскаржили обидві сторони.

Львівський апеляційний суд вирішив: апеляційні скарги позивачки та відповідача задовольнити частково. Рішення Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 16.01.2020 року скасувати та ухвалити нову постанову. Позов задоволити частково. Стягнути з відповідача в користь позивачки додаткові витрати на утримання сина в розмірі 610 грн. В задоволенні решти позову – відмовити.

Обґрунтування постанови суду апеляційної інстанції

Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення разово, періодично або постійно.

Вирішуючи питання щодо розміру коштів, які підлягають стягненню на додаткові витрати, суди повинні враховувати, в якій мірі кожен із батьків зобов'язаний брати участь у цих витратах з огляду на матеріальне та сімейне становище сторін та інші інтереси й обставини, що мають істотне значення. У випадку, коли матеріальне становище батьків не дозволяє забезпечити повну оплату додаткових витрат, вони можуть бути компенсовані лише частково.

Ураховуючи наведене, суд визначає розмір додаткових витрат на дитину, зумовлених особливими обставинами, одному з батьків у твердій грошовій сумі.

Наявність таких додаткових витрат має довести особа, що заявляє позовні вимоги про їх стягнення. Ці кошти є додатковими, на відміну від коштів, які отримуються одним з батьків на утримання дитини.

Аналогічна Правова позиція викладена у Постанові Верховного Суду України від 13 вересня 2017 року у справі № 6–1489цс17.

Розмір додаткових витрат на дитину повинен обґрунтовуватись відповідними документами (наприклад, витрати на спеціальний медичний догляд – довідкою медичного закладу про вартість медичних послуг; витрати на лікування, на санаторно-курортне лікування – виписками з історії хвороби дитини, рецептами лікарів, довідками, чеками, рахунками, проїзними документами тощо).

Позивачка при зверненні до суду з даним позовом не долучила жодного доказу на підтвердження матеріального становища, розміру доходу відповідача, що не дає жодних підстав вважати про наявність у відповідача матеріальної можливості для оплати додаткових витрати на дитину.

Колегія суддів вважає, що суд першої інстанції прийшов до помилкового висновку про наявну можливість у відповідача оплачувати додаткові витрати на дитину, так як він має можливість оплатити своє навчання у великому розмірі. Такий висновок не підтверджений належними доказами, а є лише припущенням суду, що є недопустимим.

Суд апеляційної інстанції зазначив, що з врахуванням наведено, відсутні підстави для задоволення позову, однак відповідач в поданій ним апеляційній скарзі фактично визнає частину позову та згідний оплатити додаткові витрати на сина в розмірі 619 грн., в зв'язку з чим позов підлягає до часткового задоволення.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91007090>.

3.2. Практика Європейського суду з прав людини

Назва: D v. France (№ 11288/18)

Дата прийняття: 16 липня 2020 року

Зміст: Справа стосувалася відмови у внесенні запису до державного реєстру актів цивільного стану (народження, шлюбу та смерті) Франції даних свідоцтва про дитину, народжену за кордоном за допомогою сурогатного материнства в частині інформації про генетичну (стверджувану) матір, яка була зазначена в графі «мати» свідоцтва про народження дитини.

Заявники у цій справі – подружжя та їхня дитина. Третя заявниця народилася в Україні за допомогою гестаційного сурогатного материнства. У її свідоцтві про народження, виданому 3 жовтня 2012 року в м. Києві, зазначено, що перша заявниця у справі є її матір'ю, а другий заявник – батьком. Перша заявниця та другий заявник одружилися у Франції у 2008 році. У вересні 2012 року дитина народилася в сурогатній матері в Україні. У свідоцтві про народження, що видане в м. Києві, першу заявницю записано як матір дитини, а другого заявника – її батьком, без уточнення даних жінки, яка її народила. 20 вересня 2014 року перші два заявники звернулися до посольства Франції в Києві з проханням про внесення даних народження їхньої дитини до французького реєстру актів цивільного стану. Заступник консула відповіла, що, урахувавши особливості цієї ситуації, вона вирішила відкласти внесення даних і видачу книги сімейних записів (*livret de famille*), а також направити це питання на вирішення до прокуратури в м. Нант. Остання поінформувала подружжя, що до отримання вказівок від Міністерства юстиції щодо заходів з виконання рішень Суду у справах *Mennesson v. France* та *Labassee v. France* розгляд усіх заяв, що стосуються питання сурогатного материнства, було призупинено. 27 січня 2016 року подружжя звернулося до суду з метою оскаржити дії прокуратури, а також домогтися, щоб відомості про народження дитини були внесені до реєстру актів цивільного стану Франції. 12 січня 2017 року суд своїм рішенням (*tribunal de grande instance*) задовольнив вимоги заявників; суд підкреслив, крім іншого, що той факт, що у свідоцтві про народження зазначені дані першої заявниці як матері (хоча вона й не народила дитину), не може (враховуючи найкращі інтереси дитини, визначені Європейським судом з прав людини) виправдовувати відмову у визнанні правовідносин «мати – дитина», які були «єдиними відносинами, що визнані згідно із законом у країні народження», а отже відповідали юридичній дійсності. 18 грудня 2017 року суд апеляційної інстанції залишив рішення суду від 12 січня 2017 року без змін у частині внесення відомостей про батька дитини, але скасував у частині зазначення відомостей про її матір. У рішенні, зокрема, вказано, що «... в частині зазначення інформації про матір дитини у свідоцтві про народження у розумінні [статті 47 Цивільного кодексу] реальність полягає в самому факті народження. Хоча закон може змінити цю реальність у значенні [цього положення], позитивний закон дозволяє звільнення від

принципу *mater semper certa est*¹ лише в окремих випадках, що прямо передбачено законодавчим органом, у контексті повного усиновлення (стаття 356, перший пункт Цивільного кодексу), що дозволяє жінці, яка має намір усиновити дитину, але, яка її не народила, бути у встановленому порядку визнаною як її мати ...». Заявники у справі не зверталися із заявою про перегляд судових рішень у порядку касації. 12 вересня 2019 року у відповідь на запит Голови Палати про надання інформації заявники повідомили Суд, що перша заявниця є генетичною матір'ю дитини.

Оцінка Суду: ЄСПЛ зауважив, що апеляційний суд задовольнив клопотання щодо внесення даних із виданого в Україні свідоцтва про народження третьої заявниці до реєстру актів цивільного стану Франції у частині, що стосується другого заявника, який був фактичним і біологічним батьком – батьком дитини, але цей суд відмовився задовольнити клопотання в частині зазначення першої заявниці як матері дитини. Однак апеляційний суд вказав, що відносини «мати – дитина» можуть бути законодавчо встановлені шляхом усиновлення. ЄСПЛ підкреслив, що заявники по суті стверджували, що відмова в реєстрації даних виданого в Україні свідоцтва про народження третьої заявниці, що стосується зазначення першої заявниці як її матері, є непропорційним втручанням у право дитини на повагу до її приватного життя, урахувавши те, що перша заявниця була її генетичною матір'ю. Суд раніше вже розглядав питання щодо правовідносин «батько – дитина» між дитиною та фактичним батьком, коли останній був її біологічним батьком (див. рішення у справі *Mennesson v. France* та *Labassee v. France*). Згідно з прецедентною практикою Суду факт існування генетичного зв'язку не означає, що право дитини на повагу до її приватного життя вимагає встановлення правовідносин із фактичним батьком саме за допомогою реєстрації даних іноземного свідоцтва про народження. ЄСПЛ, урахувавши фактичні обставини справи, не вбачив підстав для іншого висновку щодо визнання правовідносин зі стверджуваною матір'ю, яка також була її генетичною матір'ю. Таким чином, підстав стверджувати, що відмова в задоволенні клопотання про внесення даних українського свідоцтва про народження третьої заявниці в частині першої заявниці становила непропорційне втручання у право дитини на повагу до її приватного життя, немає, оскільки перша заявниця була її генетичною матір'ю з урахуванням того, що правовідносини «мати – дитина» фактично могли бути встановлені іншими способами.

Щодо пропорційності втручання у право третьої заявниці на повагу до її приватного життя Суд визнав за правильне врахувати те, що відмова в задоволенні клопотання про реєстрацію даних у свідоцтві про народження, виданого в Україні, настільки, наскільки було визначено першу заявницю мамою дитини, не перешкоджало встановленню законних відносин «мати – дитина». Дійсно, апеляційний суд ретельно дослідив обставини справи і вказав про можливість усиновлення; така позиція обґрунтована судовою практикою суду касаційної інстанції.

Що стосується права третьої заявниці на повагу до її приватного життя, вона мала доступ до ефективного та досить швидкого механізму, що дозволяє визнати її правовідносини з першою заявницею. Як наголосив Уряд, ураховуючи факт одруження першої заявниці та другого заявника і відсутність у виданому в Україні свідоцтві про народження відомостей про жінку, яка народила дитину, перша заявниця мала право звернутися до суду щодо усиновлення ними дитини як членами подружжя шляхом повного усиновлення. Як зауважив Суд у своєму висновку № P16-2018-001, усиновлення спричинило аналогічні наслідки у частині реєстрації відомостей про народження за кордоном, коли це питання стосувалося визнання правовідносин між дитиною та стверджуваною матір'ю. Суд зауважив, що за даними Уряду, середній час, необхідний для отримання рішення про повне усиновлення, становив лише 4,1 місяця. Отже, якби процедура усиновлення була розпочата після ухвалення рішення апеляційним судом (18 грудня 2017 року), справа щодо законних відносин третьої заявниці «мати – дитина», імовірно за все, була б вирішена до досягнення нею шестирічного віку, приблизно в той час, коли заявники зверталися до Суду. Тому Суд дійшов висновку, що усиновлення дитини подружжям у цій справі було ефективним та досить швидким механізмом, що дає змогу визнати правовідносини першої та третьої заявниці. Відповідно, відмовляючи у внесенні інформації з виданого в Україні свідоцтва про народження третьої заявниці до реєстру актів цивільного стану Франції в частині, що стосується зазначення першої заявниці як матері дитини, держава відповідач, з урахуванням обставин справи, не перевищила межі допустимої свободи розсуду.

Тому, порушення статті 8 Конвенції не було. Стаття 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції У своїх подальших зауваженнях від 11 лютого 2020 року заявники стверджували, що відмова у внесенні даних про народження дитини, яка народилася за кордоном за допомогою гестаційного сурогатного материнства, в частині, що стосується зазначення стверджуваної матері (яка була і її генетичною матір'ю) під час запису даних стосовно фактичного батька, біологічного батька дитини, було дискримінацією щодо матері дитини Суд зазначив, що аргумент заявників стосовався скарги щодо дискримінації у значенні статті 14 Конвенції стосовно першої заявниці. Суд аргументував, що ця скарга була подана окремо від інших скарг, стосувалася лише прав третьої заявниці та ґрунтувалася на обставині, що першою заявницею була генетична мати дитини, яку заявники не вказали у своїй заяві від 2 березня 2018 року, а сповістили про неї Суд лише 12 вересня 2019 року. Заявники також не повідомили органи державної влади та національні суди про цей факт, який, таким чином, не був розглянутий на національному рівні. Суд установив, що така нова скарга не відповідає вимозі шестимісячного строку, передбаченому пунктом 1 статті 35 Конвенції, тому їй було відхилено відповідно до пунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції. Однак Суд зазначив, що скарга щодо дискримінації, якої нібито зазнала третя заявниця у справі щодо її права на повагу до свого приватного життя, не була явно необґрунтованою, а також не була неприйнятною на будь-якій іншій підставі, зазначеній у статті 35 Конвенції. Тому Суд визнав це прийнятним. На думку Суду, різниця в поводженні з французькими дітьми, народженими за кордоном за допомогою сурогатного материнства, та іншими французькими дітьми, народженими за межами країни, не полягала в тому, що перші – на відміну від других – не могли отримати визнання за національним законодавством законних відносин «мати – дитина» з особою, вказаною у свідоцтві про народження дитини, народженої за кордоном.

Водночас така відмінність полягала в тому, що у відповідний час у першому випадку, на відміну від другого, особи не могли внести до реєстру повної інформації зі свідоцтва про народження і мали б звернутися до процедури усиновлення, щоб мати законні відносини «мати – дитина». Як уже констатував Суд, усиновлення дитини подружжям у цьому випадку було ефективним механізмом визнання правовідносин першої та третьої заявниць. Уряд пояснив, що ця різниця у ставленні до засобів встановлення правовідносин «мати – дитина» була спрямована на забезпечення, ураховуючи фактичні обставини кожної справи, найкращих інтересів дитини, народженої за допомогою сурогатного материнства, для встановлення таких відносин із стверджуваною матір'ю. Таким чином, Суд визнав, що різниця в ставленні, на яку заявники скаржилися щодо засобів визнання правових відносин між такими дітьми та їх генетичною матір'ю, мала об'єктивне та розумне виправдання.

Отже, порушення статті 14 Конвенції у поєднанні із статтею 8 Конвенції не було.

Висновок: Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Відсутність порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 липня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/Ugqbt8Y>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (липень 2020 року). Рішення за період з 01.07.2020 по 31.07.2020 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. – Київ, 2020. –14 стор. за посиланням <https://cutt.ly/Ugqbt8Y>

Назва: VOICA v. Romania (№ 9256/19)

Дата прийняття: 7 липня 2020 року

Зміст: Справа стосувалася скарги заявниці на рішення національного суду, за якими їй було зобов'язано повернути своїх дітей до Франції в рамках спільного виконання батьківських обов'язків. Заявниця у справі – громадянка Франції та Румунії, 1982 року народження, яка проживає в м. Бухаресті. У вересні 2016 року суд у Франції ухвалив рішення про встановлення спільної опіки заявниці та її колишнього чоловіка Х. щодо двох їхніх дітей. Суд установив, що місцем проживання дітей є місце проживання заявниці, яка на той час проживала у Франції, тоді як колишньому чоловікові надавалося право на спілкування із дітьми. У 2017 році заявниця переїхала до Румунії із дітьми після отримання пропозиції працевлаштування, а Х. звернувся до органів державної влади із вимогою про повернення дітей згідно з Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року (Гаазька конвенція).

У березні 2018 року він подав позов до суду, який його вимоги 30 квітня того ж року задовольнив, дійшовши висновку, що постійним місцем проживання дітей є місце проживання у Фран-

ції і що батьки мали спільно виховувати своїх дітей. Відповідно до французького законодавства місце проживання дітей можна змінити лише за умови спільної згоди обох батьків або, якщо такої згоди не було, на підставі рішення суду. Суд також дослідив рішення суду Франції щодо встановлення батьківських прав у цій справі та дійшов висновку, що Х. нібито зловживає своїм правом, але встановив відсутність «серйозного ризику» того, що повернення дітей поставить їх під загрозу заподіяння фізичної або психічної шкоди або іншим шляхом створить для них нетерпимі обставини відповідно до положень Гаазької конвенції. У серпні 2018 року рішенням апеляційного суду попереднє рішення було залишено без змін. Суди також відхилили заперечення заявниці стосовно виконання рішення про повернення. У жовтні 2019 року апеляційний суд Парижа відхилив апеляційну скаргу заявниці на рішення про встановлення опіки, датованого вереснем 2016 року. Суд також установив місце проживання дітей із батьком у Франції та надав заявниці право на побачення / спілкування з дітьми лише в цій країні. Перш ніж вивезти дітей за кордон, батьки повинні були узгодити це питання між собою.

Заявниця оскаржувала незаконність рішень національних судів за різними статтями Конвенції. ЄСПЛ розглянув їх лише за статтею 8 Конвенції. ЄСПЛ, розглянувши цю справу у світлі принципів прецедентної практики Суду, а саме чи мало місце втручання, чи було таке втручання «згідно із законом» та чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві», дійшов таких висновків. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначив, що рішення від 30 квітня 2018 року, за яким заявницю було зобов'язано повернути дітей до Франції, становило втручання в її право на повагу до сімейного життя (пункт 54 рішення). Суд підкреслив, що таке втручання було передбачене законом, а саме статтею 3 та 12 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей («Гаазька конвенція»), що ратифікована державою-відповідачем (пункт 56 рішення). У цій справі, разом із спільним виконанням батьківських обов'язків, французькі суди надали Х. контактні права з дітьми, а також право обговорення будь-яких питань стосовно їх добробуту. Національний суд детально розглянув справу за Гаазькою конвенцією, дійшовши висновку, що діти мають бути повернуті до Франції. ЄСПЛ не вбачив підстав для відступу від висновків національного суду, викладених у рішенні від 30 квітня 2018 року (пункт 61 рішення). Крім цього, як вбачалося з поведінки заявниці, забираючи з собою дітей до Румунії, вона була обізнана про неможливість таких дій без згоди їх батька чи рішення суду. За твердженнями заявниці, остання поінформувала Х. про свої наміри та вимагала надання дозволу від суду, що ухвалив рішення про спільну опіку. Проте з матеріалів справи не вбачалося, що на час зміни нею місця проживання своїх дітей на Румунію Х. або суд погодилися із такою зміною (пункт 63 рішення). Відповідно, жодних сумнівів у цій справі про те, що виїзд дітей із Франції, який перешкодив будь-якому контакту з їхнім батьком, був незаконним з точки зору Гаазької конвенції не було (пункт 64 рішення). Крім цього, ЄСПЛ зауважив, що національний суд розглянув розвиток ситуації з дітьми після їх переїзду до Румунії, взявши до уваги факт їхньої інтеграції до нового середовища. ЄСПЛ із задоволенням зазначив, що національний суд визначив найкращі інтереси дітей та вирішив не надавати значення інтеграції дітей до нового середовища в цілях Конвенції. У цьому зв'язку ЄСПЛ не міг не зазначити, що впродовж свого перебування в Румунії діти підтримували зв'язок із Францією та її культурою, який зберігався навіть у їхньому новому оточенні. Зокрема, діти продовжували навчання французькою мовою, і, зі слів заявниці, відвідували Францію двічі на рік з часу їхнього

переїзду до Румунії. Крім цього, Суд також підкреслив, що перебування заявниці в Румунії було заплановане як тимчасове. З цих причин Суд погодився, що, окрім інтеграції дітей до їхнього нового середовища в Румунії, вони все ще були пов'язані з Францією; цей факт сприяв би їх поверненню до звичного для них середовища проживання в цій країні. Таким чином, Суд відзначив, що рішення національного суду стосовно цього хоч і було коротким, проте переконливо підтвердило найкращі інтереси дітей (пункт 68 рішення). Зрештою, ЄСПЛ звернув увагу, що заявниця критикувала рішення національного суду за вирішення долі дітей, не поспілкувавшись із ними напругу. Стосовно цього Суд зазначив, що пункт 2 статті 13 Гаазької конвенції передбачає, що суддя має враховувати думку дитини лише в тому разі, якщо суддя дійде висновку, що дитина досягла відповідного ступеня зрілості. У будь-якому разі, як Суд вже попередньо зазначав, національні суди мають брати до уваги й інші обставини, на доповнення до висловлених бажань дитини, перед тим як скористатись своєю дискрецією, відмовляючи у поверненні дитини (див. *mutatis mutandis*, *Blaga*, цит. вище, § 80) (пункт 69 рішення).

Підсумовуючи, ЄСПЛ зауважив, що ним не було встановлено жодних ознак свавільності способу, в який національний суд оцінив твердження заявниці про серйозні ризики. Під час поглибленого оцінювання обставин справи суд розглянув питання, що саме відповідає найкращим інтересам дитини, що як і в цій справі було предметом першочергового розгляду (пункт 71 рішення).

Висновок: Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 7 липня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/Ugqbt8Y>.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (липень 2020 року). Рішення за період з 01.07.2020 по 31.07.2020 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. – Київ, 2020. – 18 стор. за посиланням <https://cutt.ly/Ugqbt8Y>.

Назва: ILYA LYAPIN v. Russia (№ 70879/11)

Дата прийняття: 30 червня 2020 року

Зміст: Справа стосувалася позбавлення заявника батьківських прав. Заявник у справі – Л. – громадянин Росії, народився 1980 року, проживає в м. Архангельськ. У травні 2011 року районний суд позбавив заявника батьківських прав щодо його сина В., 2001 року народження. Суд установив, що заявник не проживав разом із В. з квітня 2003 року, тобто з часу розлучення зі своєю колишньою дружиною А. К.; він не брав участі у вихованні сина з 2004 року; лише час від часу надавав хлопчику

фінансову підтримку. Суд дійшов висновку, що сімейні зв'язки між заявником та В. були втрачені, хлопчик сприйняв іншу особу – М. К. (нового чоловіка матері) як свого батька. За таких обставин суд визнав, що позбавлення заявника батьківських прав відповідало найкращим інтересам дитини, та залишив хлопчика під повною опікою матері. Заявник оскаржив рішення суду в апеляційному порядку, але в червні 2011 року обласний суд залишив рішення суду першої інстанції без змін. Спроби заявника домогтися перегляду рішень судів у порядку нагляду були безуспішними. Посилаючись на статтю 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), заявник скаржився на свавільне позбавлення його батьківських прав. Оцінка Суду Позбавлення особи її / його батьківських прав є особливо кардинальним заходом, який позбавляє батька / матір сімейного життя з дитиною, та не відповідає меті їх возз'єднання. З другого боку, наявність сімейних зв'язків між подружжям та дитиною, про які вони дійсно піклуються, мають бути захищені відповідно Конвенції. Крім цього, якщо з моменту проживання дитини з одним із батьків пройшов значний період часу, інтереси дитини в такому разі можуть превалювати над інтересом того з батьків, який бажає відновити сімейні відносини зі своєю дитиною. Хоча дитина провела перших два роки свого життя із заявником, до часу позбавлення останнього батьківських прав він не проживав з дитиною впродовж восьми років і не мав жодного контакту з нею впродовж семи з цих років. Протягом цього періоду заявник не вживав жодних спроб відновити доступ до свого сина та контакту з ним. ЄСПЛ не визнав переконливими пояснення заявника щодо цього. Виходячи з припущення, що заявник добровільно «вибув» із життя дитини для того, щоб дозволити адаптуватись новому чоловіку його матері до дитини, було незрозуміло, чому такий період «адаптації» тривав сім років. На думку Суду, заявник міг і мав зрозуміти, що таке тривале й повне відокремлення від свого сина, зокрема враховуючи вік дитини на момент припинення контакту, могло призвести не лише до значного ослаблення, а й до повного припинення зв'язку між ним та дитиною. Дійсно, впродовж національного провадження було встановлено, що хоча син заявника знав про наявність біологічного батька, він не пам'ятав його та не бажав підтримувати контакт із ним. Під час своєї зустрічі дитина не впізнала заявника і злякалася, коли дізналась, що заявник є її батьком. Більше того, виходячи з міркування, що мати дитини була проти контакту із заявником, Суд визнав дивним, як підкреслили національні суди, що заявник ніколи не звертався за допомогою до органів опіки та піклування чи національних судів у зв'язку із цим. У цій справі саме власна бездіяльність заявника призвела до втрати зв'язків між ним та його сином, і, як видається, була поштовхом до ухвалення рішення не на його користь у національному провадженні. Позбавлення заявника батьківських прав призвело лише до анулювання правових відносин між заявником та його сином. Враховуючи відсутність будь-яких особистих стосунків протягом семи років до прийняття такого рішення, не можна стверджувати, що це негативно вплинуло на такі відносини. Крім того, з рішень суду чітко вбачалося, що дитина була добре інтегрована в свою родину, мала міцний зв'язок зі своєю матір'ю, братом та новим чоловіком матері (його вітчимом), з якими він фактично проживав родинною сім'єю. Зокрема, вітчим повною мірою взяв на себе роль батька та мав намір усиновити дитину; хлопчик також постійно бажав бути ним усиновленим. ЄСПЛ підкреслив, що національні органи влади зіштовхнулись зі складним завданням забезпечення справедливого балансу між конкуруючими інтересами заявника, його сина, матері та фактичних членів родини дитини. Вони були покликані вирішити, чи відповідає найкращим інтересам дитини зв'язок із

заявником – біологічним батьком, контакт із яким було втрачено за попередні сім років, або зміцнити існуючі зв'язки між хлопчиком та родинною, з якою він проживав протягом цього періоду. Судове рішення про позбавлення заявника батьківських прав було ухвалено в рамках змагального провадження, в ході якого заявник мав змогу надавати аргументи на підтримку своєї позиції та письмові й усні докази. У своїх рішеннях національні суди навели переконливі причини своїх висновків та відповіли на аргументи заявника. Крім цього, під час судового розгляду було заслухано свідків, зокрема й зі сторони заявника; отримано висновок психолога про відносини дитини зі своїми батьками. Заявник вказував, що оцінка психологом була проведена за його відсутності, а дитину не було заслухано в суді. Однак, жодних доказів тому, що заявник порушував питання про це в судах двох рівнів юрисдикції чи оскаржував висновки звіту психолога або ж вимагав проведення іншої оцінки, не було. ЄСПЛ в цілому визнав справедливим судовий розгляд, в ході якого заявникові було забезпечено захист його прав. Підсумовуючи, національні суди з огляду на надані докази провели детальну й ретельну оцінку всієї ситуації та потреб дитини. Ними було належним чином розглянуто відповідні факти та враховано найкращі інтереси дитини.

Висновок: Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 30 червня 2020 року і набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/Ugqbt8Y>.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (липень 2020 року). Рішення за період з 01.07.2020 по 31.07.2020 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. – Київ, 2020. –21 стор. За посиланням <https://cutt.ly/Ugqbt8Y>.

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

4.1. Наукові публікації

- Ревуцька І. Е. До питання створення сім'ї за законодавством України та країн-членів ЄС. Ужгород : РІК-У, 2020. 186 с.
- Сімейний кодекс України: наук.-практ. Коментар; за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ :ЮрінкомІнтер, 2020. 550с.
- Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства: особливості створення і забезпечення роботи; за заг. ред. О.О.Кочемировської. Київ: СТ-Друк, 2020. 79 с.
- Шлюб. Діти. Розлучення. Поділ майна та інші відповідні питання: законодавство, судова практика, зразки документів [упоряд. С. Г. Туманов]. Харків : Право, 2020. 332 с.
- Бервено С.М., Менджул М.В. Інститут церковного шлюбу: порівняльно-правовий аспект. Порівняльно-аналітичне право. 2020, 2. С. 58–60. Ознайомитись можна за посиланням: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30285/1/PAP_2_2020_sai-t-1-1-4-1.pdf.
- Мельник Л. А. Стан імплементації європейських стандартів щодо захисту прав дитини в законодавство України. Інвестиції: практика та досвід / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. 2020, 2. С. 114–121 Ознайомитись можна за посиланням: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2020/20.pdf.
- Свистун Л.Я. Деякі питання процесуального застосування правових норм щодо стягнення аліментів на дітей. Юридичний науковий електронний журнал. 2020, 5. С. 73–76. Ознайомитись можна за посиланням: URL: http://lsej.org.ua/5_2020/18.pdf.

4.2. Дисертації

Негода О.А. «Захист майнових прав малолітніх та неповнолітніх осіб: цивільно-правовий аспект»

- Дата захисту: 06.10.2020 року
- Місце захисту: Харківський національний університет внутрішніх справ
- Анотація дисертації: <http://univd.edu.ua/files/articles/163130/annotation.pdf>
- Дисертація: <http://univd.edu.ua/files/articles/163130/thesis.pdf>

Козак О.М. «Договір про влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у прийомну сім'ю.»

- Дата захисту: 31.07.2020 року
- Місце захисту: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
- Анотація дисертації: <https://drive.google.com/file/d/1k90lrlhJ5fg6AT9PHGsxtLh4YbHeyRkw/view?usp=sharing>
- Дисертація: <https://drive.google.com/file/d/1KJVBxa4MUV5wxVhW75v5n5eovUxWFNhu/view?usp=sharing>

Козін А.О. «Організаційно-правові засади протидії булінгу (цькуванню) в Україні.»

- Дата захисту: 06.07.2020 року
- Місце захисту: Приватна установа “Науково-дослідний інститут публічного права”
- Анотація дисертації: http://sipl.com.ua/wp-content/uploads/2020/07/Анотація_Козін.pdf
- Дисертація: http://sipl.com.ua/wp-content/uploads/2020/07/Дисертація_Козін.pdf

Шевчишин О.І. «Правові наслідки правочинів, вчинених малолітніми та неповнолітніми особами.»

- Дата захисту: 24.06.2020 року
- Місце захисту: Київський національний університет імені Тараса Шевченка
- Анотація дисертації: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/cb1/%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF_%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%20%D0%9E.%D0%86.docx
- Дисертація: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/fcf/dis_%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%20%D0%9E.%D0%86.new.pdf

4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових

- Кравцова Т. Сурогатне материнство: проблеми правового регулювання та судової практики. Юридична газета 08.07.2020 (№ 13) URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmaceutika/surogatne-materinstvo-problemi-pravovogo-regulyuvannya-ta-sudovoyi-praktiki.html>
- Чорногорія дозволила одностатеві шлюби. Українська правда. 2 липня 2020 року. Ознайомитись можна за посиланням: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/07/2/7257871/>
- Ясинская М. Как доказать домашнее насилие в суде. Юрид. практика. –21.06.2020. (№28/29). Ознайомитись можна за посиланням: <https://pravo.ua/articles/kak-dokazat-domashnee-nasilie-v-sude/>
- Ясинская М. Раздел имущества и долгов супругов. Юрид. практика. 04.08.2020. (№ 30/31). Ознайомитись можна за посиланням: <https://pravo.ua/articles/razdel-imushhestva-i-dolgov-suprugov/>
- Малиновська В. Шлюбний договір через призму судової практики: що можна в ньому прописувати. Юридична газета. 08.09.2020. (№ 17). Ознайомитись можна за посиланням: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/shlyubniy-dogovir-cherez-prizmu-sudovoyi-praktiki-shcho-mozhna-v-nomu-propisuvati.html>

Крім того, члени Комітету активно працюють у напрямку створення наукових статей та науково-аналітичних матеріалів. Так, за період 3 кварталу 2020 року Комітетом з сімейного права було опубліковано наступні статті:

- Індексація розміру аліментів (Член Комітету Світлана Савицька) - <https://cutt.ly/Sgd1Py2>

Посилання на відеоматеріали за результатами проведених заходів підвищення кваліфікації:

➤ Концепція забезпечення найкращих інтересів дитини за міжнародним та національним законодавством – 06.07.2020 року

Лариса Гретченко – адвокат, медіатор, Заступник Голови Комітету НААУ з сімейного права, член Комітету НААУ медичного і фармацевтичного права та біоетики.

Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=TOVssnBkAHw>

➤ Огляд ключової судової практики щодо вирішення сімейних спорів – 31.07.2020 року

Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету НААУ з сімейного права, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».

Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=JWcZuyEJaP8>

➤ Огляд ключової судової практики щодо справ про визначення місця проживання дитини – 31.07.2020 року

Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету НААУ з сімейного права, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».

Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=zvMuCTthAiE>

➤ Надання правничої допомоги у справах про визначення місця проживання дитини – 16.07.2020 року

Світлана Савицька – адвокат, к.ю.н., Член Комітетів з сімейного і цивільного права та процесу НААУ, доцент кафедри правосуддя Державного університету інфраструктури та технологій, член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень» та ГО «Студія сучасного права»

Відеоматеріал за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=pSh_tOOhar4

➤ Захист прав дитини: що важливо пам'ятати? – 23.07.2020 року

Світлана Савицька – адвокат, к.ю.н., Член Комітетів з сімейного і цивільного права та процесу НААУ, доцент кафедри правосуддя Державного університету інфраструктури та технологій, член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень» та ГО «Студія сучасного права» .

Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=1IvI5yEcQIQ>